MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS

FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

BRIGITA BARTKEVIČIŪTĖ

IŠ PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ Į LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETĄ SURENKAMŲ MOKESTINIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ IR SURINKIMO VERTINIMAS 2005 - 2014 METŲ LAIKOTARPIU

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

prof. dr. G. Černius

VILNIUS, 2016

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS

FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

BRIGITA BARTKEVIČIŪTĖ

IŠ PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ Į LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETĄ SURENKAMŲ MOKESTINIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ IR SURINKIMO VERTINIMAS 2005 - 2014 METŲ LAIKOTARPIU

Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N30005

Vadovas
prof. dr. G. Černius
2016 04

Recenzentas

2016 04

Atliko
FVmis4-02 gr. stud.
B. Bartkevičiūtė
2016 04 01

VILNIUS, 2016

TURINYS

ĮVADAS 7

1. LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETO MOKESTINIŲ PAJAMŲ BEI JŲ SURINKIMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI 10

1.1. Lietuvos Respublikos mokesčių sistemos pagrindiniai aspektai: struktūra ir mokesčių klasifikavimas 10

1.2. Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto pajamų struktūra ir mokesčių reikšmė biudžetui 15

1.3. Mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimas 19

2. IŠ PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ Į LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETĄ SURENKAMŲ MOKESTINIŲ PAJAMŲ ANALIZĖS IR SURINKIMO VERTINIMO METODOLOGIJA 26

2.1. Laiko eilučių ir struktūrinės-dinaminės statistinių duomenų analizės metodika 26

2.2. Koreliacinės - regresinės analizės metodika 29

2.3. Mokesčių surinkimo vertinimo metodika 35

3. IŠ PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ Į LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETĄ SURENKAMŲ MOKESTINIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ IR SURINKIMO VERTINIMAS 2005-2014 METŲ LAIKOTARPIU 38

3.1. Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūrinė -dinaminė analizė 2005-2014 metų laikotarpiu 38

3.2. Iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių analizė 43

3.3. Veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinė-regresinė analizė 52

3.4. Iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu 63

IŠVADOS IR SIŪLYMAI 67

LITERATŪRA 70

ANOTACIJA 76

ANOTATION 77
SANTRAUKA 78
SUMMARY 81
PRIEDAI 84
1 PRIEDAS 85
PLANINĖS IR FAKTINĖS PVM PAJAMOS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS 85
2 PRIEDAS 86
BVP, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS 86
3 PRIEDAS 87
NAMŲ ŪKIŲ GALUTINIO VARTOJIMO IŠLAIDOS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS .. 87
4 PRIEDAS 88
VIDAUS PREKYBOS ĮMONIŲ APYVARTA, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS 88
5 PRIEDAS 89
IMPORTAS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS 89
6 PRIEDAS 90
EKSPORTAS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS 90
7 PRIEDAS 91
PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ SKLAIDOS CHARAKTERISTIKOS 91

LENTELĖS

1 lentelė. LR mokesčių sistemą sudarančių mokesčių skirstymas į vietinius ir valstybinius.....12
2 lentelė. Savivaldybių biudžetams skiriamos GPM dalys (procentais) 2016 metais.....14
3 lentelė. LR Valstybės biudžeto pajamų struktūra.....16
4 lentelė. Mokesčių sistemos efektyvumo vertinimo indikatorių sisteminis modelis.....20
5 lentelė. J. B. S. Gill mokestinių pajamų surinkimo diagnostiniai rodikliai.....22
6 lentelė. Koreliacijos stiprumo interpretacija.....31
7 lentelė. Surenkamos faktinės PVM pajamos ir jų kitimą lemiantys veiksniai 2005-2014 metais.....52
8 lentelė. Surenkamų faktinių PVM pajamų ir joms įtaką darančių veiksnių koreliacijos koeficientų matrica.....53
9 lentelė. Ryšys tarp surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančių veiksnių.....56
10 lentelė. PVM nepriemokos rodikliai 2005-2014 metais.....64

PAVEIKSLAI

1 pav. LR mokesčių klasifikavimas.....11
2 pav. LR Valstybės biudžeto pajamų skirstymas į mokestines ir nemokestines pajamas.....18
3 pav. LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų dinamika 2005-2014 metais.....39
4 pav. Mokesčių lyginamieji svoriai LR Valstybės biudžeto mokestinėse pajamose 2005-2014 metais.....40
5 pav. LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūra 2005-2014 metais.....41
6 pav. Pajamų iš PVM dinamika 2005-2014 metais 42
7 pav. Planinių ir faktinių PVM pajamų dinamika 2005-2014 metais 44
8 pav. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys iš PVM surenkamų mokestinių pajamų kitimą.....45
9 pav. Faktinių PVM pajamų ir BVP dinamika 2005-2014 metais.....46
10 pav. Faktinių PVM pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų dinamika 2005-2014 metais.....47
11 pav. Faktinių PVM pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos dinamika 2005-2014 metais.....48
12 pav. Faktinių PVM pajamų ir importo dinamika 2005-2014 metais.....49
13 pav. Faktinių PVM pajamų ir eksporto dinamika 2005-2014 metais 50
14 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir BVP tiesinės regresijos lygtis.....57
15 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų tiesinės regresijos lygtis.....58
16 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos tiesinės regresijos lygtis.....59
17 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir importo regresijos lygtis.....60
18 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir eksporto regresijos lygtis.....61
19 pav. Mokestinių pajamų iš PVM surinkimas 2005-2014 metais.....63

ĮVADAS

Temos aktualumas. Kiekviena valstybė atlieka įvairias funkcijas, kurių įgyvendinimui reikia didelių finansinių išteklių. Kadangi Lietuvoje mokesčiai yra pagrindinis finansų išteklius ir valstybės biudžeto pajamų šaltinis, todėl galima teigti, kad nuo to, kiek mokestinių pajamų surenkama į valstybės biudžetą, priklauso kaip šalis sugebės įgyvendinti savo funkcijas. Dėl šios priežasties valstybė siekia sukurti efektyvią ir gerai administruojamą mokesčių sistemą, kuri užtikrintų pakankamą mokestinių pajamų surinkimą, tačiau Lietuvoje nepakankamai dėmesio skiriama surenkamas mokestines pajamas lemiančių veiksnių analizei ir surinkimo vertinimui: Valstybinė mokesčių inspekcija, kaip mokesčių administratorius, atlieka jos administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalgą, kur atliekama mokestinių pajamų surinkimo plano vykdymo ir jį lėmusių priežasčių apžvalga, daugiausiai nukreipta į mokesčių administravimo sritį, o mokesčių surinkimas vertinamas per mokesčių administravimo efektyvumo prizmę, tačiau plačiau neanalizuojami makroekonominiai veiksniai, lemiantys surenkamas mokestines pajamas, neatskleidžiama veiksnių įtaka, ryšys ir tarpusavio priklausomybė su surenkamomis mokestinėmis pajamomis bei viešai neanalizuojamas surinkimo efektyvumo klausimas. Valstybei siekiant ateityje surinkti daugiau mokestinių pajamų, reikia atlikti surenkamas mokestines pajamas lemiančių veiksnių analizę bei surinkimo vertinimą. Tai padėtų atsakyti į klausimą, kodėl pasikeitė surenkamų mokestinių pajamų apimtis, t.y. kokie pagrindiniai veiksniai lėmė surenkamų mokestinių pajamų kitimą, kaip vykdomas surinkimo planas bei ar mokestinių pajamų surinkimas yra pakankamai efektyvus. Atsakius į šiuos klausimus, būtų galima daryti tam tikras išvadas ir, esant poreikiui, priimti tam tikrus sprendimus nepakankamam mokestinių pajamų surinkimui ir jo efektyvumui didinti. Tokiu būdu ateityje būtų galima užtikrinti efektyvesnį mokestinių pajamų surinkimą į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą. Dėl šios priežasties detali surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijų ir jas lėmusių veiksnių analizė bei surinkimo plano vykdymo ir surinkimo efektyvumo vertinimas padėtų užtikrinti efektyvų mokestinių pajamų surinkimą ir būtinų valstybės funkcijų įgyvendinimą. Mokslinėje literatūroje dažniausiai nagrinėjami mokesčių teisinės bazės klausimai, o mokesčių surinkimą lemiantys veiksniai ir surinkimo vertinimas išsamiai nėra analizuojami, todėl verta detaliau panagrinėti veiksnius, lemiančius iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas ir atlikti surenkamų mokestinių pajamų vertinimą, apimantį tiek surinkimo plano vykdymą, tiek surinkimo efektyvumą.

Tyrimo problema. Kokie veiksniai daugiausiai lemia iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas? Kaip vertinamas pagrindinių Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų surinkimo plano vykdymas ir surinkimo

efektyvumas? Kaip būtų galima padidinti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas?

Tyrimo objektas. Iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamos mokestinės pajamos, jas lemiantys veiksniai ir surinkimo vertinimas.

Tyrimo tikslas. Pagal sudarytą modelį, pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu, išanalizuoti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas ir jas lemiančius veiksnius bei atlikti surinkimo vertinimą 2005-2014 metų laikotarpiu ir pareikti siūlymus mokestinių pajamų surinkimo didinimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti mokesčių reikšmę, formuojant Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą.
2. Pateikti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizės ir surinkimo vertinimo metodologiją.
3. Atlikti surenkamų Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūrinę-dinaminę analizę 2005-2014 metų laikotarpiu, atskleidžiant pagrindinių mokesčių svorį Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje.
4. Pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu atlikti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių analizę.
5. Pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu atlikti veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinę-regresinę analizę.
6. Pagal sudarytą vertinimo metodiką, pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu, atlikti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimą.

Darbe iškelta hipotezė. Atsižvelgiant į mokesčių surinkimo plano vykdymą, iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimą galima vertinti teigiamai.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė;
2. Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė;
3. Valstybės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Oficialiosios statistikos portalo duomenų analizė;
4. Statistinei informacijai apdoroti ir sisteminti naudojami grupavimo, palyginimo ir grafinio vaizdavimo būdai;
5. Struktūrinė-dinaminė analizė;

6. Koreliacinė-regresinė analizė;
7. Mokesčių surinkimo plano vykdymą ir surinkimo efektyvumą atskleidžiančių rodiklių analizė.

Tyrimo reikšmingumas ir naujumas. Lietuvoje mokesčių tema nuolat ir gausiai diskutuojama, tačiau išsamių mokestinių pajamų surinkimą lemiančių veiksnių analizės ir mokesčių surinkimo vertinimų nėra. Atsižvelgiant į tai ir siekiant užtikrinti pakankamą mokesčių surinkimą valstybės funkcijų įgyvendinimui, verta panagrinėti, kaip struktūriniu požiūriu kito surenkamos mokestinės pajamos, kokie pagrindiniai veiksniai lėmė surenkamų mokestinių pajamų kitimą bei įvertinti surinkimo plano vykdymą ir surinkimo efektyvumą tam, kad galėtume jį tobulinti.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados ir siūlymai, anotacija, santrauka, literatūros sąrašas (65 šaltiniai) bei priedai. *Pirmame skyriuje*, remiantis moksline literatūra ir Lietuvos respublikos teisine baze, aprašomi teoriniai Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų ir jų surinkimo vertinimo aspektai, kur atskleidžiami Lietuvos Respublikos mokesčių sistemą sudarantys mokesčiai ir jų klasifikavimas, Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto pajamų struktūra ir mokesčių reikšmė biudžetui bei mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimas. *Antrame skyriuje* pateikiama iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizės ir surinkimo vertinimo metodologija, kur pateikiami tyrimo metu naudojami analizės metodai, tokie kaip: laiko eilučių analizė, struktūrinė-dinaminė analizė, koreliacinė-regresinė analizė bei mokesčių surinkimo vertinimą atskleidžiančių rodiklių analizė. *Trečiame skyriuje* PVM pavyzdžiu atliekama iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu, kur atliekama faktinių PVM pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių dinaminė analizė, veiksnių įtakos iš PVM surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinė-regresinė analizė bei iš PVM į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu. *Darbo pabaigoje* pateikiamos išvados ir siūlymai pajamų surinkimo didinimui. Darbo apimtis – 91 puslapis, darbe pateikta 10 lentelių ir 19 paveikslų.

1. LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETO MOKESTINIŲ PAJAMŲ BEI JŲ SURINKIMO VERTINIMO TEORINIAI ASPEKTAI

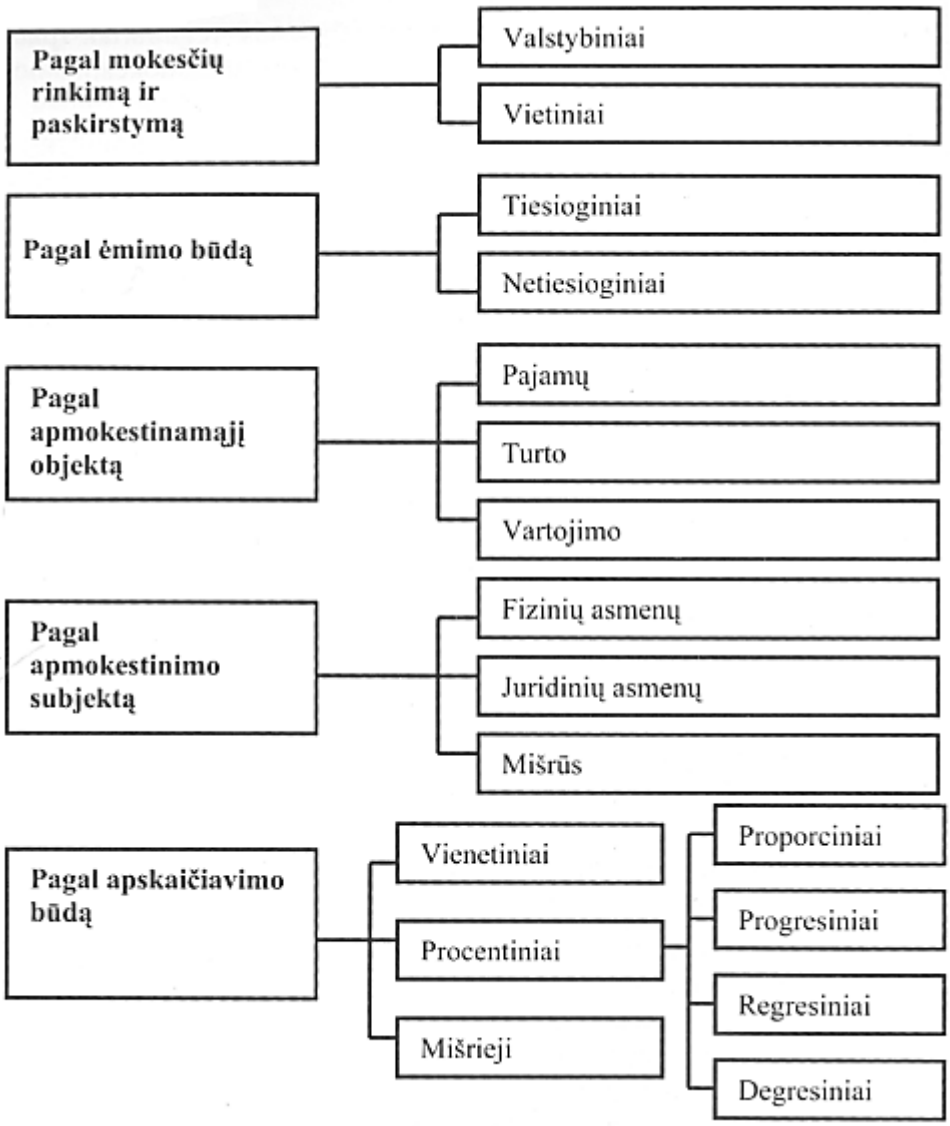
Šiame skyriuje teoriniu aspektu bus išanalizuoti pagrindiniai Lietuvos Respublikos (toliau –LR) mokesčių sistemos aspektai: struktūra ir mokesčių klasifikavimas, kur bus atskleisti LR mokesčių sistemą sudarantys mokesčiai ir jų klasifikavimas. Taip pat, skyriuje teoriniu aspektu bus išanalizuota LR Valstybės biudžeto pajamų struktūra ir mokesčių reikšmė biudžetui, atskleisianti kokios pajamos sudaro LR Valstybės biudžetą bei kuo mokesčiai reikšmingi LR Valstybės biudžetui. Tuo tarpu, mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimo teoriniai aspektai padės atskleisti, kuo svarbus mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimas bei kaip autoriai siūlo pastaruosius atlikti.

1.1. Lietuvos Respublikos mokesčių sistemos pagrindiniai aspektai: struktūra ir mokesčių klasifikavimas

Mokslinėje literatūroje autoriai įvairiai aiškina mokesčių sistemą. Pasak Naraškevičiūtės ir Lakštutienės (2009), „mokesčių mokslo teoretikai skirtingai apibrėžia mokesčių sistemą. Vieni teigia, kad mokesčių sistema – tai visuma mokesčių, kuriuos nustato Seimas (aukščiausia valdžia), o ima atitinkamos žinybos arba mokesčiai yra sumokami pagal deklaracijas, taip pat mokesčių nustatymo metodai ir principai.“ (p. 32). Kitų ekonomistų nuomone, mokesčių sistema – tai vienas su kitu susijusių mokesčių visuma, kuri formuojama, atsižvelgiant į apmokestinimui keliamus uždavinius ir kartu laikantis tam tikrų apmokestinimo principų. Dar kitų manymu, valstybės mokesčių sistema reikėtų laikyti visumą įstatymais reglamentuojamų ir glaudžiai tarp savęs susietų mokesčių bei rinkliavų rūšių, privalomų mokėti valstybei ar teritoriniai vienetui (savivaldybėms). Kaip matome, yra įvairių mokesčių sistemos apibrėžimų, tačiau visi jie akcentuoja, jog mokesčių sistema apima visus mokesčius, kuriuos valstybė ima iš mokesčių mokėtojų į kelis bendravalstybinius fondus: į šalies nacionalinį biudžetą ir specialiuosius tikslinės paskirties fondus. (Naraškevičiūtė, Lakštutienė, 2009). Anot Ruškytės ir kt. (2012), „pagrindinis mokesčių sistemos tikslas – užtikrinti būtinas valstybės pajamas, efektyvų ekonomikos funkcionavimą, mokesčių mokėtojų ekonominį pajėgumą ir sąlygas socialiniam teisingumui.“ (p. 67). Toliau analizuojant mokslinę literatūrą, bus aptarti šie LR mokesčių sistemos aspektai: mokesčių sistemos struktūra ir mokesčių klasifikavimas.

LR mokesčių sistema pradėjo formuotis 1990 metais, atkūrus krašto valstybingumą ir plėtojantis rinkos ekonomikos santykiams. Nuo to laiko Lietuvos mokesčių sistema buvo papildoma vis naujais

mokesčiais, kurie LR mokesčių sistemoje klasifikuojami pagal įvairius požymius. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 1 pav.) galima matyti, kaip klasifikuojami LR mokesčiai.

Šaltinis: Kazlauskienė V., 2012, p. 74

1 pav. LR mokesčių klasifikavimas

Kaip matome, aukščiau esančiame paveiksle (žr. 1 pav.) Kazlauskienė (2012) pateikia 5 mokesčių klasifikacijas: pagal mokesčių rinkimą ir paskirstymą, pagal ėmimo būdą, pagal apmokestinamąjį objektą, pagal apmokestinimo subjektą ir pagal apskaičiavimo būdą. Kazlauskienė (2012) mokesčius **pagal mokesčių rinkimą ir paskirstymą** skirto į ***valstybinius*** ir ***vietinius***, **pagal ėmimo būdą** – į ***tiesioginius*** ir ***netiesioginius***, **pagal apmokestinamąjį objektą** – į ***pajamų***, ***turto*** ir ***vartojimo***, **pagal apmokestinamąjį subjektą -** į ***fizinių, juridinių asmenų*** ir ***mišrius*****, pagal mokesčių apskaičiavimo būdą -** į ***vienetinius***, ***procentinius*** ir ***mišrius***, kur **procentinius dar smulkiau skirsto** į ***proporcinius***, ***progresinius***, ***regresinius*** ir ***degresinius***.

Išnagrinėjus LR mokesčių sistemą kaip visumą bei susipažinus su autorių pateikiamomis mokesčių klasifikacijomis, pereisime prie LR mokesčių sistemos struktūros.

Kalbant apie LR mokesčių sistemos struktūrą, reikia pažymėti, kad LR mokesčius administruoja LR mokesčių administravimo įstatymas (Nr. IX-2112 Vilnius, Valstybės žinios, 2004-04-28, Nr. 63-2243) priimtas 2004 m. balandžio 13 d. Pagal naujausią šio įstatymo redakciją, 13 straipsnyje įvardijami LR mokesčių sistemą sudarantys **24 įstatymais reglamentuojami mokesčiai**. Šie mokesčiai mokami į skirtingo lygio biudžetus ir nebiudžetinių fondų biudžetus. Dalis šių mokesčių mokami į valstybės biudžetą bei nebiudžetinių fondų, tokių kaip: privalomojo sveikatos draudimo fondo (toliau – PSD) biudžetą ir valstybinio socialinio draudimo (toliau –VSD) fondo biudžetą. Į minėtus biudžetus patenkantys mokesčiai laikomi *valstybiniais mokesčiais*. Kita dalis mokesčių – *vietiniai mokesčiai*, mokami į savivaldybių biudžetus. Taigi, pagal tai, į kokius biudžetus patenka LR mokesčių sistemą sudarantys mokesčiai skirstomi į valstybinius ir vietinius (savivaldybių) – mokesčių klasifikavimas pagal mokesčių rinkimą ir paskirstymą. Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 1 lent.) galima matyti, kokie LR mokesčių sistemą sudarantys mokesčiai priskiriami valstybiniams, o kurie vietiniams (savivaldybių) mokesčiams.

1 lentelė. LR mokesčių sistemą sudarančių mokesčių skirstymas į vietinius ir valstybinius

MOKESČIAI	
VIETINIAI (SAVIVALDYBIŲ)	**VALSTYBINIAI**
1. **Gyventojų pajamų mokestis** 2. Žemės mokestis 3. Paveldimo turto mokestis 4. Nekilnojamo turto mokestis 5. **Mokestis už aplinkos teršimą (70 %)**	1. **Gyventojų pajamų mokestis** 2. Pelno mokestis 3. Pridėtinės vertės mokestis 4. Akcizai 5. Socialinis mokestis 6. Valstybės rinkliava 7. Konsulinis mokestis 8. Žyminis mokestis 9. Mokestis už valstybinius gamtos išteklius 10. Angliavandenilių išteklių mokestis 11. Gamybos mokestis cukraus sektoriuje 12. Pertekliaus mokestis cukraus sektoriuje 13. **Mokestis už aplinkos teršimą (30 %)**

1 lentelės tęsinys kitame puslapyje

1 lentelės tęsinys

	14. Valstybinio socialinio draudimo įmoko 15. Privalomojo sveikatos draudimo įmokos 16. Įmokos į Garantinį fondą 17. Loterijų ir azartinių lošimų mokestis 18. Mokestis už pramoninės nuosavybės objektų registravimą 19. Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise 20. Muitai 21. Atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR Biudžeto sandaros įstatymu, LR Mokesčių administravimo įstatymo 13 str. ir LR Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 10 str.1 d.

Iš aukščiau esančioje lentelėje (žr. 1 lent.) pateiktų duomenų galima matyti, kad didžioji dalis (21 iš 24) įstatymais reglamentuojamų mokesčių – valstybiniai, kurie patenka į valstybės biudžetą bei nebiudžetinių fondų, tokių kaip: privalomojo sveikatos draudimo fondo (toliau – PSD) ir valstybinio socialinio draudimo (toliau –VSD) fondo biudžetus. Tuo tarpu, tik nedidelė dalis (5 iš 24) įstatymais reglamentuojamų mokesčių – vietiniai, kurie patenka į savivaldybių biudžetus. Taip pat, svarbu paminėti, kad 2 mokesčiai: GPM ir mokestis už aplinkos teršimą priskiriami tiek valstybiniams, tiek ir vietiniams mokesčiams ir atitinkamai patenka į abu biudžetus, t.y. valstybės ir savivaldybių biudžetus. Pažymėtina, kad GPM yra svarbiausias mokestis, priskiriamas prie valstybės ir savivaldybių mokesčių. Pagal LR Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo (1997 m. liepos 2 d. Nr. VIII-385) aktualios redakcijos 3 str. 2 d. *atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme nurodytą savivaldybei skiriamą gyventojų pajamų mokesčio dalį (procentais), iš apskaičiuotos gyventojų pajamų mokesčio sumos atskaitęs pajamas už išduotus verslo liudijimus ir atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu patvirtintą šio mokesčio į valstybės biudžetą dalį (procentais). Likusi gyventojų pajamų mokesčio dalis pervedama į Valstybės iždo sąskaitą* (LR Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo 3 str. 2 d.). Kaip matome, dalis GPM patenka į valstybės ir savivaldybių biudžetus, dėl šios priežasties GPM laikomas tiek valstybės, tiek vietiniu (savivaldybių) mokesčiu.

Pagal LR 2016 metų savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių projektą savivaldybių biudžetams 2016 metais bus skiriama 75,49 proc. (2015 metais buvo patvirtinta 72,80 proc.) GPM įplaukų. Tačiau būtina pažymėti, kad į savivaldybių biudžetus pervedama skirtinga GPM procentinė dalis (žr. 2 lent.).

2 lentelė. Savivaldybių biudžetams skiriamos GPM dalys (procentais) 2016 metais

Savivaldybės pavadinimas	GPM dalis (proc.)
Vilniaus miesto	**45,95**
Alytaus miesto	100
Birštono	100
Druskininkų	100
Kauno miesto	**76,85**
Klaipėdos miesto	**87,32**
Marijampolės	100
Neringos	**59,04**
Palangos miesto	100
Panevėžio miesto	100
Šiaulių miesto	100
Visagino	100
Akmenės rajono	100
Alytaus rajono	100
Anykščių rajono	100
Biržų rajono	100
Ignalinos rajono	100
Jonavos rajono	100
Joniškio rajono	100
Jurbarko rajono	100
Kaišiadorių rajono	100
Kauno rajono	100
Kėdainių rajono	100
Kelmės rajono	100
Klaipėdos rajono	100
Kretingos rajono	100
Kupiškio rajono	100
Lazdijų rajono	100
Mažeikių rajono	100
Molėtų rajono	100

Savivaldybės pavadinimas	GPM dalis (proc.)
Pakruojo rajono	100
Panevėžio rajono	100
Pasvalio rajono	100
Plungės rajono	100
Prienų rajono	100
Radviliškio rajono	100
Raseinių rajono	100
Rokiškio rajono	100
Skuodo rajono	100
Šakių rajono	100
Šalčininkų rajono	100
Šiaulių rajono	100
Šilalės rajono	100
Šilutės rajono	100
Širvintų rajono	100
Švenčionių rajono	100
Tauragės rajono	100
Telšių rajono	100
Trakų rajono	100
Ukmergės rajono	100
Utenos rajono	100
Varėnos rajono	100
Vilkaviškio rajono	100
Vilniaus rajono	100
Zarasų rajono	100
Elektrėnų	100
Kalvarijos	100
Kazlų Rūdos	100
Pagėgių	100
Rietavo	100

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis LR 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 2 str. 1 d.

Kaip matome iš 2 lentelėje pateiktų duomenų, LR 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 2 str. 1 d. nustatyta, kad **Vilniaus miesto savivaldybės biudžetui** skiriama **45,95 proc.** GPM dalis, **Kauno miesto savivaldybės biudžetui** – **76,85 proc.**, **Klaipėdos miesto savivaldybės biudžetui** – **87,32 proc.**, **Neringos savivaldybės biudžetui** – **59,04 proc**., visų kitų savivaldybių biudžetams – po 100 procentų GPM dalis (žr. 2 lent.). Taigi, galima daryti išvadą, kad šiuo metu yra tik keturios savivaldybės, kurių GPM dalis pervedama į Valstybės iždo sąskaitą finansinio pajėgumo išlyginimui vykdyti, kai tuo tarpu LR Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymo (1997 m. liepos 2 d. Nr. VIII-385, Vilnius) priedėlyje *Savivaldybių biudžetams skiriamos gyventojų pajamų mokesčio dalys (procentais)* pirmą kartą nustačius

savivaldybėms skiriamas GPM dalis (procentais), savivaldybių, kurių surenkamo GPM dalis pervedama į Valstybės iždo sąskaitą finansinio pajėgumo išlyginimui vykdyti, buvo aštuonios: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Palangos, Panevėžio, Šiaulių miestų, Ignalinos ir Mažeikių rajonų savivaldybės. Vėliau kai kurioms iš šių savivaldybių skiriamą GPM dalį padidinus iki 100 procentų, šiuo metu liko minėtos keturios savivaldybės (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Neringos), kurių GPM dalis pervedama į Valstybės iždo sąskaitą finansinio pajėgumo išlyginimui vykdyti.

Apibendrinant LR mokesčių sistemos mokesčius galima teigti, kad iš **24 įstatymais reglamentuojamų mokesčių** tik **3** ***(žemės, paveldimo turto ir nekilnojamo turto mokestis)*** yra **vietiniai**, t.y. renkami į savivaldybių biudžetus, **2** ***(GPM ir mokestis už aplinkos teršimą)*** priskiriami **tiek valstybės, tiek ir vietiniams mokesčiams** ir patenka tiek į valstybės, tiek ir į vietinius biudžetus, likę **19** yra **valstybiniai**, kurie patenka į valstybės biudžetą bei nebiudžetinių fondų, tokių kaip: privalomojo sveikatos draudimo fondo (toliau – PSD) ir valstybinio socialinio draudimo (toliau –VSD) fondo biudžetus. Iš visų 24 įstatymais reglamentuojamų mokesčių labiausiai išsiskiria GPM, kuris ne tik laikomas tiek valstybės, tiek ir vietiniu mokesčiu, tačiau jis išsiskiria dar ir tuo, kad savivaldybių biudžetams tenka skirtinga šio mokesčio procentinė dalis: **Vilniaus miesto savivaldybės biudžetui** skiriama **45,95 proc.** GPM dalis, **Kauno miesto savivaldybės biudžetui – 76,85 proc., Klaipėdos miesto savivaldybės biudžetui – 87,32 proc., Neringos savivaldybės biudžetui – 59,04 proc**., visų kitų savivaldybių biudžetams – po 100 procentų GPM dalis. Tuo tarpu, mokesčio už aplinkos teršimą 30 proc. patenka į valstybės biudžetą, o 70 proc. Į savivaldybių biudžetus.

Kaip matome, LR mokesčių sistemos pagrindas – mokesčių skirstymas į **valstybinius** ir **vietinius (savivaldybių) mokesčius**. Siekiant atskleisti LR mokesčių sistemos įtaką biudžeto surinkimui kitame poskyryje teoriniu aspektu plačiau panagrinėsime LR Valstybės biudžeto pajamų struktūrą ir mokesčių reikšmę LR Valstybės biudžetui.

1.2. Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto pajamų struktūra ir mokesčių reikšmė biudžetui

Šiame poskyryje, siekiant išsiaiškinti mokesčių reikšmę LR Valstybės biudžetui, panagrinėsime LR Valstybės biudžeto struktūrą ir išsiaiškinsime, kokią LR Valstybės biudžeto pajamų dalį sudaro LR mokesčių sistemos mokesčiai (mokestinės pajamos).

Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 3 lent.) galima matyti LR Valstybės biudžeto pajamų struktūrą, parengtą pagal LR 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą (2015 m. gruodžio 10 d. Nr. XII-2161, Vilnius).

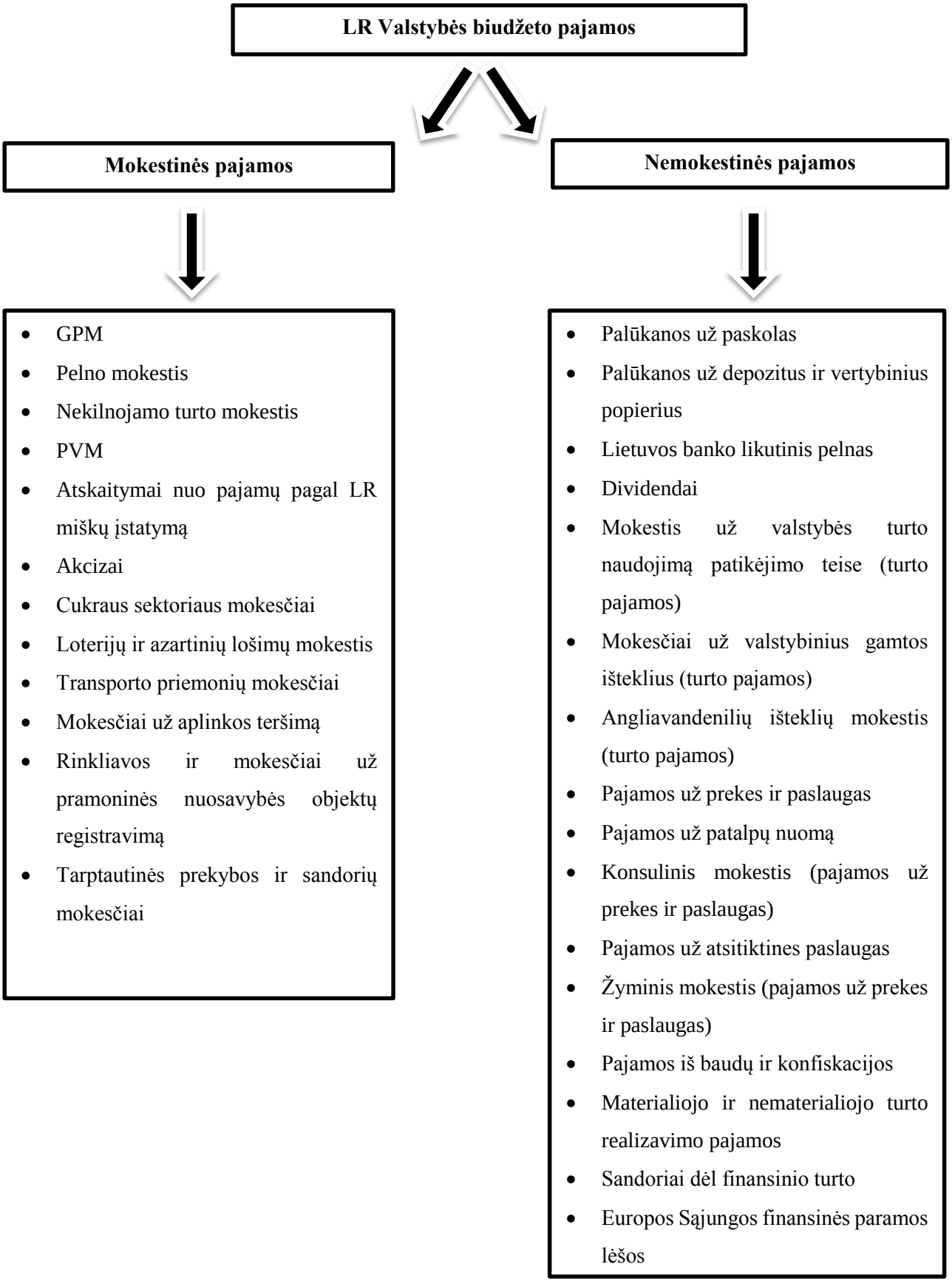
3 lentelė. LR Valstybės biudžeto pajamų struktūra

MOKESČIAI
Pajamų ir pelno mokesčiai
Gyventojų pajamų mokestis
Pelno mokestis
Turto mokesčiai
Nekilnojamo turto mokestis
Prekių ir paslaugų mokesčiai
Pridėtinės vertės mokestis
Atskaitymai nuo pajamų pagal Lietuvos Respublikos miškų įstatymą
Akcizai
Cukraus sektoriaus mokesčiai
Loterijų ir azartinių lošimų mokestis
Transporto priemonių mokesčiai
Mokesčiai už aplinkos teršimą
Rinkliavos ir mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą
Tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai
KITOS PAJAMOS
Turto pajamos
Palūkanos už paskolas
Palūkanos už depozitus ir vertybinius popierius
Lietuvos banko likutinis pelnas
Dividendai
Mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise
Angliavandenilių išteklių mokestis
Naftos ir dujų išteklių mokestis
Pajamos už prekes ir paslaugas
Pajamos už patalpų nuomą
Konsulinis mokestis
Pajamos už atsitiktines paslaugas
Žyminis mokestis
Kitos pajamos
Pajamos iš baudų ir konfiskacijos
Kitos neišvardintos pajamos
SANDORIAI DĖL MATERIALIOJO IR NEMATERIALIOJO TURTO BEI FINANSINIŲ ĮSIPAREIGOJIMŲ PRIĖMIMAS
Materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamos
Žemė
Kitas materialusis ir nematerialusis turtas
Finansinio turto pardavimo pajamos (paskolų surinkimas)
Kitos gautinos sumos
EUROPOS SĄJUNGOS FINANSINĖS PARAMOS LĖŠOS

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Respublikos 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu 2015 m. gruodžio 10 d. Nr. XII-2161, Vilnius

Kaip matome iš 3 lentelėje pateiktų duomenų LR Valstybės biudžeto pajamas sudaro 3 stambios pajamų grupės, surenkamos šalyje iš fizinių bei juridinių asmenų (1. ***mokesčiai,*** 2. ***kitos pajamos*** bei 3. ***sandoriai dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų priėmimas***) ir ***Europos Sąjungos (toliau – ES) finansinės paramos lėšos***. Pirmai pajamų grupei – **mokesčiams**- priskiriami *pajamų ir pelno mokesčiai*, kuriems priklauso GPM ir pelno mokestis; *turto mokesčiai*, kuriems priskiriamas nekilnojamo turto mokestis; *prekių ir paslaugų mokesčiai*, kuriems priskiriamas PVM, atskaitymai nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą, akcizai, cukraus sektoriaus mokesčiai, loterijų ir azartinių lošimų mokestis, transporto priemonių mokesčiai, mokesčiai už aplinkos teršimą bei rinkliavos ir mokesčiai už pramoninės nuosavybės objektų registravimą. Mokesčių grupei taip pat priskiriami *tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai*. Antrai pajamų grupei – **kitoms pajamoms**- priskiriamos *turto pajamoms*, kurioms priklauso palūkanos už paskolas, palūkanos už depozitus ir vertybinius popierius, Lietuvos banko likutinis pelnas, dividendai, mokestis už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise, mokesčiai už valstybinius gamtos išteklius bei angliavandenilių išteklių mokestis. Kitoms pajamoms taip pat priskiriamos *pajamos už prekes ir paslaugas*, kurioms priklauso pajamos už patalpų nuomą, konsulinis mokestis, pajamos už atsitiktines paslaugas, žyminis mokestis bei kitos pajamos. *Pajamos iš baudų ir konfiskacijos* bei *kitos neišvardintos pajamos* taip pat priskiriamos kitoms LR Valstybės biudžeto pajamoms. Trečiai pajamų grupei - **sandoriai dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų priėmimas** – priskiriamos *materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamos*, gaunamos iš žemės ir kito materialaus ir nematerialaus turto, bei *sandoriai dėl finansinio turto*, kuriems priklauso kitos gautinos sumos. Kaip jau minėjome, be šių ką tik plačiau aptartų 3 stambių pajamų grupių, kurių pajamos į LR Valstybės biudžetą surenkamos iš fizinių bei juridinių asmenų, į LR Valstybės biudžetą patenka ir ES finansinės paramos lėšos.

Iš 3 stambių pajamų grupių (*mokesčių, kitų pajamų bei sandorių dėl materialiojo ir nematerialiojo turto bei finansinių įsipareigojimų priėmimo***)** į LR Valstybės biudžetą surenkamas pajamas galima sugrupuoti į mokestines ir nemokestines pajamas (žr. 2 pav.).

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Lietuvos Respublikos 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu 2015 m. gruodžio 10 d. Nr. XII-2161, Vilnius

2 pav. LR Valstybės biudžeto pajamų skirstymas į mokestines ir nemokestines pajamas

Kaip matome iš aukščiau pateikto paveikslo (žr. 2 pav.), LR Valstybės biudžeto pajamas sudaro dvi stambios pajamų grupės – tai **mokestinės** ir **nemokestinės pajamos**. Mokestinėms pajamos priskiriamos pajamos iš GPM, pelno ir nekilnojamo turto mokesčių, PVM, atskaitymų nuo pajamų pagal LR miškų įstatymą, akcizų, cukraus sektoriaus mokesčių, loterijų ir azartinių lošimų mokesčio, transporto priemonių mokesčių, mokesčių už aplinkos teršimą, rinkliavų ir mokesčių už pramoninės nuosavybės objektų registravimą bei tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčių. Tuo tarpu, prie nemokestinių pajamų priskiriamos pajamos iš palūkanų už paskolas, depozitus ir vertybinius popierius, Lietuvos banko likutinio pelno, dividendų, mokesčio už valstybės turto naudojimą patikėjimo teise, mokesčio už valstybinius gamtos išteklius, angliavandenilių išteklių mokesčio, pajamų už prekes ir paslaugas bei patalpų nuomą, konsulinio mokesčio, pajamų už atsitiktines paslaugas, žyminio mokesčio, pajamų iš baudų ir konfiskacijos, materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamų, sandorių dėl finansinio turto bei ES finansinės paramos lėšų.

Kadangi mokestinės pajamos yra svarbiausias LR Valstybės biudžeto pajamų šaltinis, todėl jas smulkiau paanalizuosime. Smulkiau analizuojant mokestines pajamas, svarbu paminėti, kad pastarąsias sudaro 2 mokesčių grupės- tai **tiesioginiai** ir **netiesioginiai mokesčiai**. *Pirmoji grupė* atspindi gamybos veiksnių mokesčius, prie kurių galima priskirti: kapitalo, darbo, nekilnojamo turto ir žemės mokesčius. Tuo tarpu, *antrosios grupės* apmokestinimo objektai – prekės ir paslaugos. Tiesioginiais mokesčiais tiesiogiai apmokestinami privatūs asmenys ir įmonės, o netiesioginiais mokesčiais apmokestinamos prekės ir paslaugos (Rakauskienė, 2006).

Nagrinėjant pajamų lyginamąjį svorį LR Valstybės biudžete, reikia akcentuoti mokestine pajamas, kurios yra svarbiausias valstybės pajamų šaltinis, kai, tuo tarpu, nemokestinių pajamų dalis bendrose biudžeto pajamose palyginti nedidelė.

1.3. Mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimas

Magistro baigiamajame darbe pasirinkta atlikti iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimą, todėl šiame poskyryje bus plačiau aptarti teoriniai mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimo aspektai.

Kalbant apie mokesčių sistemos vertinimą, reikia pažymėti, kad pasaulyje nėra visuotinai priimtos vieningos mokesčių sistemos vertinimo metodikos, nes sunku aiškiai išmatuojamais dydžiais išreikšti mokesčių sistemos vertinimo kriterijus (Bivainis, Skačkauskienė 2007). Daugelyje šalių mokesčių sistema dažniausiai vertinama pagal tai, kaip ji sprendžia apmokestinimui keliamus uždavinius ir atitinka pagrindinius apmokestinimo principus (Imbrasienė, 2008), tačiau mokesčių sistemos vertinimas pagal apmokestinimo principus turi nemažai trūkumų (Bivainis, Skačkauskienė, 2009), todėl reikia ieškoti kitų būdų, kaip įvertinti mokesčių sistemos efektyvumą.

Anot Bivainio ir Skačkauskienės (2009), vertinant bet kurios šalies mokesčių sistemos efektyvumą vadovaujamasi 3 pagrindiniais metodais:

1. Klasikiniais apmokestinimo principais ir juos apibūdinančiais rodikliais
2. V. Tanzi kvalifikaciniais diagnostiniais rodikliais
3. J. B. S. Gill diagnostiniais rodikliais

Taikant pirmąjį metodą, kiekybiniais rodikliais vertinamas kiekvienas klasikinis mokesčių teorijoje išskiriamas apmokestinimo principas (teisingumas, efektyvumas, elastingumas, mokesčių administravimo paprastumas), paskui atliekama lyginamoji analizė. Antruoju metodu mokesčių sistemos veiksmingumas vertinamas pagal atsakymus į pasiūlytus kvalifikacinius diagnostinius rodiklius-klausimus. Panašiai, tik jau ***remiantis surenkamomis pajamomis****, mokesčių sistemos veiksmingumas vertinamas* ***trečiuoju metodu****. Kiekvienas iš šių metodų leidžia įvertinti skirtingus mokesčių sistemos aspektus.* (Ruškytė, 2012, p. 79).

Mokesčių sistemą, taip pat, siūloma vertinti pagal atskirus ir tarpusavyje nesusijusius kriterijus (Imbrasienė, 2008), kuriuos galima suskirstyti į tam tikras grupes (žr. 4 lent.).

4 lentelė. Mokesčių sistemos efektyvumo vertinimo indikatorių sisteminis modelis

V. Tanzi produktyvumo analizė								J. B. S. Gill'o diagnostinių rodiklių sistema											V. Tanzi ir A. Pallechio indeksai				
								Kiekybiniai rodikliai								Kokybiniai metodai							
Dispersijos indeksas	Erozijos indeksas	Atsilikimo renkant mokesčius indeksas	Specifiškumo indeksas	Prievartos indeksas	Mokesčių ėmimo kaštų indeksas	Koncentracijos indeksas	Objektyvumo indeksas	Mokesčių rinkimo efektyvumas	Mokesčių privartos indeksas	Mokesčių surinkimo trūkumas	Administravimo efektyvumas	Savanoriškas mokesčių mokumas	Mokesčių nuslėpimo potencialas	Fiskalinės apskaitos netikslumas	Mokesčių vengimo potencialas	Mokesčių kultūra	Mokesčių administravimo efektyvumas	Mokesčių administravimo moralės lygis	Fiskalinių pajamų indeksas	Administravimo efektyvumo indikatorius	Fiskalinių pajamų įtaigumo indikatorius	Mokesčių diferencialo indikatorius	Vidinės kontrolės indikatorius

Šaltinis: Jakštonytė, Giriūnas, 2010, p. 942

Kaip matome iš aukščiau pateiktos lentelės (žr. 4 lent.), mokesčių sistemos efektyvumui įvertinti Jakštonytė ir Giriūnas (2010) siūlo atlikti *V. Tanzi produktyvumo analizę,* kur siekiant įvertinti mokesčių sistemos efektyvumą reikia atsakyti į tam tikrus klausimus, iš kurių kiekvienas atspindi skirtingą indeksą. Anot Rakauskienės, V. Tanzi siūlo šiuos aštuonis mokesčių sistemos vertinimo indeksus-klausimus:

1. ***Dispersijos indeksas****. Ar apskritai nėra arba yra labai nedaug tokių mokesčių, iš kurių gaunamos mažos pajamos, tačiau jie sudaro daug rūpesčių?*

2. ***Erozijos indeksas.*** *Ar pasiektas kuo didžiausias faktiškai egzistuojančios ir potencialios mokesčių bazės suartėjimas?*

3. ***Atsilikimo renkant mokesčius indeksas.*** *Ar mokesčiai mokami be ypatingų uždelsimų, įstatymuose numatytais terminais?*

4. ***Specifiškumo indeksas.*** *Ar priklauso mokesčių sistema kuo minimaliausiu laipsniu nuo mokesčių, kurių tarifai turi specifinį pobūdį, t.y. nustatyti priklausomai nuo prekės fizinių charakteristikų (svorio, kiekio), o ne nuo vertės?*

5. ***Prievartos indeksas.*** *Ar pilnai ir pakankamai efektyviai veikia mokesčių sistema?*

6. ***Mokesčių ėmimo kaštų indeksas.*** *Ar biudžeto kaštai, susiję su mokesčių ėmimu, yra minimaliausi?*

7. ***Koncentracijos indeksas.*** *Ar žymi visų mokestinių įplaukų dalis gauta taikant santykinai nedidelį mokesčių ir mokesčių tarifų dydžių skaičių?*

8. ***Objektyvumo indeksas****. Ar dauguma imamų mokesčių nustatyti remiantis objektyviais principais?* (Rakauskienė, p. 1)

Pasak Rakauskienės, mokesčių sistema vertinama teigiamai, jei pateikiami teigiami atsakymai į visus aukščiau pateiktus klausimus, tačiau reikia pažymėti, kad remiantis V. Tanzi indeksais negalima iki galo įvertinti mokesčių sistemos efektyvumo, nes atsakymai į minėtus klausimus yra subjektyvus dalykas, todėl patikimam mokesčių sistemos efektyvumo įvertinimui, remiantis V. Tanzi indeksais, reikalinga palyginimo bazė (Imbrasienė, 2008).

Dar vienas Jakštonytės ir Giriūno (2010) siūlomas mokesčių sistemos efektyvumo vertinimo metodas - *V. Tanzi ir A. Pallechio indeksai*, kuriems priskiriami: fiskalinių pajamų indeksas, administravimo efektyvumo, fiskalinių pajamų įtaigumo, mokesčių diferencialo ir vidinės kontrolės indikatoriai. Dėl darbo apimties apribojimo plačiau šio metodo nenagrinėsime, tačiau kadangi magistro baigiamajame darbe pasirinkta atlikti iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimą, todėl plačiau aptarsime *J. B. S. Gill diagnostinių rodiklių sistemą,* nes šis mokesčių sistemos efektyvumo vertinimo metodas daugiausia orientuotas mokesčių surinkimo vertinimą ir mokesčių sistemos administravimo smulkesnę analizę, kuri suteikia galimybę nustatyti mokesčių surinkimo sunkumus ir apribojimus.

J. B. S. Gill diagnostinių rodiklių sistema – tai kiekybiniai rodikliai ir kokybiniai metodai (žr. 5 lent.), leidžiantys kompleksiškai įvertinti mokesčių sistemą per mokesčių surinkimo efektyvumą. *Kiekybiniams rodikliams* priskiriama: mokesčių rinkimo efektyvumas, mokesčių prievartos indeksas, mokesčių surinkimo trūkumas, administravimo efektyvumas, savanoriškas mokesčių mokumas, mokesčių nuslėpimo potencialas, fiskalinės apskaitos netikslumas ir mokesčių vengimo potencialas (žr.

5 lent.). Tuo tarpu, *kokybiniams metodams* priskiriama: mokesčių kultūra, mokesčių administravimo efektyvumas ir mokesčių administravimo moralės lygis (žr. 5 lent.).

J. B. S. Gill kiekybinius rodiklius ir kokybinius metodus priskiria trims mokestinių pajamų surinkimą apibūdinančioms rodiklių grupėms, t.y. *prigimtinių mokesčių sistemos savybių*, *efektyvumo* ir *produktyvumo*. Žemiau pateiktoje lentelėje galima matyti (žr. 5 lent.) kiekvienai rodiklių grupei priskiriamus kiekybinius bei kokybinius rodiklius.

5 lentelė. J. B. S. Gill mokestinių pajamų surinkimo diagnostiniai rodikliai

Vertinamas pajamų surinkimo aspektas	Kiekybiniai rodikliai	Kokybiniai rodikliai
1. Prigimtinės mokesčių sistemos savybės	1. Mokesčių rūšių įvairovė. 2. Mokesčių mokėtojų skaičius pagal atskirus mokesčius. 3. Mokesčių mokėtojų, iš kurių surenkama 80 % mokestinių pajamų, skaičius. 4. Kasmet pateikiamų deklaracijų skaičius. 5. Surenkamų mokesčių pagal mokesčių rinkimo šaltinį suma. 6. Mokesčių įsiskolinimų per metus suma. 7. Kasmet grąžinamų mokesčių suma. 8. Darbuotojų, dirbančių mokesčių administravimo institucijose (vadovų, specialistų, techninio, aptarnaujančiojo personalo), skaičius.	1. Mokesčių administratorių Veiklos organizavimo tipas (pagrįstas administruojamų mokesčių rūšimis ar funkcijomis). 2. Bendra mokesčių administravimo organizacinė struktūra. 3. Padalinių regionuose ir savivaldybėse išdėstymas.
2. Efektyvumas	1. Surinktų iš mokesčių ir planuotų surinkti per metus pajamų santykis. 2. Mokestinių pajamų ir BVP santykis. 3. Mokesčių atotrūkis. 4. Užpildytų mokesčių deklaracijų ir mokesčių mokėtojų skaičiaus santykis. 5. Savanoriškai sumokėtų ir mokėtinų pagal deklaracijas mokesčių sumų santykis. 6. Papildomai po patikrinimo ir audito surinktų mokesčių ir deklaruotų mokestinių prievolių santykis.	1. Mokesčių mokėtojų suvokimas mokesčių nemokėjimo pasekmių, mokesčių administratorių teikiamos pagalbos kokybės, mokesčių administratorių darbo veiksmingumo sprendžiant mokesčių mokėtojų problemas. 2. Visuomenės požiūris į korupciją mokesčių administravimo srityje. 3. Mokesčių administratorių moralė.

5 lentelės tęsinys kitame puslapyje

5 lentelės tęsinys

	7. Išnagrinėjus apeliacijas papildomai surinktų ir užginčytų apeliacijose mokesčių sumų santykis. 8. Papildomai surinktų ir papildomai apskaičiuotų mokesčių santykis. 9. Likviduotų mokesčių įsiskolinimų sumos ir bendro mokesčių įsiskolinimo metų pradžioje santykis. 10. Išsisukinėjimo nuo mokesčių, muitinės apgavysčių ar kontrabandos atvejų skaičius per metus.	
3. Produktyvumas	1. Vidutinis žmogaus darbo dienų skaičius, sugaištamas nustatant mokesčių nemokėjimo atvejus. 2. Mokesčių mokėtojų ir mokesčių administravimo įstaigų darbuotojų santykis. 3. Mokesčių administravimo išlaidų ir mokestinių pajamų santykis. 4. Mokesčių mokėtojų išlaidos vykdant mokestines prievoles.	

Šaltinis: Skačkauskienė I., 2009, p. 169-170

Apibendrinant 5 lentelėje pateikiamus rodiklius, galima teigti, kad *prigimtinių mokesčių sistemos savybių grupei* priskiriami kiekybiniai ir kokybiniai rodikliai leidžia įvertinti mokesčių surinkimo sudėtingumą: pateikia informaciją apie mokesčių mokėtojus, jų mokamus mokesčius, pateikiamų deklaracijų skaičių bei mokesčių administravimo institucijas, tačiau toks vertinimas pateikia mažai naudingos informacijos, reikalingos mokesčių sistemos tobulinimui. *Efektyvumo grupei* priskiriami kiekybiniai ir kokybiniai rodikliai suteikia galimybę analizuoti mokesčių administratorių vykdomų funkcijų veiksmingumą ir efektyvumą, jų pagalba apskaičiuojamas našumas, galima prognozuoti, kiek planuojama surinki pajamų. *Produktyvumo rodiklių grupė* padeda įvertinti mokesčių administratorių atliekamų funkcijų produktyvumą ir našumą.

Kaip matome, *J. Gill diagnostinių rodiklių sistemos* metodas daugiausia orientuotas į smulkesnę mokesčių sistemos administravimo analizę, kuri padeda nustatyti mokesčių surinkimo sunkumus ir apribojimus bei atskleisti sritis, kuriose pajamų administravimas nėra pakankamas. Todėl atlikus siūlomą mokesčių sistemos analizę, galima nustatyti mokestinių pajamų administravimo spragas (Popelnikova, Žaptorius, 2012). Darbo autorės nuomone, mokesčių sistemos administravimo įvertinimas yra labai svarbus, vertinant šalies mokesčių sistemą, kadangi jis parodo kaip efektyviai veikia mokesčių sistema.

Apibendrinant *J. B. S. Gill diagnostinių rodiklių sistemą,* reikia pažymėti, kad pagrindinis šio mokesčių sistemos efektyvumo vertinimo metodo trūkumas yra siauras mokesčių sistemos vertinimas, nes visi elementai nagrinėjami tik per administravimo prizmę, ignoruojant kitus apmokestinimo principus (Bivainis, Skačkauskienė 2007). Dar vienas šio metodo trūkumas - neįvertinamas bendras mokesčių administravimo lygis, kitaip tariant, nėra pateiktas apibendrinantis rodiklis, apimantis dalinių rodiklių reikšmes ir leidžiantis įvertinti bendrą mokesčių administravimo lygį (Bivainis, Skačkauskienė 2009). Taip pat, nėra nustatytos rodiklių apskaičiavimo galimybės ir rezultatų interpretavimo skalės.

Magistrantės nuomone, kokybiniams rodikliams nustatyti reikalingas išsamus mokesčių mokėtojų ir mokesčių administratorių tyrimas. Tai pat, kokybinis mokesčių sistemos vertinimas pagal J. B. S. Gill siūlomą diagnostinių rodiklių sistemą yra gana subjektyvus, nes atspindi tik tam tikros grupės respondentų nuomonę. Tuo tarpu, kiekybinis įvertinimas yra objektyvesnis ir naudingesnis, nes yra paremtas skaičiais ir leidžia atskleisti mokesčių sistemos administravimo spragas, tačiau dėl viešai prieinamos informacijos stokos sudėtinga atlikti visapusišką mokestinių pajamų surinkimo efektyvumo tyrimą pagal aukščiau paminėtus kiekybinius rodiklius. Dėl paminėtų priežasčių ir ribotos darbo apimties magistro baigiamajame darbe bus analizuojami tik kai kurie rodikliai ir atliekamas jų vertinimas.

Kalbant apie mokesčių sistemos efektyvumą, reikia pažymėti, kad „mokesčių sistemos veikimo efektyvumą nulemia **atotrūkis tarp pagal įstatymą galimos surinkti mokesčių sumos ir faktiškai surenkamos mokesčių sumos** bei **minimalus mokesčių administravimo tarnybų išlaidų dydis**“ (Ruškytė, 2012, p. 79). Taigi, galima teigti, kad pagrindinis mokesčių sistemos efektyvumo vertinimo rodiklis - skirtumas tarp pagal įstatymą planuojamos ir faktiškai surenkamos mokesčių sumos. Taip pat, svarbu įvertinti mokesčių administravimo išlaidų dydį.

Mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumui vertinti Novošinskienė ir Slavickienė (2007) bei Imbrasienė (2008) siūlo skaičiuoti *mokesčių nepriemokos* ir *mokestinės nepriemokos rodiklius* bei jų išieškojimo rodiklius, t.y. *mokesčių nepriemokos išieškojimo* ir *mokestinės nepriemokos išieškojimo rodiklius*. Mokesčių nepriemokos rodiklis rodo nesurinktų mokesčių dalį surinktose mokestinėse pajamose, t.y. koks procentas mokesčių liko nesurinktas, ir atskleidžia iškilusius sunkumus, renkant mokesčius. Kuo rodiklis mažesnis, tuo mokesčiai surenkami geriau, kas **rodo mokesčių surinkimo efektyvumą**. Tuo tarpu, mokestinės nepriemokos rodiklis šiek tiek išsamesnis nei mokesčių nepriemokos rodiklis, nes mokestinė nepriemoka apima ne tik mokesčių nepriemoką, bet ir delspinigius bei baudas, skaičiuojamus teisės aktų nustatyta tvarka, laiku nesumokėjus mokesčių. Mokestinės nepriemokos rodiklis rodo mokestinės nepriemokos dalį surinktose mokestinėse pajamose. Mokesčių nepriemokos ir mokestinės nepriemokos rodikliai svarbūs, siekiant įvertinti mokesčių ir su jų nepriemoka susijusių baudų bei delspinigių surinkimo efektyvumą. Tuo tarpu, kalbant apie mokesčių administravimo efektyvumo vertinimą skaičiuojami jau minėti *mokesčių nepriemokos išieškojimo* ir

mokestinės nepriemokos išieškojimo rodikliai. Mokesčių nepriemokos išieškojimo rodiklis apskaičiuojamas išieškotą mokesčių nepriemoką padalijus iš mokesčių nepriemokos. Tai yra **esminis mokesčių administravimo efektyvumo rodiklis**, parodantis kaip efektyviai šalyje veikia išieškojimo politika. Taip pat, svarbu paminėti, kad mokestinės nepriemokos išieškojimo rodikliai rodo ne tik tai, ar efektyviai išieškomos mokesčių nepriemokos, bet ir kaip išieškomos su mokesčių nemokėjimu susijusios baudos bei delspinigiai. Didėjantis rodiklis parodo geresnį išieškojimo efektyvumą.

Vertinant mokesčių administravimo efektyvumą, nemažiau svarbu apskaičiuoti ir įvertinti, kiek lėšų skiriama mokesčių administravimui. Pagal mokesčių administravimo veiksmingumo kriterijų biudžetų pajamos turi būti užtikrintos su minimaliomis išlaidomis, vadinasi, mokesčių nepriemoka ir su ja susijusios baudos bei delspinigiai nustatytais terminais turi būti išieškoti patiriant mažiausias išlaidas. Siekiant įvertinti, kiek lėšų skiriama mokesčių administravimui, Imbrasienė (2008) siūlo skaičiuoti *administracinių išlaidų rodiklį*, kurio mažesnė reikšmė rodo, kad mokesčiams surinkti yra išleidžiama mažai piniginių lėšų, kad rodo mokesčių administravimo efektyvumą. Mažesnis rodiklis rodo, kad mokesčiams surinkti yra išleidžiama mažiau pinigų, kas lemia didesnį mokesčių administravimo efektyvumą.

Taigi, apskaičiavus minėtus rodiklius, galima atlikti mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo analizę, kuri atskleis, **kaip efektyviai surenkamos** mokestinės pajamos ir su jų nepriemoka susijusios baudos bei delspinigiai, **kiek kainuoja jų surinkimas** bei **kaip efektyviai veikia mokesčių administravimo institucijos**. Visa tai padės priimti mokesčių surinkimo ir jų administravimo tobulinimo sprendimus. Taip pat, svarbu pažymėti, kad atsižvelgiant į pateiktus rodiklius, **šalies mokesčių sistema vertinama teigiamai**, **kai surenkama daugiau kaip 85-90 proc. potencialios mokesčių sumos**, o **mokesčių administravimo tarnybų išlaidos neviršija 0,5 proc. surinktos mokesčių sumos** (Sadauskaitė, 2008).

2. IŠ PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ Į LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETĄ SURENKAMŲ MOKESTINIŲ PAJAMŲ ANALIZĖS IR SURINKIMO VERTINIMO METODOLOGIJA

Šiame skyriuje pateikiama informacija apie tyrimo metu taikytų metodų pagrindimą, siekiant atskleisti tyrimo problemą bei įgyvendinti tyrimo tikslą ir jam pasiekti iškeltus uždavinius. Empirinės analizės metu iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas atliekamas, naudojant **mišrius** (kokybinius ir kiekybinius) **analizės metodus**. Pirmiausia, naudojamas **kokybinis analizės metodas**, kurio metu atliekama **mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė** nagrinėjama tema. Toliau naudojami šie **kiekybiniai analizės metodai**, tokie kaip: **laiko eilučių analizė**, **struktūrinė-dinaminė analizė, koreliacinė-regresinė analizė** bei **mokesčių surinkimo vertinimą atskleidžiančių rodiklių analizė.** Visi paminėti tyrimo metodai plačiau aptarti šio skyriaus poskyriuose.

2.1. Laiko eilučių ir struktūrinės-dinaminės statistinių duomenų analizės metodika

Statistinių duomenų analizė yra vienas svarbiausių mokslinio tyrimo etapų, nuo kurio prasideda tyrimo procesas. Šiai analizei atlikti pasirinktas gana ilgas (10 metų) laikotarpis, apimantis 2005 -2014 metus. Analizuojant pasirinktą laikotarpį, galima stebėti, kaip keitėsi iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą sutenkamos mokestinės pajamos skirtingais ūkio raidos etapais. Taip pat, reikia pridurti, kad tokia laikotarpio trukmė pasirinkta, nes koreliacinei analizei atlikti reikalingas ilgesnis laikotarpis, kad kuo tiksliau būtų įvertintas iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą sutenkamų mokestinių pajamų ryšys su pasirinktais veiksniais.

Pirminė statistinių duomenų analizė pradedama nuo statistinių duomenų rinkimo, kuomet iš Finansų ministerijos internetiniame puslapyje pateiktų metinių valstybės biudžeto vykdymo ataskaitų renkami analizei reikalingi statistiniai LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų duomenys. Analizei reikalingi statistiniai veiksnių, lemiančių iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą sutenkamas mokestines pajamas, duomenys renkami ir iš Oficialiosios statistikos portalo. Surinkti duomenys atsispindi dinaminėse laiko eilutėse (žr. 1, 2, 3, 4, 5, 6 priedus), kurios suteikia galimybę įvertinti kiekybinį į LR Valstybės biudžetą sutenkamų mokestinių pajamų ir jas lemiančių veiksnių kitimą nagrinėjamu 2005- 2014 metų laikotarpiu.

Pirmame priede pateikiami faktinių PVM pajamų duomenys bus naudojami, atliekant *dinaminę* surenkamų PVM pajamų *analizę* 2005-2014 metų laikotarpiu. Tuo tarpu, planinės ir faktinės PVM pajamos bus naudojamos, atliekant *surinkimo vertinimą*, kuomet bus vertinamas PVM pajamų surinkimo plano vykdymas bei skaičiuojama PVM nepriemoka bei atskleidžiamas šio mokesčio surinkimo efektyvumas.

Antrame priede pateikiami BVP duomenys bus naudojami, atliekant *dinaminę* surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančio BVP *kitimo tendencijų analizę* 2005-2014 metų laikotarpiu, siekiant išsiaiškinti, kokios įtakos BVP kitimas turėjo surenkamų PVM pajamų dinamikai nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu. BVP duomenys, taip pat, bus naudojami, atliekant koreliacinę-regresinę analizę, kurios metu bus siekiama išsiaiškinti BVP ir surenkamų PVM pajamų tarpusavio ryšį, jo stiprumą ir reikšmingumą bei tarpusavio priklausomybę.

Trečiame priede pateikiami namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų duomenys bus naudojami, atliekant *dinaminę* surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančių namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų *kitimo tendencijų analizę* 2005-2014 metų laikotarpiu, siekiant išsiaiškinti, kokios įtakos namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų kitimas turėjo surenkamų PVM pajamų dinamikai nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu. Namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų duomenys, taip pat, bus naudojami, atliekant koreliacinę-regresinę analizę, kurios metu bus siekiama išsiaiškinti namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų ir surenkamų PVM pajamų tarpusavio ryšį, jo stiprumą ir reikšmingumą bei tarpusavio priklausomybę.

Ketvirtame priede pateikiami vidaus prekybos įmonių apyvartos duomenys apima: *Variklinių transporto priemonių ir motociklų didmeninę ir mažmeninę prekybą bei remontą (G45); Didmeninę prekybą, išskyrus prekybą variklinėmis transporto priemonėmis ir motociklais (G46); Mažmeninę prekybą, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą (G47);* bei *Maitinimo ir gėrimų teikimo veiklą (I56).*Šie vidaus prekybos įmonių apyvartos duomenys bus naudojami, atliekant *dinaminę* surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančios vidaus prekybos įmonių apyvartos *kitimo tendencijų analizę* 2005-2014 metų laikotarpiu, siekiant išsiaiškinti, kokios įtakos vidaus prekybos įmonių apyvartos kitimas turėjo surenkamų PVM pajamų dinamikai nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu. Vidaus prekybos įmonių apyvartos duomenys, taip pat, bus naudojami, atliekant *koreliacinę-regresinę analizę*, kurios metu bus siekiama išsiaiškinti vidaus prekybos įmonių apyvartos ir surenkamų PVM pajamų tarpusavio ryšį, jo stiprumą ir reikšmingumą bei tarpusavio priklausomybę.

Penktame priede pateikiami importo duomenys bus naudojami, atliekant *dinaminę* surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančio importo *kitimo tendencijų analizę* 2005-2014 metų laikotarpiu, siekiant išsiaiškinti, kokios įtakos importo kitimas turėjo surenkamų PVM pajamų dinamikai nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu. Importo duomenys, taip pat, bus naudojami, atliekant *koreliacinę-regresinę*

analizę, kurios metu bus siekiama išsiaiškinti importo ir surenkamų PVM pajamų tarpusavio ryšį, jo stiprumą ir reikšmingumą bei tarpusavio priklausomybę.

Šeštame priede pateikiami eksporto duomenys bus naudojami, atliekant *dinaminę* surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančio eksporto *kitimo tendencijų analizę* 2005-2014 metų laikotarpiu, siekiant išsiaiškinti, kokios įtakos eksporto kitimas turėjo surenkamų PVM pajamų dinamikai nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu. Eksporto duomenys, taip pat, bus naudojami, atliekant *koreliacinę-regresinę analizę*, kurios metu bus siekiama išsiaiškinti eksporto ir surenkamų PVM pajamų tarpusavio ryšį, jo stiprumą ir reikšmingumą bei tarpusavio priklausomybę.

Analizuojami duomenys sisteminami, grupuojami ir apdorojami *Microsoft Excel* programa, kurios pagalba skaičiuojami absoliutūs grandininiai bei procentiniai iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą sutenkamų mokestinių pajamų bei jas lemiančių veiksnių pokyčiai, atliekamas grafinis dinamikos vaizdavimas, iliustruojantis nagrinėjamo objekto kitimo tendencijas ir procentinius pokyčius.

Iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų bei jas lemiančių veiksnių dinamiką atskleidžia absoliutinių dydžių padidėjimas/sumažėjimas bei procentinis pasikeitimas. Absoliutinių dydžių padidėjimą/ sumažėjimą rodo grandininiai iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų bei jas lemiančių veiksnių pokyčiai, atskleidžiantys kiek per vienerius metus pasikeičia iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamos mokestinės pajamos bei jas lemiantys veiksniai. Grandininis pokytis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$\Delta y = y_i - y_{i-1}; \quad (1)$$

čia

y_i - i-asis dinamikos eilutės lygis;

y_{i-1} - lygis, tiesiogiai einantis prieš lygį y_i..

Tuo tarpu, procentinį pasikeitimą rodo procentiniai iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų bei jas lemiančių veiksnių pokyčiai, atskleidžiantys kiek procentų per vienerius metus pasikeičia iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamos mokestinės pajamos ir jas lemiantys veiksniai. Procentinis pokytis apskaičiuojamas pagal formulę.

$$\Delta y = \frac{y_i - y_{i-1}}{y_{i-1}} \; x \; 100 \; proc.; \quad (2)$$

čia

y_i - i-asis dinamikos eilutės lygis;

y_{i-1} - lygis, tiesiogiai einantis prieš lygį y_i..

Siekiant visapusiškai atspindėti iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimą neužtenka atlikti dinaminės analizės, atskleidžiančios nagrinėjamo objekto kitimo (didėjimo/ mažėjimo) tendencijas ir absoliučius bei procentinius pokyčius, todėl atliekama ir struktūrinė analizė, atskleidžianti kaip struktūriniu požiūriu kito į LR Valstybės biudžetą surenkamos mokestinės pajamos. Ši analizė atspindi, kaip kito atskiri mokesčiai ir kurie iš jų svarbiausi mokestinių pajamų struktūroje.

Struktūrinės analizės pagalba išsiaiškinus svarbiausius LR Valstybės biudžeto mokesčius, vieno iš jų (PVM) pavyzdžiu magistro baigiamajame darbe bus analizuojami iš pagrindinių mokesčių surenkamas mokestines pajamas lemiantys veiksniai, jų įtaka, tarpusavio ryšys bei priklausomybė su surenkamoms mokestinėms pajamoms. Tam bus naudojama koreliacinė-regresinė analizė.

2.2. Koreliacinės - regresinės analizės metodika

Tyrimo metu siekiama įvertinti ryšio stiprumą bei reikšmingumą tarp iš pagrindinių mokesčių (analizuojamu atveju – PVM) surenkamų LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų bei pasirinktų veiksnių, tokių kaip: BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų, vidaus prekybos įmonių apyvartos, importo ir eksporto. Nagrinėjamam ryšiui tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų bei jas lemiančių veiksnių tirti naudojama koreliacinė – regresinė analizė.

Koreliacinė analizė – tai kiekybinės analizės tyrimo metodas, padedantis atsakyti į tris esminius klausimus:

1. Ar kintamieji yra priklausomi (t.y. vienam didėjant, kitas mažėja arba atvirkščiai) ?
2. Koks yra ryšio stiprumas tarp kintamųjų?
3. Ar koreliacija statistiškai reikšminga (neatsitiktinė)?

Minėti klausimai atskleidžia į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų, ir pasirinktų veiksnių, tokių kaip: BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų, vidaus prekybos įmonių apyvartos, importo ir eksporto, tarpusavio priklausomybę, ryšio stiprumą ir koreliacijos reikšmingumą.

Kadangi koreliacinė analizė padeda atsakyti į klausimą, ar egzistuoja ryšys tarp kintamųjų, išreikštų kiekybiniais rodikliais, ir ar jis reikšmingas, todėl siekiant išsiaiškinti ryšį tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir pasirinktų veiksnių, atliekama koreliacinė analizė. Koreliacinėje analizėje svarbi koreliacinė priklausomybė, kuri išreiškia vieno kintamojo įtaką kitam, ir koreliacinis ryšys, rodantis darnų dviejų kintamųjų kitimą ir atskleidžiantis, ar jų kitimas yra susietas. Tačiau reikia pažymėti, kad koreliaciniai ryšiai neparodo, kuris požymis yra priežastis, o kuris pasekmė. Jie tiesiog

rodo, kad vieno požymio kitimas sukelia kito požymio kitimą, tačiau neatskleidžią, kur yra kitimo priežastis: viename iš požymių ar už tyrimo ribų. Kartais galima stebėti ar kontroliuoti kurio nors požymio kitimą ir sekti, kaip jo kitimas veikia kitus požymius. Toks požymis vadinamas *nepriklausomu*. Tuo tarpu, požymiai, kurie, mūsų nuomone, kinta veikiant nepriklausomiems požymiams, vadinami *priklausomais*. Priklausomų ir nepriklausomų kintamųjų bendras kitimas vadinamas *koreliacine priklausomybe*.

Statistinio ryšio (koreliacijos) stiprumas įvertinamas *koreliacijos koeficientu (r)*. Tai statistinis rodiklis, rodantis tiesinio ryšio stiprumą tarp kintamųjų *X* ir *Y* (Bilevičienė T., Jonušauskas S., 2011). Dažniausiai tyrimuose naudojamas *Pirsono* koreliacijos koeficientas. Jis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$r_{x,y} = \frac{\frac{1}{n-1}\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{S_x S_y}; \qquad (3)$$

čia

$r_{x,y}$ - koreliacijos koeficientas;

n – imties dydis (narių skaičius);

x_1 ir y_1 – priklausomas ir nepriklausomas kintamieji;

$\bar{x}$ ir $\bar{y}$ atitinkamai yra stebėjimų *x* ir *y* vidurkiai;

S_x ir S_y – standartiniai nuokrypiai.

Kalbant apie koreliacijos koeficientą, svarbu paminėti šio rodiklio savybes:

- koreliacijos koeficientas yra dydis, kintantis nuo –1 iki 1;
- teigiamos koreliacijos koeficiento (r) reikšmės rodo tiesioginę dviejų kintamųjų priklausomybę, t.y. didėjant vieno požymio reikšmėms, didėja ir kito požymio reikšmės ir atvirkščiai;
- neigiamos koreliacijos koeficiento (r) reikšmės rodo atvirkštinę dviejų kintamųjų priklausomybę, t.y. didėjant vieno požymio reikšmėms, kito požymio reikšmės mažėja ir atvirkščiai;
- kai koreliacijos koeficiento reikšmė (r) lygi -1 arba 1, tai rodo, kad tarp atsitiktinių dydžių yra labai stiprus ryšys- griežtai tiesinė priklausomybė;

- kai koreliacijos koeficiento (r) reikšmė lygi 0, tai rodo, kad atsitiktiniai dydžiai yra nekoreliuoti (statistiškai nepriklausomi). Tai reiškia, kad nėra tiesioginio ryšio tarp požymių (Bilevičienė T., Jonušauskas S., 2011).

Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 6 lent.) galima matyti koreliacijos stiprumą pagal koreliacijos koeficiento reikšmę. Remiantis šiais duomenimis, įvertinamas ryšio stiprumas tarp priklausomo ir nepriklausomo kintamųjų.

6 lentelė. Koreliacijos stiprumo interpretacija

Koreliacijos koeficiento reikšmė	Interpretacija
Nuo 0,9 iki 1,0 arba nuo -0,9 iki -1,0	Labai stipri koreliacija
Nuo 0,7 iki 0,9 arba nuo -0,7 iki -0,9	Stipri koreliacija
Nuo 0,5 iki 0,7 arba nuo -0,5 iki -0,7	Vidutinė koreliacija
Nuo 0,3 iki 0,5 arba nuo -0,3 iki -0,5	Silpna koreliacija
Nuo 0,3 iki -0,3	Koreliacija nereikšminga

Šaltinis: Bilevičienė T., Jonušauskas S., 2013. –171 p.

Taip pat, svarbu paminėti, kad koreliacijos stiprumo interpretacijos taisyklės tinka tik pradiniam koreliacijos stiprumui įvertinti, esant didelėms imtims (kai imties dydis (n) > 30). Koreliacinį ryšį daug tiksliau įvertinsime, patikrinę hipotezę dėl koreliacijos koeficiento lygybės nuliui. Taip patikrinamas koeficiento reikšmingumas . Vadinasi, turime įsitikinti, kad koreliacijos koeficientas (r) iš esmės skiriasi nuo nulio. Tam tikslui atliekama koreliacijos koeficiento (r) reikšmingumo tikrinimo procedūra, kurios metu formuluojamos pradinės hipotezės:

- **Nulinė (pagrindinė) hipotezė H_0** teigia, kad koreliacijos koeficientas lygus nuliui, t.y. $H_0: r_{x,y} = 0$;
- **Alternatyvioji hipotezė H_A** teigia, kad koreliacijos koeficientas nelygus nuliui, t.y. $H_A: r_{x,y} \neq 0$.

Hipotezės H_0 teisingumui patikrinti naudojamas t kriterijus:

$$t = r\sqrt{\frac{n-2}{1-r^2}}; \tag{4}$$

čia

t- hipotezės teisingumo tikrinimo kriterijus;

r –koreliacijos koeficientas;

n – imties dydis (narių skaičius).

Norint patikrinti hipotezės H_0 teisingumą, parenkamas reikšmingumo lygmuo. Socialiniuose moksluose dažniausiai taikomas reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0{,}05$. Hipotezė H_0 atmetama, jei *t* kriterijaus absoliuti reikšmė viršija dydį $t_{\alpha/2(n-2)}$, kuris yra *Stjudento* skirstinio su *(n–2)* laisvės laipsniais *α/2* lygmens *kritinė reikšmė*.

Sprendimo priėmimo taisyklė: hipotezė H_0 atmetama, jei apskaičiuota *t* kriterijaus absoliuti reikšmė didesnė nei $t_{\alpha/2(n-2)}$ kritinė reikšmė ($t > t_{\alpha/2(n-2)}$). Tokiu atveju, **išvada** būtų tokia: priimama hipotezė H_A, reiškianti kad koreliacijos koeficientas $r_{x,y} \neq 0$. Taigi, apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad ryšys tarp kintamųjų statistiškai reikšmingas. Priešingu atveju, kai apskaičiuota *t* kriterijaus absoliuti reikšmė mažesnė už $t_{\alpha/2(n-2)}$ kritinę reikšmę ($t < t_{\alpha/2(n-2)}$), priimama hipotezė H_0, reiškianti kad koreliacijos koeficientas $r_{x,y} = 0$. Tokiu atveju, apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (r) rodo, kad ryšys tarp kintamųjų statistiškai nereikšmingas.

Apskaičiuotas *koreliacijos koeficientas (r)* leidžia įvertinti tik ryšio tarp nagrinėjamo objekto ir jį lemiančių veiksnių egzistavimą bei jo stiprumą, tačiau neleidžia nustatyti, kaip pakis vienas veiksnys, pasikeitus kitam. Tam reikalinga regresinė analizė, kuri leidžia nustatyti statistiškai reikšmingus veiksnius, darančius įtaką nagrinėjamo objekto kitimui ir apibūdinti jų tarpusavio ryšį. Magistro baigiamajame darbe regresinės analizės metu sudarytos regresijos lygtys apibrėžia sąryšį tarp į LR Valstybės biudžetą faktiškai surenkamų PVM pajamų ir tokių veiksnių kaip: BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, vidaus prekybos įmonių apyvarta, importas ir eksportas. Taip pat, sudarytos regresijos lygtys padeda įvertinanti pasirinktų veiksnių įtaką į LR Valstybės biudžetą faktiškai surenkamoms PVM pajamoms bei išreiškia priklausomybę tarp nagrinėjamų kintamųjų.

Bendras regresijos tiesės lygties pavidalas išreiškiamas žemiau pateikta formule:

$$y_x = a + bx; \tag{5}$$

čia

y_x- rezultatinis rodiklis;

a- tiesinės regresijos lygties kirtimas;

b- tiesinės regresijos lygties polinkis;

x- faktorinis rodiklis.

Kaip matome, tiesinėje regresijos lygtyje išskiriami du kintamieji – priklausomas (y) ir nepriklausomas (x). ***Priklausomas kintamasis (y)*** - tai regresijos lygties kintamasis, kurio vidutinių reikšmių pokyčius stengiamasi paaiškinti kitų kintamųjų (x) pokyčiais. Mūsų nagrinėjamu atveju, priklausomas kintamasis (y) atitinka į LR Valstybės biudžetą faktiškai surenkamas PVM pajamas. ***Nepriklausomasis kintamasis (x)*** - tai regresijos lygties kintamasis, kurio pokyčiai daro įtaką priklausom kintamajam (y). Mūsų nagrinėjamu atveju, nepriklausomas kintamasis (x) atitinka BVP (X_1), namų ūkių galutinio vartojimo išlaidas (X_2), vidaus prekybos įmonių apyvartą (X_3), importą (X_4) ir eksportą (X_5). Pagal nepriklausomų kintamųjų skaičių išskiriami du regresijos modeliai: *vienmatė* (kai nepriklausomų kintamųjų skaičius lygus vienam) ir *daugiamatė* (kai nepriklausomų kintamųjų yra daugiau nei vienas).

Tiek vienmatės, tiek daugiamatė regresijos lygtys leidžia prognozuoti būsimas į LR Valstybės biudžetą surenkamas PVM pajamas, tačiau reikia pažymėti, kad daugialypės regresijos modelis tinkamiausias prognozuoti tada, kai visi nepriklausomi kintamieji tarpusavyje nekoreliuoja, o priklausomybė sieja tik nepriklausomus kintamuosius su priklausomu kintamuoju, nes kai kintamieji yra stipriai koreliuojantys atsiranda multikolinearumo problema. Siekiant patikrinti multikolinearumą, rekomenduojama peržiūrėti *VIF* (dispersijos mažėjimo daugiklį) koeficientus. Jeigu VIF > 4, kintamasis yra per daug multikolinearus.

$$VIF = \frac{1}{1-R^2}; \tag{6}$$

čia

VIF - dispersijos mažėjimo daugiklis;

R^2- determinacijos koeficientas.

Analizės metu, siekiant įvertinti kiekvieno pasirinkto veiksnio sąveiką su į LR Valstybės biudžetą surenkamomis PVM pajamomis, sudaryti penki *vienmatės regresijos modeliai*: pirmu atveju, nepriklausomu kintamuoju laikomas BVP (X_1), antru - namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos (X_2), trečiu - vidaus prekybos įmonių apyvarta (X_3), ketvirtu – importas (X_4), o penktu – eksportas (X_5).

Sudarytos regresijos lygtys leidžia atsakyti į klausimą, kaip keičiasi į LR Valstybės biudžetą surenkamos PVM pajamos, kintant jas įtakojantiems veiksniams. Regresijos lygties koeficientas *b* parodo keliais vienetais pasikeičia į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų reikšmė, vienetui padidėjus jas lemiančio kintamojo reikšmei**.**

Taip pat reikia pažymėti, kad atliekant *regresinę analizę* svarbų vaidmenį vaidina *determinacijos koeficientas (R^2)*, kuris plačiai naudojamas kaip regresijos modelio tinkamumo indikatorius. Tai svarbiausia regresijos modelio tikimo duomenims charakteristika, kuri privaloma visuose regresijos

modelių aprašymuose. *Determinacijos koeficientas (R^2)* parodo, kuri vieno požymio bendro kitimo dalis gali būti paaiškinta kito požymio reikšmių kitimu. Rodiklis įgyja reikšmes iš intervalo [0; 1]. Kuo koeficiento reikšmė didesnė, tuo modelis geriau tinka duomenims. „Praktiškai taikant tiesinę regresinę analizę, dažniausiai reikalaujama, kad $R^2 \geq 0{,}25$“ (Bilevičienė T., Jonušauskas S., 2013, 200 p.), tuomet tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu. „Jei $R^2 < 0{,}25$, tiesinės regresijos modelio taikymas labai abejotinas“ (Bilevičienė T., Jonušauskas S., 2013, 200 p.). Kalbant apie determinacijos koeficiento svarbą atliekant regresinę analizę, reikia pridurti, kad mūsų nagrinėjamu atveju determinacijos koeficientas parodo, kuri į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų kitimo dalis gali būti paaiškinta pasirinktų veiksnių kitimu. Jei determinacijos koeficiento reikšmė artima vienetui, tai reiškia, jog duomenys mažai nutolę nuo regresijos tiesės lygties ir didžioji nagrinėjamo rodiklio kitimo dalis gali būti paaiškinta jį lemiančių veiksnių reikšmių kitimu. Jei koeficientas artimas nuliui, vadinasi, kad sudarytas tiesinės regresijos modelis visiškai netinka prognozei.

Atliekant regresinę analizę, taip pat, labai svarbu nustatyti sudaryto **tiesinės regresijos modelio tinkamumą** ir patikrinti **tiesinės regresijos adekvatumą** turimiems duomenims (realiai padėčiai). Šis vertinimo procesas atliekamas, lyginant regresijos lygties reikšmių ($\hat{y}_i$) išsibarstymą apie vidurkį ($\bar{y}$). Norint įvertinti nagrinėjamos tiesės adekvatumą, skaičiuojamas regresijos dispersijos (σ_y^2) ir likutinės dispersijos (σ_{lik}^2) santykis *(F)*. Skaičiavimai atliekami pagal šias formules:

$$\sigma_y^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - \bar{y})^2}{m}; \tag{7}$$

čia

σ_y^2 - regresijos dispersija;

$\hat{y}_i$ – regresijos lygties reikšmės;

$\bar{y}$ – vidurkis;

m – veiksnių skaičius.

$$\sigma_{lik}^2 = \frac{\sum(\hat{y}_i - y_i)^2}{n-2}; \tag{8}$$

čia

σ_{lik}^2- likutinė dispersija;

$\hat{y}_i$ – regresijos lygties reikšmės;

n – stebėjimų skaičius.

$$F = \frac{\sigma_y^2}{\sigma_{lik}^2}; \quad (9)$$

čia

F- regresijos ir likutinės dispersijų santykis;

σ_y^2 - regresijos dispersija;

σ_{lik}^2- likutinė dispersija.

Tam, kad lygtis būtų adekvati realiai padėčiai, apskaičiuotas dispersijų (regresinės ir likutinės) santykis *(F)* turi būti didesnis už *F kritinę* (Fišerio skirstinio) reikšmę, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *FINV* pagalba, kai tikimybė α = 0,05

Norint pasiekti tyrimo tikslą, reikia įvertinti ir iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokesčių surinkimą. Tam bus naudojama mokesčių surinkimo vertinimo metodika, kuri padės išsiaiškinti, ar analizuojamu laikotarpiu mokestinių pajamų surinkimo planas buvo įvykdytas bei įvertinti mokesčių surinkimo efektyvumą.

2.3. Mokesčių surinkimo vertinimo metodika

Magistro baigiamajame darbe PVM mokesčio pavyzdžiu iš valstybės pozicijos bus įvertintas pagrindinių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokesčių surinkimas. Atliktas mokesčių surinkimo vertinimas leis nustatyti mokesčių surinkimo efektyvumą, kuris darbo autorės nuomone, laikomas svarbiausiu mokesčių surinkimo vertinimo kriterijumi. Siekiant įvertinti iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimą, reikia analizuoti ne tik kaip mokestis surenkamas, bet ir kaip administruojamas, tačiau dėl darbo apimties apribojimų atsisakyta vertinti mokesčių administravimo klausimą.

Visų pirma, analizuojant mokesčių surinkimą, reikia įvertinti, kaip vykdomas mokesčių surinkimo planas. Tam tikslui pasiekti atliekamas planuojamų ir faktinių iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų palyginimas: tikrinama, ar faktinės mokesčio pajamos viršijo planuojamas. Surinkimo plano įvykdymas skaičiuojamas pagal formulę:

$$Mokesčio\ surinkimo\ plano\ įvykdymas = \frac{Faktinės\ mokesčio\ pajamos}{Planinės\ mokesčio\ pajamos}\ x\ 100\ \%; \quad (10)$$

Kaip matome, mokesčių surinkimo plano įvykdymas apskaičiuojamas kaip faktinių ir planuojamų mokesčio pajamų santykis, išreikštas procentais. Apskaičiuotas rodiklis rodo, kiek procentų planuojamo mokesčio pajamų faktiškai surinkta į LR Valstybės biudžetą. Jei faktinės mokesčio pajamos viršijo

planuojamas, vadinasi mokesčio surinkimo plano įvykdymas yra didesnis nei 100 proc., o tai reiškia, kad surinkimo planas įvykdytas.

Kai kurie autoriai (kaip pvz.: Bivainis ir Skačkauskienė (2008)), surinktų ir planuotų surinkti mokestinių pajamų santykį įvardija kaip *surinkimo efektyvumo vertinimo rodiklį*. Kai surinktos mokesčio pajamos yra didesnės arba panašios į planuojamos surinkti, laikoma, kad mokesčių sistema atitinka efektyvumo principą (Bivainis, Skačkauskienė, 2008). Šalies mokesčių sistema vertinama teigiamai, kai surenkama daugiau kaip 85-90 proc. potencialios mokesčių sumos (Sadauskaitė, 2008), tačiau nederėtų pamiršti, kad surinktų ir planuotų surinkti mokesčio pajamų santykio didėjimas gali liudyti, viena vertus, gerėjantį pajamų surinkimą, kita vertus, planavimo spragas, kai nepakankamai įvertinamos šalies ekonomikos tendencijos.

Analizuojant mokesčių surinkimą, taip pat, reikia skaičiuoti nepriemokos rodiklius, suteikiančius informacijos apie mokesčių surinkimo efektyvumą. Svarbus nepriemokos rodiklis yra *mokesčių nepriemokos rodiklis*, kuris apskaičiuojamas pagal formulę:

$$Mokesčių\ nepriemokos\ rodiklis = \frac{Planuojamos\ mokesčių\ pajamos - Faktinės\ mokesčių\ pajamos}{Faktinės\ mokesčių\ pajamos}\ x\ 100\ proc; \quad (11)$$

Apskaičiuotas rodiklis iliustruoja bendrus sunkumus renkant mokesčius, susijusius tiek su ekonominėmis sąlygomis, tiek su mokesčio mokėtojų nusistatymu. Rodiklis rodo nesurinktų mokesčių dalį, išreikštą procentais, nuo faktiškai surinkti mokesčių, kitaip tariant, koks procentas mokesčių liko nesurinktas, bei **padeda įvertinti mokesčių surinkimo efektyvumą** (Bivainis, Skačkauskienė, 2008). Vertinant mokesčių surinkimą pagal šį rodiklį, mokesčių surinkimas bus tuo efektyvesnis, kuo rodiklis bus mažesnis ir atvirkščiai.

Aptartų rodiklių apskaičiavimas ne tik leidžia įvertinti mokesčių surinkimą, bet ir padeda priimti mokesčių surinkimo tobulinimo sprendimus. Siekiant įvertinti į LR Valstybės biudžetą patenkančių pagrindinių mokesčių surinkimą, bus atlikta aptartų rodiklių analizė nagrinėjamu 2005 – 2014 metų laikotarpiu.

Nors dėl darbo apimties apribojimų atsisakyta vertinti mokesčių administravimą, tačiau kadangi mokesčių surinkimas priklauso ne tik nuo makroekonominių veiksnių, lemiančių surenkamas mokestines pajamas, bet nuo mokesčių administravimo, t.y. pačio surinkimo proceso, todėl siekiant detalesnio mokesčių surinkimo įvertinimo reiktų atlikti ir smulkesnę mokesčių sistemos administravimo analizę, kuri suteikia galimybę įvertinti mokesčių administravimo efektyvumą, nustatyti mokesčių surinkimo sunkumus ir apribojimus, mokestinių pajamų administravimo spragas bei įvertinti mokesčių administravimui reikalingas išlaidas. Todėl be aptartų rodiklių, taip pat, reiktų skaičiuoti *ir mokesčių nepriemokos išieškojimo rodiklį, administravimo efektyvumo rodiklį* bei *administracinių išlaidų rodiklį*.

Visa tai padės priimti mokesčių administravimo tobulinimo sprendimus, kurie prisidės prie mokesčių surinkimo gerinimo.

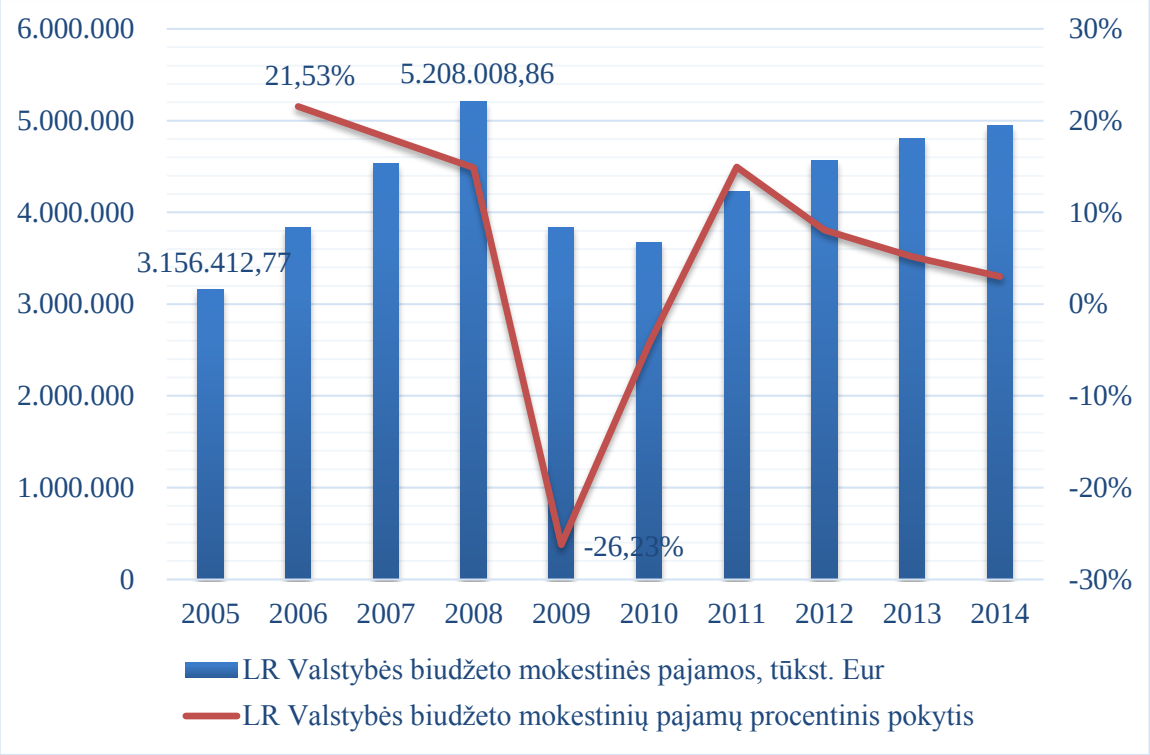
3. IŠ PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ Į LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS BIUDŽETĄ SURENKAMŲ MOKESTINIŲ PAJAMŲ ANALIZĖ IR SURINKIMO VERTINIMAS 2005-2014 METŲ LAIKOTARPIU

Kaip jau aptarėme teorinėje darbo dalyje, didžiausią LR Valstybės biudžeto pajamų dalį sudaro pajamos iš mokesčių (mokestinės pajamos), tačiau kyla klausimas, kaip nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu kito iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamos mokestinės pajamos, kokie veiksniai lėmę jų kitimą bei kaip galėtume įvertinti minėtų mokestinių pajamų surinkimą. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje išsiaiškinsime iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas 2005-2014 metų laikotarpiu, įvertinsime surenkamas mokestines pajamas lemiančius veiksnius bei atliksime surinkimo vertinimą. Analizė bus atliekama pagrindinio LR Valstybės biudžeto mokesčio, t.y. PVM, pavyzdžiu. Iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizę pradėsime nuo struktūrinės-dinaminės LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų analizės 2005-2014 metų laikotarpiu, padėsiančios atskleisti mokesčių lyginamąjį svorį LR Valstybės biudžete.

3.1. Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūrinė - dinaminė analizė 2005-2014 metų laikotarpiu

Šioje tyrimo dalyje, siekiant išsiaiškinti LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų kitimo tendencijas, pasirinktas gana ilgas − 10 metų laikotarpis, kuris leis atspindėti iš mokesčių surenkamų pajamų kitimą įvairiais ekonomikos ciklo laikotarpiais.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 3 pav.) galima matyti LR Valstybės biudžeto mokestines pajamas 2005-2014 metais bei jų augimo tempą nagrinėjamu laikotarpiu.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

3 pav. LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų dinamika 2005-2014 metais

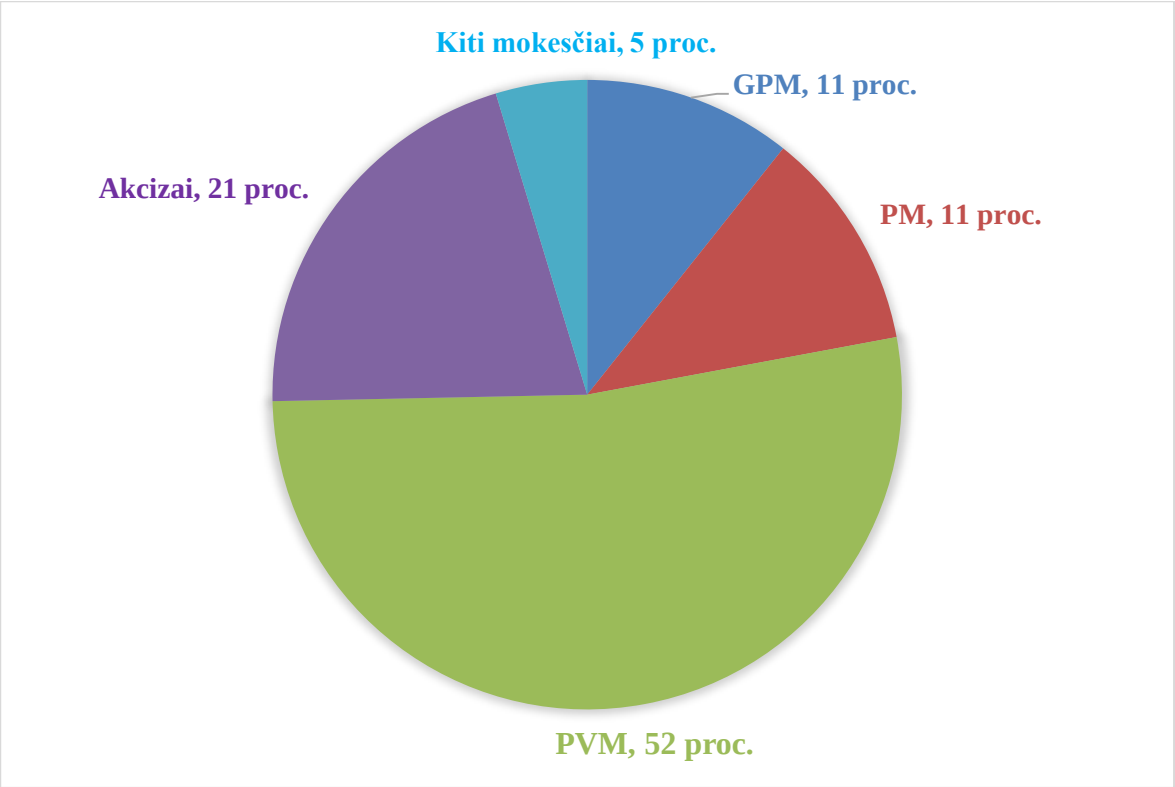
Kaip matome (žr. 3 pav.), didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį LR Valstybės biudžeto mokestinės pajamos turi **tendenciją didėti: nuo 2005 iki 2008 metų ir nuo 2010 iki 2014 metų** į LR Valstybės biudžetą surenkamos pajamos iš mokesčių didėja. Pajamos iš mokesčių **mažėja** tik **2008 - 2010 metų laikotarpiu.**

Nagrinėjamo laikotarpio pradžioje, t.y. **2005 metais**, į LR Valstybės biudžetą surinkta **mažiausia** pajamų iš mokesčių − **3.156.412,77 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, **daugiausia** mokestinių pajamų surinkta **2008 metais − 5.208.008,86 tūkst. Eur.** Laikotarpiu **nuo 2005 metų**, kuomet buvo surinkta mažiausiai mokestinių pajamų, iki **2008 metų,** kai buvo surinkta daugiausiai mokestinių pajamų, pajamos iš mokesčių palaipsniui didėjo ir per šį laikotarpį išaugo net **1.787.411,09 tūkst. Eur**, t.y. apie **65 proc.** Tuo tarpu, surenkamų mokestinių pajamų smukimo laikotarpiu, t.y. **nuo 2008 metų iki 2010 metų** pajamos iš mokesčių palaipsniui mažėjo ir per šį laikotarpį **sumažėjo** net **1.533.110,81 tūkst. Eur**, t.y. apie **29 proc. Nuo 2010 iki 2014 metų** į LR Valstybės biudžetą surenkamos pajamos iš mokesčių **padidėjo 1.268.925,80 tūkst. Eur, t.y. apie 35 proc.**

Kalbant apie mokestinių pajamų kitimą 2005-2014 metų laikotarpiu, svarbu paminėti, kad **didžiausias teigiamas pokytis** buvo **2006 metais**, kuomet nuo 2005 metų pajamos iš mokesčių padidėjo **2,35 mlrd. Lt**, t.y. **21,53 proc.**. Tuo tarpu, **didžiausias neigiamas pokytis** buvo **2009 metais**, kai nuo 2008 metų pajamos iš mokesčių sumažėjo **4,72 mlrd. Lt**, t.y. **26,23 proc.**

Išanalizavus LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų kitimo tendencijas, pereisime prie struktūrinės LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų analizės, kuri padės atskleisti, kurie mokesčiai turi reikšmingą lyginamąjį svorį LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje, o tuo pačiu ir kokių mokesčių kitimas turėjo reikšmingos įtakos LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų kitimui nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu.

Siekdami išsiaiškinti, kurie mokesčiai turi reikšmingą lyginamąjį svorį LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje, skaičiavome kokią dalį visų per 2005-2014 metus į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų sudaro kiekvienas mokestis atskirai. Gauti rezultatai pavaizduoti grafiškai (žr. 4 pav.).

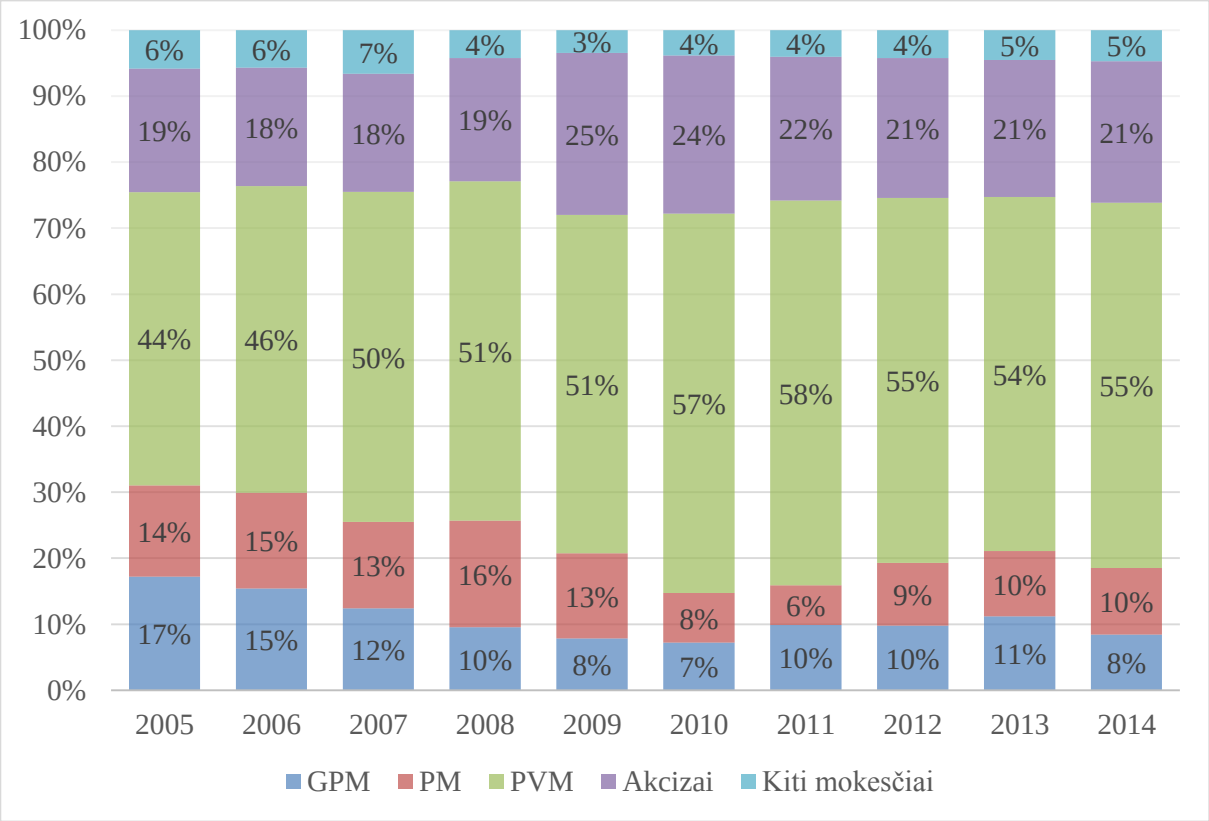
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

4 pav. Mokesčių lyginamieji svoriai LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje 2005-2014 metais

Kaip galima matyti iš aukščiau pateikto paveikslo (žr. 4 pav.), svarbiausi mokesčiai LR Valstybės biudžeto pajamų struktūroje yra: **pridėtinės vertės mokestis** (toliau PVM), kuris sudaro net **52 proc. visų per 2005-2010 metus į LR Valstybės biudžetą surinktų mokestinių pajamų**. Taip pat, daug surinkta iš **akcizų (21 proc.), gyventojų pajamų mokesčio (toliau GPM) ir pelno mokesčio (toliau PM) - atitinkamai po 11 proc.** Likusios mokestinės pajamos iš kitų mokesčių sudaro tik 5 proc. taigi, kaip galima matyti pajamos iš šių keturių pagrindinių mokesčių bendrai sudaro net 95 proc. visų LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad PVM, akcizai, GPM ir PM

yra pagrindiniai LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų šaltiniai, todėl toliau panagrinėsime, kaip analizuojamu laikotarpiu kito pajamos iš šių mokesčių ir kokį lyginamąjį svorį kasmet minėti mokesčiai sudarė LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 5 pav.) galima matyti LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūrą analizuojamu 2005-2014 metų laikotarpiu.

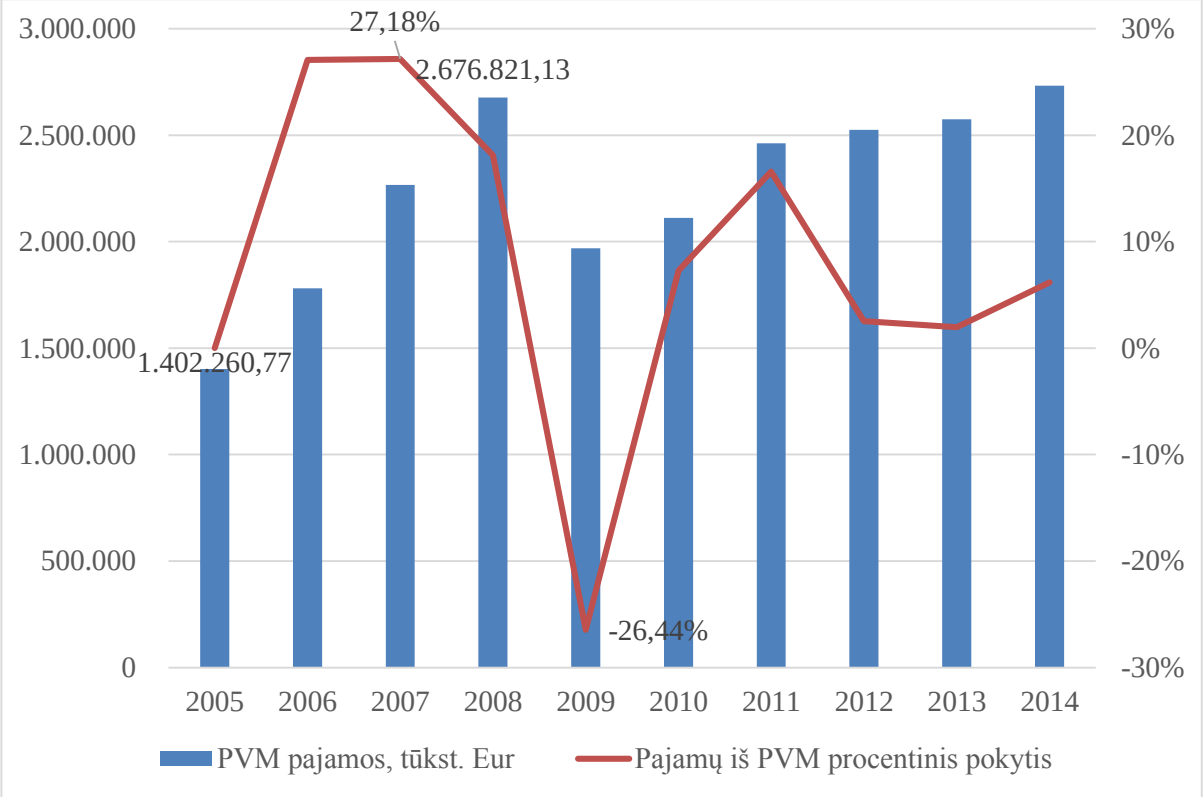

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

5 pav. LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūra 2005-2014 metais

Kaip matome iš aukščiau pateikto paveikslo (žr. 5 pav.), nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu daugiausia mokestinių pajamų į LR Valstybės biudžetą surenkama iš PVM. Šio mokesčio dalis LR Valstybės biudžeto pajamų struktūroje svyruoja nuo 44 iki 58 proc. (vidurkis - 52 proc.). Taip pat, nemažą dalį LR Valstybės biudžeto pajamų sudaro akcizai. Pajamų iš akcizų dalis LR Valstybės biudžeto pajamų struktūroje svyruoja nuo 18 iki 25 proc. (vidurkis - 21 proc.). GPM ir PM dalis LR Valstybės biudžeto pajamų struktūroje panaši: GPM dalis LR Valstybės biudžeto pajamų struktūroje svyruoja nuo 7 iki 17 proc. (vidurkis - 11 proc.), tuo tarpu, PM - nuo 6 iki16 proc. (vidurkis - taip pat 11 proc.). Kitų mokesčių dalis LR Valstybės biudžeto pajamų struktūroje palyginti nežymi: svyruoja nuo 3 iki 7 proc. (vidurkis - 5 proc.). Atsižvelgiant į apskaičiuotą standartinį nuokrypį (žr. 7 priedą), galima teigti, kad LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje daugiausiai svyruoja mokestinės pajamos, surenkamos iš PVM, mažiausiai – iš akcizų.

Kaip išsiaiškinome atlikę struktūrinę analizę, LR Valstybės biudžeto pajamos iš PVM per visą nagrinėjamą laikotarpį, t.y. nuo 2005 iki 2014 metų, sudaro didžiausią dalį visų mokestinių pajamų. Vadinasi, PVM − itin reikšmingas LR Valstybės biudžeto pajamų šaltinis, todėl tolesnės analizės metu būtent šio mokesčio pavyzdžiu atliksime iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijų ir jas lėmusių veiksnių analizę ir surinkimo vertinimą analizuojamu 2005-2014 metų laikotarpiu. Analizę pradėsime nuo surenkamų PVM pajamų kitimo tendencijų nagrinėjamo. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 6 pav.) atsispindi pajamų iš PVM kitimas nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

6 pav. Pajamų iš PVM dinamika 2005-2014 metais

Kaip galima matyti iš aukščiau pateikto paveikslo (žr. 6 pav.), pajamos iš PVM **nuo 2005 iki 2008** ir **nuo 2009 iki 2014 metų didėja** (pajamų iš PVM **smukimas** būdingas tik **2008 - 2009 metais**). Taip pat, reikia pažymėti, kad **pajamų iš PVM mažiausiai surinkta** nagrinėjamo laikotarpio pradžioje, t.y. **2005 metais (1.402.260,77 tūkst. Eur)**. Tuo tarpu, **daugiausiai pajamų iš PVM** surinkta **2008 metais (2.676.821,13 tūkst. Eur).** Be to, **didžiausias teigiamas surenkamų PVM pajamų pokytis** užfiksuotas **2007 metais**, kai surenkamos PVM pajamos **padidėjo 27,18 proc**., lyginant su prieš tai buvusiu laikotarpiu. Tuo tarpu, **didžiausias neigiamas surenkamų PVM pajamų pokytis** užfiksuotas **2009 metais**, kai surenkamos PVM pajamos **sumažėjo 26,44 proc.**, lyginant su prieš tai buvusiu laikotarpiu.

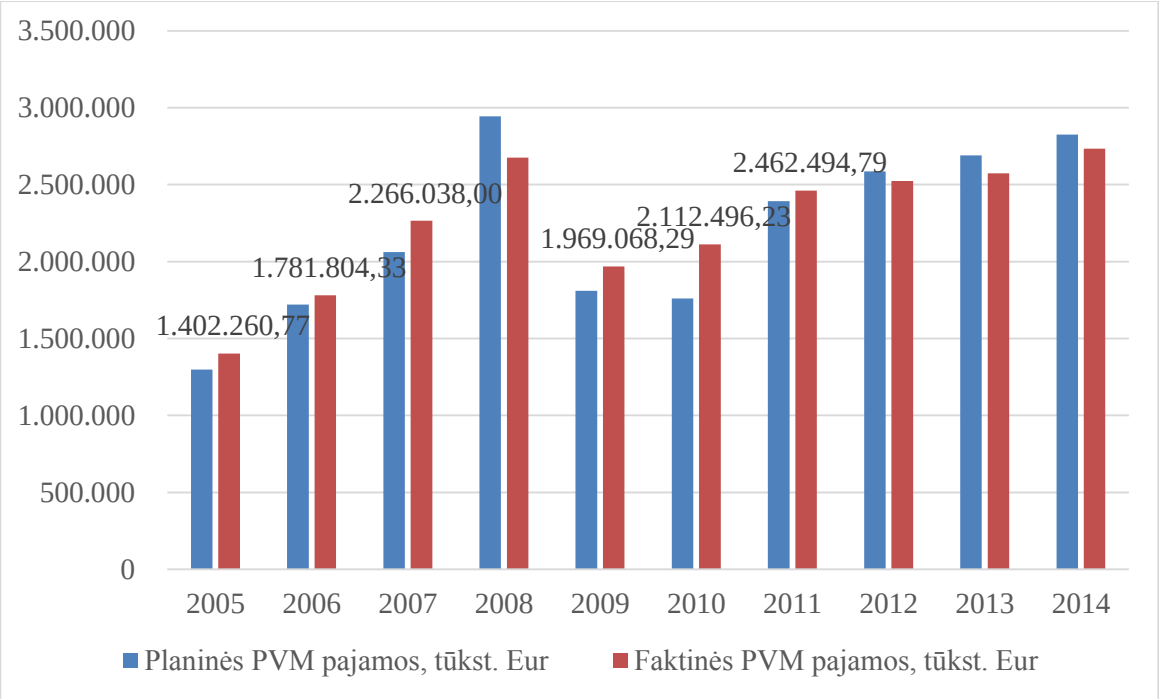
Taigi, kyla klausimas kokie veiksniai lėmė šiuos surenkamų PVM pajamų pokyčius nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu bei kokia šių veiksnių įtaka surenkamoms PVM pajamoms. Šie klausimai bus plačiau išanalizuotas tolesniuose skyriuose, kur bus atlikta detalesnė iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių bei veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms LR Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms analizės ir atliekamas surinkimo vertinimas.

3.2. Iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių analizė

Šiame poskyryje, siekiant įvertinti iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimą lėmusias priežastis nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu, PVM pavyzdžiu bus atliekama iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų surinkimo analizė, kuri atskleis kokios buvo planuojamos ir faktinės LR Valstybės biudžeto mokestinės pajamos iš PVM. Taip pat, bus atlikta pajamų iš šio mokesčio kitimo tendencijas lėmusių priežasčių analizė, kuri atskleis kokie veiksniai lėmė surenkamas PVM mokesčio pajamas. Faktinių PVM pajamų surinkimui pagrįsti bus pasitelktos VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalgos nuo 2005 metų iki 2014 metų.

PVM pasirinktas ne atsitiktinai: dėl darbo apimties apribojimų pasirinktas nagrinėti svarbiausias LR Valstybės biudžeto mokestis, kurio surenkamų pajamų dalis (kaip atskleidė atlikta struktūrinė analizė) LR Valstybės biudžete nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu, lyginant su kitais mokesčiais, didžiausia. Tuo tarpu, akcizų, GPM ir PM atsisakyta vertinti dėl darbo apimties apribojimų, darant prielaidą, kad taikant tą pačią tyrimo metodiką, galima sėkmingai atlikti iš minėtų mokesčių surenkamų LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių bei veiksnių įtakos mokestinėms pajamoms koreliacinę-regresinę analizes ir surinkimo vertinimą.

Žemiau esančiame paveiksle (žr. 7 pav.) pateikiama planinių ir faktinių PVM pajamų dinamika, kuri padės įvertinti surenkamas PVM pajamas.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

7 pav. Planinių ir faktinių PVM pajamų dinamika 2005-2014 metais

Kaip matome iš aukščiau pateikto paveikslo (žr. 7 pav.), didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį, t.y. **2005-2007 metais** ir **2009-2011 metais**, į LR Valstybės biudžetą buvo surinkta **daugiau** mokestinių pajamų iš PVM **nei planuota**. Taigi, kyla klausimas, kokios priežastys lėmė PVM surinkimo plano vykdymą analizuojamu 2005-2014 metų laikotarpiu?

Išnagrinėjus VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalgas 2005-2014 metų laikotarpiu, galima pastebėti, kad VMI kaip pagrindinius veiksnius, turinčius įtakos PVM pajamų surinkimui, pateikia:

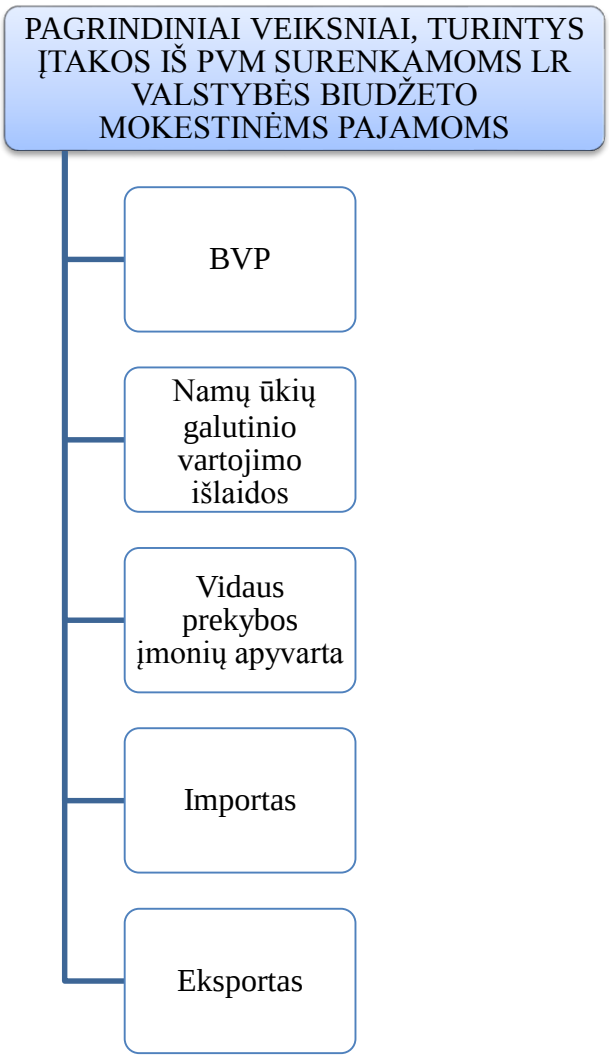
- namų ūkių vartojimo išlaidas
- prekių ir paslaugų kainas, atspindintį vartotojų kainų indeksą (toliau VKI)
- PVM mokėtojų skaičių
- prekių bei paslaugų pardavimo apimtis
- pagrindinių ekonominių sektorių pardavimo pajamas

Kiti autoriai prie veiksnių, turinčių įtakos PVM pajamų surinkimu, taip pat priskiria:

- vidutinę metinę infliaciją
- PVM tarifą
- importą
- eksportą
- bendrąjį vidaus produktą (toliai BVP)

- materialines investicijas
- valstybės išlaidas

Magistro baigiamajame darbe pasirinkta nagrinėti BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų, vidaus prekybos įmonių apyvartos, importo ir eksporto poveikį iš PVM surenkamoms LR Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms (žr. 8 pav.).

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis VMI ir atliktos mokslinės literatūros analizės duomenimis

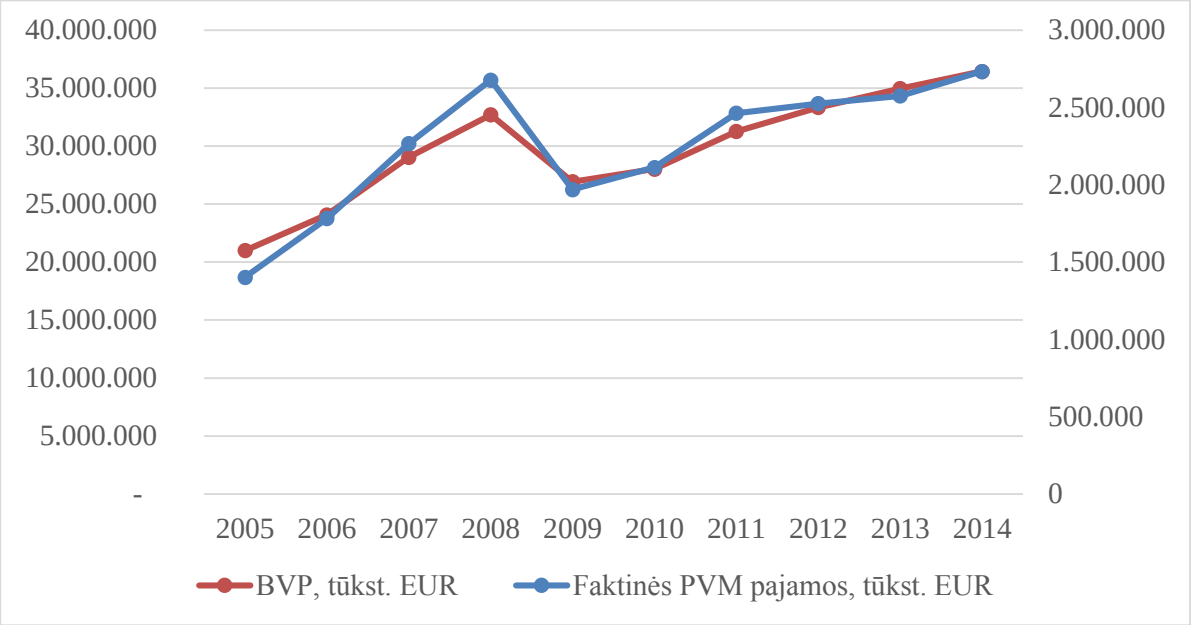
8 pav. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys iš PVM surenkamų mokestinių pajamų kitimą

Tolesnėje darbo dalyje bus plačiau analizuojama aukščiau esančiame paveiksle (žr. 8 pav.) pateiktų veiksnų kitimo įtaka iš PVM surenkamoms LR Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu.

Veiksnų kitimo įtakos iš PVM surenkamoms LR Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms analizę pradėsime nuo, autorės nuomone, svarbiausio veiksnio, turinčio įtakos į LR valstybės biudžetą

surenkamoms PVM mokestinėms pajamoms, t.y. BVP, rodančio šalies ūkio plėtrą bei ūkio šakų kiekviename gamybos etape sukurtą pridėtinę vertę (gamybos metodas), nuo kurios ir yra skaičiuojamas PVM.

Žemiau esančiame paveiksle (žr. 9 pav.), pateikiama PVM pajamų bei BVP dinamika nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu.

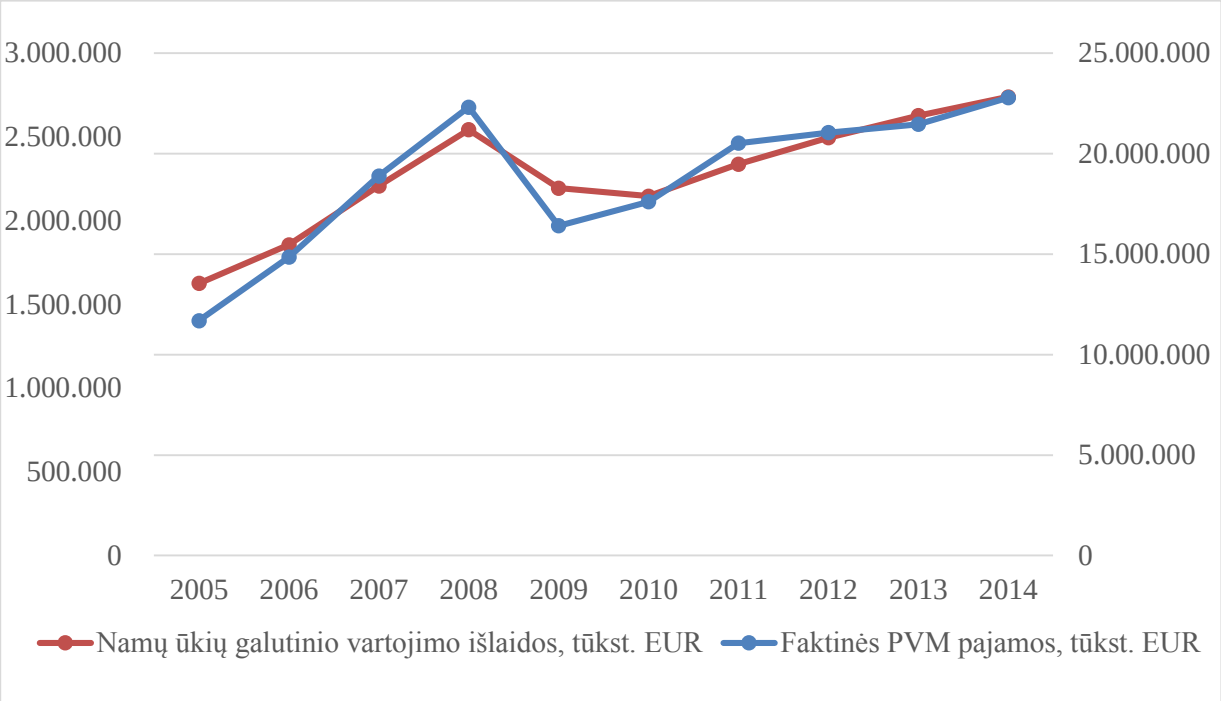
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis

9 pav. Faktinių PVM pajamų ir BVP dinamika 2005-2014 metais

Kaip matyti aukščiau pateiktame paveiksle (žr. 9 pav.), visu nagrinėjamu laikotarpiu, faktinių PVM pajamų bei BVP dinamika sutampa. Taip pat, svarbu paminėti, kad sutampa faktinių PVM pajamų bei BVP didžiausių teigiamų ir neigiamų pokyčių laikotarpiai: didžiausi teigiami pokyčiai fiksuojami 2007 metais, kuomet faktinės PVM pajamos padidėjo apie 27 proc., o BVP – 21 proc. Tuo tarpu, didžiausi neigiami pokyčiai fiksuojami 2009 metais, kai faktinės PVM pajamos sumažėjo apie 26 proc., o BVP – 18 proc. Taigi, atsižvelgiant į minėtų kintamųjų kitimo tendencijas ir procentinius pokyčius, galima teigti, kad yra didelė priklausomybė tarp surenkamų PVM pajamų ir BVP. Tai plačiau panagrinėsime kitame poskyryje, kur bus atliekama iš PVM surenkamų pajamų priklausomybė nuo pagrindinių veiksnių.

Dar vienas labai svarbus veiksnys, turintis įtakos surenkamoms PVM pajamoms, - vartojimo lygį atspindinčios namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, kurios apima namų ūkių ir jiems paslaugas teikiančių ne pelno institucijų bei valdžios sektoriaus bendra išlaidų sumą prekėms ar paslaugoms įsigyti, individualiai ar kolektyviai vartoti (Oficialiosios statistikos portalo metainformacija, 2015). Namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų svarbą atskleidžia tai, kad kuo daugiau vartojama, tuo didesnės PVM įplaukos

į LR Valstybės biudžetą. Vizualiai tai galima matyti 10 paveiksle, kuriame pateikiama faktinių PVM pajamų bei namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų dinamika nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu

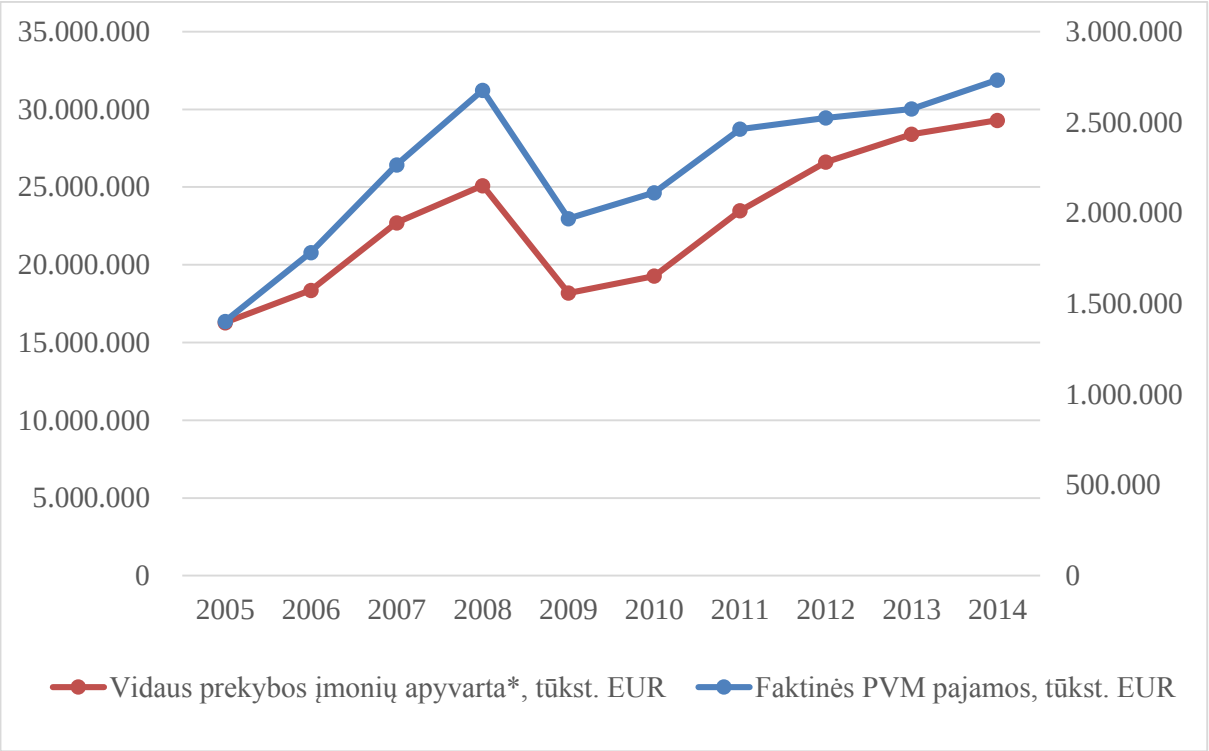

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis

10 pav. Faktinių PVM pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų dinamika 2005-2014 metais

Kaip matyti aukščiau pateiktame paveiksle (žr. 10 pav.), beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu**, išskyrus 2010 metus**, faktinių PVM pajamų bei namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų dinamika sutampa. Taip pat, svarbu paminėti, kad sutampa faktinių PVM pajamų bei namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų didžiausių teigiamų ir neigiamų pokyčių laikotarpiai: didžiausi teigiami pokyčiai fiksuojami 2007 metais, kuomet faktinės PVM pajamos padidėjo apie 27 proc., o namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos – 19 proc. Tuo tarpu didžiausi neigiami pokyčiai fiksuojami 2010 metais, kai faktinės PVM pajamas sumažėjo apie 26 proc., o namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos – 14 proc. Taigi, atsižvelgiant į minėtų kintamųjų kitimo tendencijas ir procentinius pokyčius, galima teigti, kad yra didelė priklausomybė tarp surenkamų PVM pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų. Tai plačiau panagrinėsime kitame poskyryje, kur bus atliekama iš PVM surenkamų pajamų priklausomybė nuo pagrindinių veiksnių.

Dar vienas labai svarbus veiksnys, turintis įtakos surenkamoms PVM pajamoms, - vidaus prekybos įmonių apyvarta, atspindinti per tam tikrą laikotarpį ūkio subjektų gautas pajamas (be PVM), pardavus prekes ir (arba) suteikus paslaugas (Oficialiosios statistikos portalo metainformacija, 2015). Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 11 pav.), galima matyti, kaip nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu kito faktinės PVM pajamos bei vidaus prekybos įmonių apyvarta.

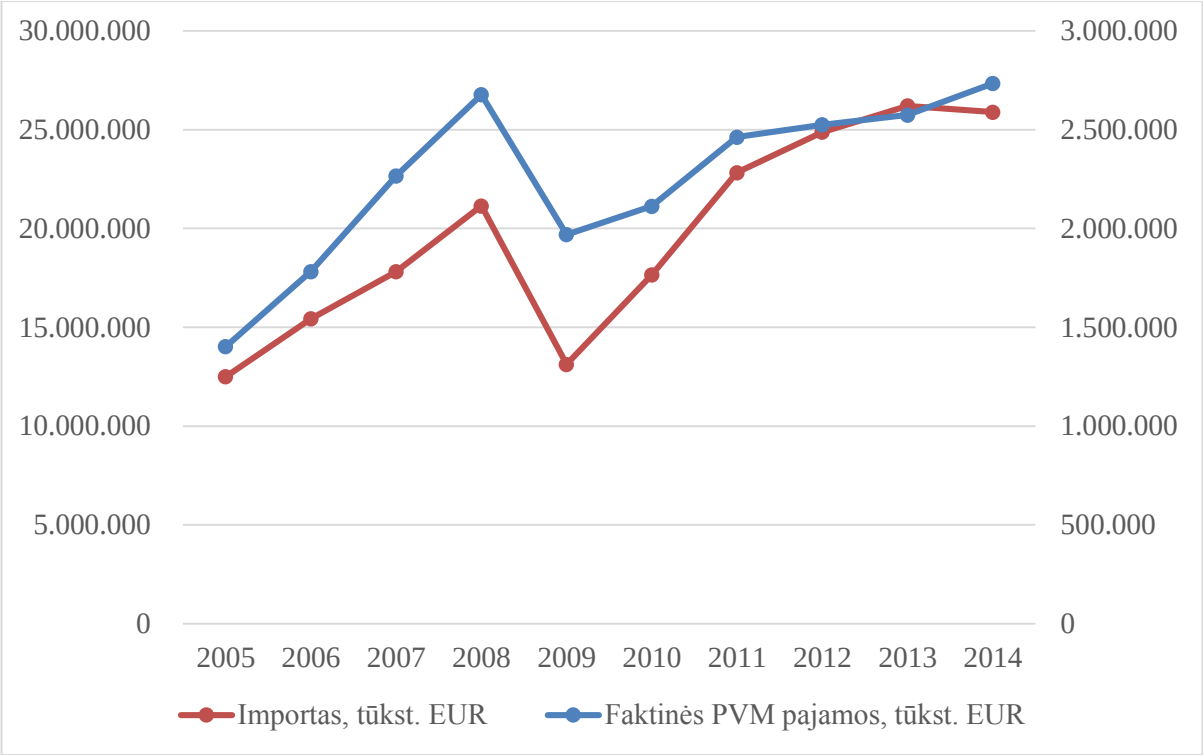

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis

11 pav. Faktinių PVM pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos dinamika 2005-2014 metais

Kaip matome aukščiau pateiktame paveiksle (žr. 11 pav.), visu nagrinėjamu laikotarpiu, t.y. nuo 2005 metų iki 2014 metų, faktinių PVM pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos kitimo tendencijos sutampa. Be to, svarbu paminėti ir tai, kad sutampa faktinių PVM pajamų bei vidaus prekybos įmonių apyvartos didžiausių teigiamų ir neigiamų pokyčių laikotarpiai: didžiausi teigiami pokyčiai fiksuojami 2007 metais, kuomet faktinės PVM pajamos padidėjo apie 27 proc., o vidaus prekybos įmonių apyvarta – 24 proc. Tuo tarpu, didžiausi neigiami pokyčiai fiksuojami 2009 metais, kai faktinės PVM pajamos sumažėjo apie 26 proc., o vidaus prekybos įmonių apyvarta – 28 proc. Kaip matome, tiriamų kintamųjų pokyčiai beveik identiški. Taigi, atsižvelgiant į minėtų kintamųjų kitimo tendencijas ir procentinius pokyčius, galima teigti, kad yra didelė priklausomybė tarp surenkamų PVM pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos. Tai plačiau panagrinėsime kitame poskyryje, kur bus atliekama iš PVM surenkamų pajamų priklausomybė nuo pagrindinių veiksnių.

Dar vienas labai svarbus veiksnys, turintis įtakos surenkamoms PVM pajamoms, - importas, apibūdinantis prekių įvežimą į LR teritoriją iš ne ES šalių (Oficialiosios statistikos portalo metainformacija, 2015). Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 12 pav.), galima matyti, kaip nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu kito faktinės PVM pajamos ir importas.

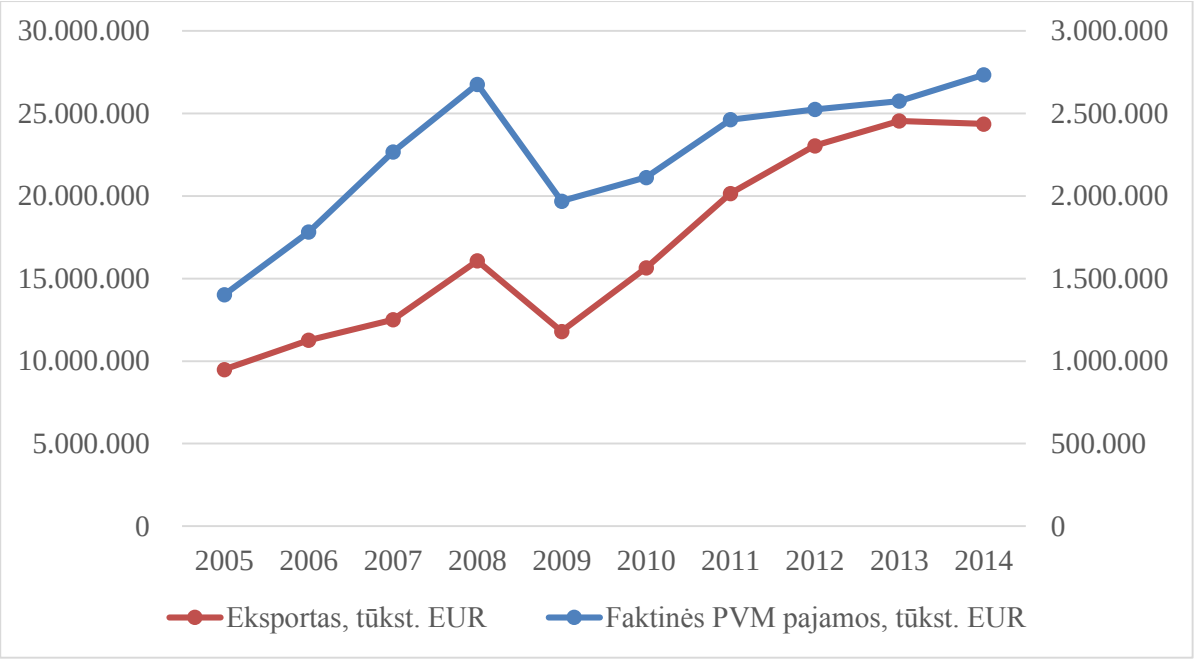

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis

12 pav. Faktinių PVM pajamų ir importo dinamika 2005-2014 metais

Kaip matome aukščiau pateiktame paveiksle (žr. 12 pav.), beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu, **išskyrus 2014 metus**, faktinių PVM pajamų ir importo kitimo tendencijos sutampa. Taip pat, svarbu paminėti, kad sutampa faktinių PVM pajamų bei importo didžiausių neigiamų pokyčių laikotarpiai: didžiausi neigiami pokyčiai fiksuojami 2009 metais, kuomet faktinės PVM pajamos sumažėjo apie 26 proc., o importas – 38 proc. Taigi, atsižvelgiant į minėtų kintamųjų kitimo tendencijas ir procentinius pokyčius, galima teigti, kad yra pastebima priklausomybė tarp surenkamų PVM pajamų ir importo. Tai plačiau panagrinėsime kitame poskyryje, kur bus atliekama iš PVM surenkamų pajamų priklausomybė nuo pagrindinių veiksnių.

Dar vienas labai svarbus veiksnys, turintis įtakos surenkamoms PVM pajamoms, - eksportas, apibūdinantis prekių išvežimą iš LR teritorijos į ne ES šalis (Oficialiosios statistikos portalo metainformacija, 2015). Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 13 pav.), galima matyti, kaip nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu kito faktinės PVM pajamos ir eksportas.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis

13 pav. Faktinių PVM pajamų ir eksporto dinamika 2005-2014 metais

Kaip matome aukščiau pateiktame paveiksle (žr. 13 pav.), beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu, **išskyrus 2014 metus**, faktinių PVM pajamų ir eksporto kitimo tendencijos sutampa. Taip pat, svarbu paminėti, kad sutampa faktinių PVM pajamų bei eksporto didžiausių neigiamų pokyčių laikotarpiai: didžiausi neigiami pokyčiai fiksuojami 2009 metais, kuomet PVM pajamos sumažėjo apie 26 proc., o eksportas– 27 proc.. Taigi, atsižvelgiant į minėtų kintamųjų kitimo tendencijas ir procentinius pokyčius, galima teigti, kad yra pastebima priklausomybė tarp surenkamų PVM pajamų ir eksporto. Tai plačiau panagrinėsime kitame poskyryje, kur bus atliekama iš PVM surenkamų pajamų priklausomybė nuo pagrindinių veiksnių.

Apibendrinant, pagal kitimo tendencijas PVM pajamų surinkimą galima suskirstyti į tris etapus. *Pirmame etape*, t.y. nuo 2005 metų iki 2008 metų, pastebimas itin spartus surenkamų PVM pajamų augimas, kuriam įtakos turėjo šalies ūkio plėtrą atspindinčio BVP augimas, augančios namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, didėjanti vidaus prekybos įmonių apyvarta bei išaugusios importo ir eksporto apimtys. Per šį laikotarpį, t.y. nuo 2005 metų iki 2008 metų, surenkamos PVM pajamos padidėjo 1.274.560,36 tūkst. Eur, t.y. beveik 91 proc., lyginant su 2005 metais. Tokiam sparčiam PVM pajamų augimui didelės įtakos turėjo išaugusios importo apimtys, kurios nuo 2005 metų iki 2008 metų išaugo 8.646.448,00 tūkst. Eur, t.y. beveik 69 proc., lyginant su 2005 metais. Panašiai kito ir eksporto apimtys, kurios nuo 2005 metų iki 2008 metų išaugo 6.587.034,00 tūkst. Eur, t.y. beveik 69 proc. (kaip ir importas). Sparčiam PVM pajamų augimui didelės įtakos, taip pat, turėjo sparčiai augantis BVP, kuris nuo 2005 metų iki 2008 metų išaugo net 11.693.931,00 tūkst. Eur, t.y. beveik 56 proc., lyginant su 2005 metais. Panašiai kito ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, kurios nuo 2005 metų iki 2008 metų

išaugo 7.641.335,06 tūkst. Eur, t.y. apie 56 proc. bei vidaus prekybos įmonių apyvarta, kuri padidėjo 8.822.361,80 tūkst. Eur, t.y. apie 54 proc., lyginant su 2005 metais. *Antrojo etapo metu*, t.y. nuo 2008 metų iki 2009 metų fiksuojamas ryškus surenkamų PVM pajamų kritimas, kuriam įtakos turėjo šalies ūkio plėtrą atspindinčio BVP smukimas, mažėjančios namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, smunkanti vidaus prekybos įmonių apyvarta bei importo ir eksporto apimčių smukimas. Per šį laikotarpį, t.y. nuo 2008 metų iki 2009 metų, surenkamos PVM pajamos sumažėjo net 707.752,84 tūkst. Eur, t.y. apie 26 proc. Žymiam PVM pajamų smukimui didelės įtakos turėjo smukusios importo apimtys, kurios nuo 2008 metų iki 2009 metų sumažėjo 8.021.123,70 tūkst. Eur, t.y. beveik 38 proc. Šiek tiek mažiau smuko vidaus prekybos įmonių apyvarta, kuri nuo 2008 metų iki 2009 metų sumažėjo 6.918.731,90 tūkst. Eur, t.y. apie 28 proc. Panašiai kito ir eksporto apimtys, kurios nuo 2008 metų iki 2009 metų sumažėjo 4.280.286,00 tūkst. Eur, t.y. beveik 27 proc. Sumažėjusioms surenkamoms PVM pajamoms lemiamos įtakos turėjo ir sumažėjęs BVP, kuris nuo 2008 metų iki 2009 metų sumažėjo net 5.761.462,00 tūkst. Eur, t.y. beveik 18 proc. Panašiai kito ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, tačiau jų smukimas buvo ne toks žymus: nuo 2008 metų iki 2009 metų namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos sumažėjo 2.902.524,41 tūkst. Eur, t.y. apie 14 proc. *Trečiojo etapo metu*, t.y. nuo 2009 metų iki 2014 metų, surenkamos PVM pajamos stabiliai augo. Nuo 2009 metų iki 2014 metų pajamos iš PVM padidėjo 764.426,55 tūkst. Eur, t.y. apie 39 proc. Šiam surenkamų PVM pajamų augimui nagrinėjamu 2009 - 2014 metų laikotarpiu didelės įtakos turėjo išaugusios eksporto apimtys, kurios nuo 2009 metų iki 2014 metų išaugo 12.564.533,50 tūkst. Eur, t.y. net apie 107 proc., lyginant su 2009 metais. Panašus augimas būdingas ir importui, kuris nuo 2009 metų iki 2014 metų išaugo 12.766.474,00 tūkst. Eur, t.y. apie 97 proc., lyginant su 2009 metais. Nagrinėjamu laikotarpiu žymiai išaugo vidaus prekybos įmonių apyvarta, kuri padidėjo net 11.115.193,30 tūkst. Eur, t.y. apie 61 proc., lyginant su 2009 metais. Mažesnis augimas būdingas BVP, kuris nuo 2009 metų iki 2014 metų išaugo 9.509.542,00 tūkst. Eur, t.y. apie 35 proc. lyginant su 2009 metais, ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidoms, kurių augimas šiuo laikotarpiu, taip pat, buvo ne toks žymus: nuo 2009 metų iki 2014 metų šis rodiklis padidėjo 4.537.081,45 tūkst. Eur, t.y. apie 25 proc., lyginant su 2009 metais.

Apibendrinant iš PVM į LR Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas, jų kitimo tendencijas ir jas lėmusias priežastis, galima daryti tokias išvadas: 1. Didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį, t.y. **2005-2007 metais** ir **2009-2011 metais**, į LR Valstybės biudžetą buvo surinkta **daugiau** mokestinių pajamų iš PVM **nei planuota**, tuo tarpu pajamų iš PVM surinkimo planas nebuvo įvykdytas 2008 metais ir 2012-2014 metais; 2. Pajamų iš PVM surinkimo kitimą galima suskirstyti į tris etapus. *Pirmame etape*, t.y. nuo 2005 metų iki 2008 metų, fiksuojamas itin spartus surenkamų PVM pajamų augimas. *Antrojo etapo metu*, t.y. nuo 2008 metų iki 2009 metų fiksuojamas ryškus surenkamų PVM pajamų kritimas. *Trečiojo etapo metu*, t.y. nuo 2009 metų iki 2014 metų, surenkamos PVM pajamos stabiliai augo. 3. Tiesioginiai veiksniai labiausiai prisidėję prie šių etapų pokyčių yra šalies ūkio plėtrą

atspindinčio BVP kitimas, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų pokyčiai, vidaus prekybos įmonių apyvartos svyravimai bei importo ir eksporto apimčių kaita.. Kitame poskyryje bus plačiau analizuojama iš PVM surenkamų mokestinių pajamų priklausomybė nuo minėtų veiksnių.

3.3. Veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinė-regresinė analizė

Išsiaiškinę iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusias priežastis, pereisime prie veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms LR Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinės-regresinės analizės, kur PVM pavyzdžiu bus atlikta pagrindinių mokesčių surinkimą lemiančių veiksnių įtakos mokestinėms pajamoms analizė ir atskleista surenkamų mokestinių pajamų priklausomybė nuo pagrindinių veiksnių. Šios analizės metu bus atskleista iš PVM surenkamų mokestinių pajamų priklausomybė nuo tokių veiksnių kaip: BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, vidaus prekybos įmonių apyvarta, importas ir eksportas. Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 7 lent.) galima matyti faktines PVM pajamas ir pasirinktus veiksnius, kurie, autorės nuomone, galėjo lemti PVM surinkimo dinamiką nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu.

7 lentelė. Surenkamos faktinės PVM pajamos ir jų kitimą lemiantys veiksniai 2005-2014 metais

Metai	**Faktinės PVM pajamos, tūkst. EUR**	**BVP, tūkst. EUR**	**Namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, tūkst. EUR**	**Vidaus prekybos įmonių* apyvarta, tūkst. EUR**	**Importas, tūkst. EUR**	**Eksportas, tūkst. EUR**
	(Y)	***(X_1)***	***(X_2)***	***(X_3)***	***(X_4)***	***(X_5)***
2005	1.402.260,77	21.002.351,00	13.541.342,73	16.279.292,80	12.497.657,50	9.490.052,70
2006	1.781.804,33	24.079.178,00	15.457.476,58	18.363.460,60	15.429.392,60	11.262.843,00
2007	2.266.038,00	29.040.662,00	18.393.505,07	22.711.570,60	17.812.659,60	12.509.378,20
2008	2.676.821,13	32.696.282,00	21.182.677,79	25.101.654,60	21.144.105,50	16.077.086,70
2009	1.969.068,29	26.934.820,00	18.280.153,37	18.182.922,70	13.122.981,80	11.796.800,70
2010	2.112.496,23	28.027.659,00	17.881.996,65	19.277.435,90	17.653.141,40	15.650.730,00
2011	2.462.494,79	31.263.097,00	19.471.372,94	23.481.589,70	22.825.604,50	20.150.844,50
2012	2.524.764,54	33.334.730,00	20.785.938,24	26.612.537,40	24.879.006,60	23.047.361,20
2013	2.574.385,14	34.962.230,00	21.884.478,58	28.407.477,70	26.207.664,40	24.544.604,10
2014	2.733.494,84	36.444.362,00	22.817.234,82	29.298.116,00	25.889.455,80	24.361.334,20

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis

Ankstesniame poskyryje išanalizuota BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų , vidaus prekybos įmonių apyvartos, importo ir eksporto įtaka faktinių PVM pajamų kitimui. Šiame poskyryje siekiant tiksliau įvertinti kiekvieno šių veiksnių ryšį ir tarpusavio priklausomybę su surenkamomis PVM pajamomis, pasitelkta koreliacinė-regresinė analizė.

Koreliacijos koeficientas (r) apskaičiuotas *MS Excel programa*, naudojant funkciją *Correl*. Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 8 lent.) galima matyti apskaičiuotus surenkamų PVM pajamų ir joms įtaką darančių veiksnių koreliacijos koeficientus, kurie pateikti koreliacijos koeficientų matricos pavidalu.

8 lentelė. Surenkamų faktinių PVM pajamų ir joms įtaką darančių veiksnių koreliacijos koeficientų matrica

	(Y)	***(X_1)***	***(X_2)***	***(X_3)***	***(X_4)***	***(X_5)***
(Y)	*1*					
(X_1)	***0,98***	*1*				
(X_2)	***0,97***	*0,99*	*1*			
(X_3)	***0,93***	*0,97*	*0,93*	*1*		
(X_4)	***0,90***	*0,94*	*0,88*	*0,96*	*1*	
(X_5)	***0,83***	*0,91*	*0,86*	*0,91*	*0,97*	*1*

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais

Remiantis atliktais skaičiavimais, pateiktais 8 lentelėje, nustatyta, kad tarp faktiškai surenkamų PVM pajamų *(Y)* ir BVP *(X_1)*, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų *(X_2)*, vidaus prekybos įmonių apyvartos *(X_3)* bei importo *(X_4)* užfiksuota **labai stiprus koreliacijos ryšys**, tuo tarpu, tarp faktiškai surenkamų PVM pajamų *(Y)* ir eksporto *(X_5)* – **stiprus koreliacijos ryšys**.

Norint išsiaiškinti surenkamų PVM pajamų ir pasirinktų veiksnių koreliacijos koeficiento reikšmingumą, atliekama koreliacijos koeficiento reikšmingumo tikrinimo procedūra, kurios metu tikriname hipotezę dėl koreliacijos koeficiento lygybės nuliui.

Pirmu atveju:

1. Apskaičiuojamas koreliacijos koeficientas *(r)* tarp **faktinių PVM pajamų** *(Y)* ir **BVP** *(X_1)*. Gautas koreliacijos koeficientas $r_{Y;X1} = 0,98$;

2. Parenkamas statistinis reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0,05$);

3. Kadangi koreliacijos koeficientas *(r)* apskaičiuotas iš 10 stebėjimų, tai išmatuotų reikšmių kiekis $n = 10$.

4. Apskaičiuojama *kriterijaus t* reikšmė: $t = 0,98\sqrt{\frac{10-2}{1-0,98^2}} = 12,74$

5. Ryšio reikšmingumui patikrinti skaičiuojama *t kritinė* reikšmė, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *TINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0,05$, o laisvės laipsnių skaičius $n - 2 = 8$ (n – 2 = 10 - 2 = 8). Apskaičiuota *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2,306$.

Sprendimo priėmimo taisyklė: hipotezė H_0 atmetama, jei apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* didesnė nei *kritinė reikšmė*.

Išvada. Kadangi apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* [t] = 12,74, o *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)}$ = 2,306, tai [t] > $t_{\alpha;(n-2)}$. Vadinasi, hipotezė H_0 atmetama. Priimama hipotezė H_A, rodanti kad koreliacijos koeficientas $r_{Y;X1} \neq 0$. Taigi, galima daryti išvadą, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas rodo, kad **egzistuoja tiesinis ryšys tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir BVP *(X_1),* - ryšys yra statistiškai reikšmingas.**

Antru atveju:

1. Apskaičiuojamas koreliacijos koeficientas *(r)* tarp **faktinių PVM pajamų** *(Y)* ir **namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų** *(X_2).* Gautas koreliacijos koeficientas $r_{Y;X2} = 0,97$;

2. Parenkamas statistinis reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0,05$);

3. Kadangi koreliacijos koeficientas *(r)* apskaičiuotas iš 10 stebėjimų, tai išmatuotų reikšmių kiekis $n = 10$.

4. Apskaičiuojama *kriterijaus t* reikšmė: $t = 0,97\sqrt{\frac{10-2}{1-0,97^{\,2}}} = 11,58$.

5. Ryšio reikšmingumui patikrinti skaičiuojama *t kritinė* reikšmė, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *TINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0,05$, o laisvės laipsnių skaičius $n - 2 = 8$ (n – 2 = 10 - 2 = 8). Apskaičiuota *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2,306$.

Sprendimo priėmimo taisyklė: hipotezė H_0 atmetama, jei apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* didesnė nei *kritinė reikšmė*.

Išvada. Kadangi apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* [t] = 11,58, o *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)}$ = 2,306, tai [t] > $t_{\alpha;(n-2)}$. Vadinasi, hipotezė H_0 atmetama. Priimama hipotezė H_A, rodanti kad koreliacijos koeficientas $r_{Y;X2} \neq 0$. Taigi, galima daryti išvadą, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas rodo, kad **egzistuoja tiesinis ryšys tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų *(X_2),* - ryšys yra statistiškai reikšmingas.**

Trečiu atveju:

1. Apskaičiuojamas koreliacijos koeficientas *(r)* tarp **faktinių PVM pajamų** *(Y)* ir **vidaus prekybos įmonių apyvartos** *(X_3).* Gautas koreliacijos koeficientas $r_{Y;X3} = 0,93$;

2. Parenkamas statistinis reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0,05$);

3. Kadangi koreliacijos koeficientas *(r)* apskaičiuotas iš 10 stebėjimų, tai išmatuotų reikšmių kiekis $n = 10$;

4. Apskaičiuojama *kriterijaus t* reikšmė: $t = 0{,}93\sqrt{\frac{10-2}{1-0{,}93^{2}}} = 6{,}91$;

5. Ryšio reikšmingumui patikrinti skaičiuojama *t kritinė* reikšmė, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *TINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0{,}05$, o laisvės laipsnių skaičius $n - 2 = 8$ (n – 2 = 10 - 2 = 8). Apskaičiuota *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2{,}306$;

Sprendimo priėmimo taisyklė: hipotezė H_0 atmetama, jei apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* didesnė nei *kritinė reikšmė*.

Išvada. Kadangi apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* [t] = 6,91, o *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2{,}306$, tai $[t] > t_{\alpha;(n-2)}$. Vadinasi, hipotezė H_0 atmetama. Priimama hipotezė H_A, rodanti kad koreliacijos koeficientas $r_{Y;X3} \neq 0$. Taigi, galima daryti išvadą, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas rodo, kad **egzistuoja tiesinis ryšys tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir vidaus prekybos įmonių apyvartos *(X_3)*,- ryšys yra statistiškai reikšmingas.**

Ketvirtu atveju:

1. Apskaičiuojamas koreliacijos koeficientas *(r)* tarp **faktinių PVM pajamų** *(Y)* ir **importo** *(X_4)*. Gautas koreliacijos koeficientas $r_{Y;X4} = 0{,}90$;

2. Parenkamas statistinis reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0{,}05$);

3. Kadangi koreliacijos koeficientas *(r)* apskaičiuotas iš 10 stebėjimų, tai išmatuotų reikšmių kiekis $n = 10$;

4. Apskaičiuojama *kriterijaus t* reikšmė: $t = 0{,}90\sqrt{\frac{10-2}{1-0{,}90^{2}}} = 5{,}73$;

5. Ryšio reikšmingumui patikrinti skaičiuojama *t kritinė* reikšmė, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *TINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0{,}05$, o laisvės laipsnių skaičius $n - 2 = 8$ (n – 2 = 10 - 2 = 8). Apskaičiuota *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2{,}306$;

Sprendimo priėmimo taisyklė: hipotezė H_0 atmetama, jei apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* didesnė nei *kritinė reikšmė*.

Išvada. Kadangi apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* [t] = 5,73, o *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2{,}306$, tai $[t] > t_{\alpha;(n-2)}$. Vadinasi, hipotezė H_0 atmetama. Priimama hipotezė H_A, rodanti kad koreliacijos koeficientas $r_{Y;X4} \neq 0$. Taigi, galima daryti išvadą, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas rodo, kad **egzistuoja tiesinis ryšys tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir importo *(X_4)*,- ryšys yra statistiškai reikšmingas.**

Penktu atveju:

1. Apskaičiuojamas koreliacijos koeficientas *(r)* tarp **faktinių PVM pajamų** *(Y)* ir **eksporto** *(X_5).* Gautas koreliacijos koeficientas $r_{Y;X5} = 0,83$;

2. Parenkamas statistinis reikšmingumo lygmuo ($\alpha = 0,05$);

3. Kadangi koreliacijos koeficientas *(r)* apskaičiuotas iš 10 stebėjimų, tai išmatuotų reikšmių kiekis $n = 10$;

4. Apskaičiuojama *kriterijaus t* reikšmė: $t = 0,83\sqrt{\frac{10-2}{1-0,83^2}} = 4,25$;

5. Ryšio reikšmingumui patikrinti skaičiuojama *t kritinė* reikšmė, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *TINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0,05$, o laisvės laipsnių skaičius $n - 2 = 8$ (n – 2 = 10 - 2 = 8). Apskaičiuota *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2,306$;

Sprendimo priėmimo taisyklė: hipotezė H_0 atmetama, jei apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* didesnė nei *kritinė reikšmė*.

Išvada. Kadangi apskaičiuota *t kriterijaus absoliuti reikšmė* [t] = 4,25, o *kritinė reikšmė* $t_{\alpha;(n-2)} = 2,306$, tai [t] > $t_{\alpha;(n-2)}$. Vadinasi, hipotezė H_0 atmetama. Priimama hipotezė H_A, rodanti kad koreliacijos koeficientas $r_{Y;X5} \neq 0$. Taigi, galima daryti išvadą, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas rodo, kad **egzistuoja tiesinis ryšys tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir eksporto *(X_5),*- ryšys yra statistiškai reikšmingas.**

Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 9 lent.) galima matyti apibendrintus apskaičiuotų koreliacijos koeficientų ir ryšio stiprumo bei reikšmingumo duomenis.

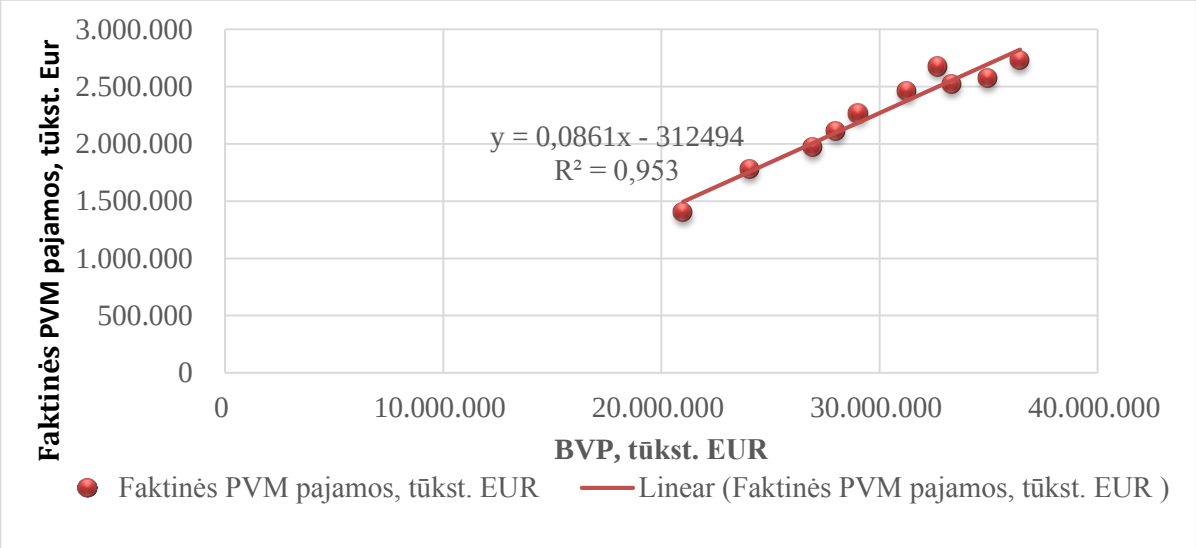
9 lentelė. Ryšys tarp surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančių veiksnių

	(X_1)	***(X_2)***	***(X_3)***	***(X_4)***	***(X_5)***
Koreliacijos koeficientas *(r)*	**0,98**	**0,97**	**0,93**	**0,90**	**0,83**
Koreliacijos ryšio stiprumas	Labai stipri koreliacija	Labai stipri koreliacija	Labai stipri koreliacija	Labai stipri koreliacija	Stipri koreliacija
Imties statistika *(t)*	**12,74**	**11,58**	**6,91**	**5,73**	**4,25**
t kritinė reikšmė	2,306	2,306	2,306	2,306	2,306
Ryšio reikšmingumas	**Reikšmingas**	**Reikšmingas**	**Reikšmingas**	**Reikšmingas**	**Reikšmingas**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis atliktais skaičiavimais

Atlikus surenkamų PVM pajamų ir jas lemiančių veiksnių koreliacinę analizę išsiaiškinome, kad egzistuoja **labai stipri koreliacija ir reikšmingas ryšys tarp surenkamų PVM pajamų ir BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų, vidaus prekybos įmonių apyvartos bei importo.** Tuo tarpu, **tarp surenkamų PVM pajamų ir eksporto** egzistuoja **stipri koreliacija ir reikšmingas ryšys.** Kaip matyti iš 9 lentelės, apskaičiuotos šių veiksnių imties statistikos reikšmės *(t)* viršija *Stjudento t* kriterijaus kritinę reikšmę (2,306), todėl galima teigti, kad **ryšys tarp šių rodiklių yra reikšmingas ir pakankamai stiprus,** todėl šie kintamieji yra įtraukiami į tolesnę analizę, kur bus atlikta regresinė analizė, kurios metu kiekvienai rodiklių porai, bus sudaroma tiesinės regresijos lygtis ir tikrinamas lygties reikšmingumas.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 14 pav.) galima matyti iš PVM surenkamų pajamų ir BVP tiesinės regresijos lygtį.

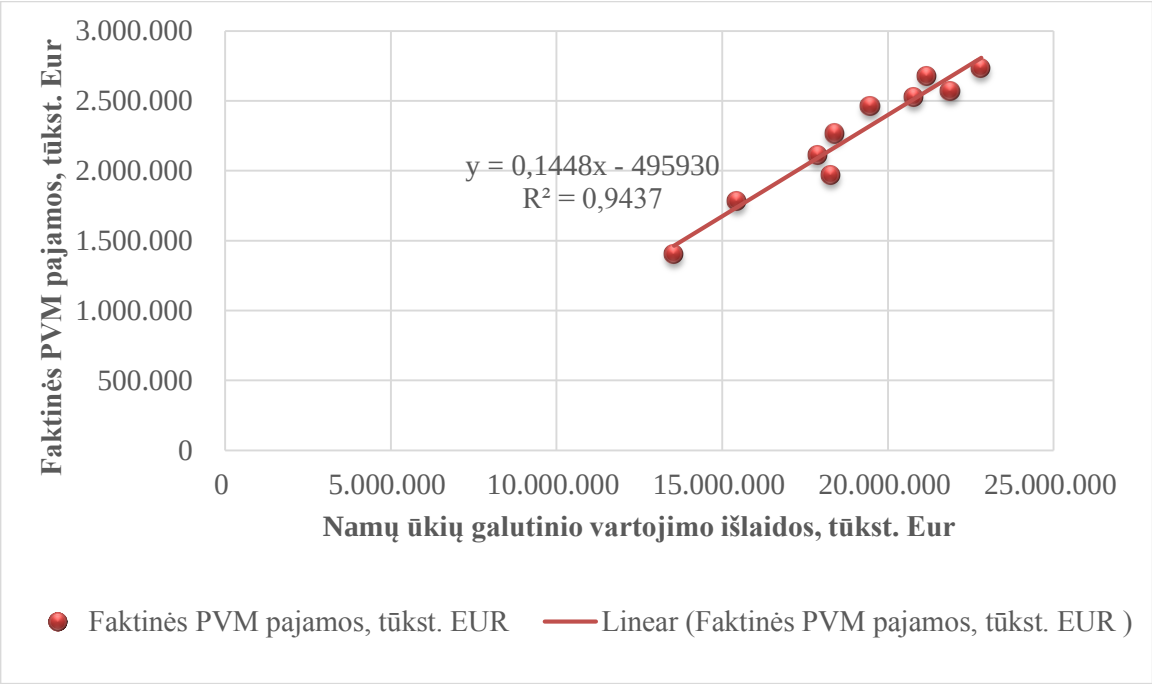
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais

14 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir BVP tiesinės regresijos lygtis

Iš 14 paveiksle pateiktos regresijos lygties matyti, kad **iš PVM surenkamos pajamos tiesiogiai priklauso nuo BVP**, t.y. **BVP didėjant, didėja ir surenkamos PVM pajamos**, ir atvirkščiai. Regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei BVP padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0861 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas (R^2 = 0,953) rodo, kad net **95,30 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta BVP pokyčiais.** Apskaičiuotas determinacijos koeficientas, taip pat, padeda išsiaiškinti, ar tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu. Kadangi nagrinėjamu atveju $R^2 = 0,953 \geq 0,25$,vadinasi, **sudarytas PVM surenkamų pajamų ir BVP tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu.**

Siekiant nustatyti, ar sudaryta PVM surenkamų pajamų ir BVP regresijos lygtis yra adekvati realiai padėčiai, lyginamas regresijos lygties reikšmių išsibarstymas apie vidurkį. Tam, kad lygtis būtų adekvati realiai padėčiai, apskaičiuotas dispersijų santykis *(F)* turi būti didesnis už *F kritinę* (Fišerio skirstinio) reikšmę, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *FINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0{,}05$. Apskaičiuota *F kritinė* reikšmė lygi 5,317, o dispersijų santykis *(F)* lygus 128,66. Kaip matome, dispersijų santykis *(F)* > *F kritinė* reikšmė (128,66 > 5,317), taigi, galima teigti, kad **lygtis yra adekvati realiai padėčiai**, todėl lygtį galima taikyti analizei.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 15 pav.) galima matyti iš PVM surenkamų pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų tiesinės regresijos lygtį.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais

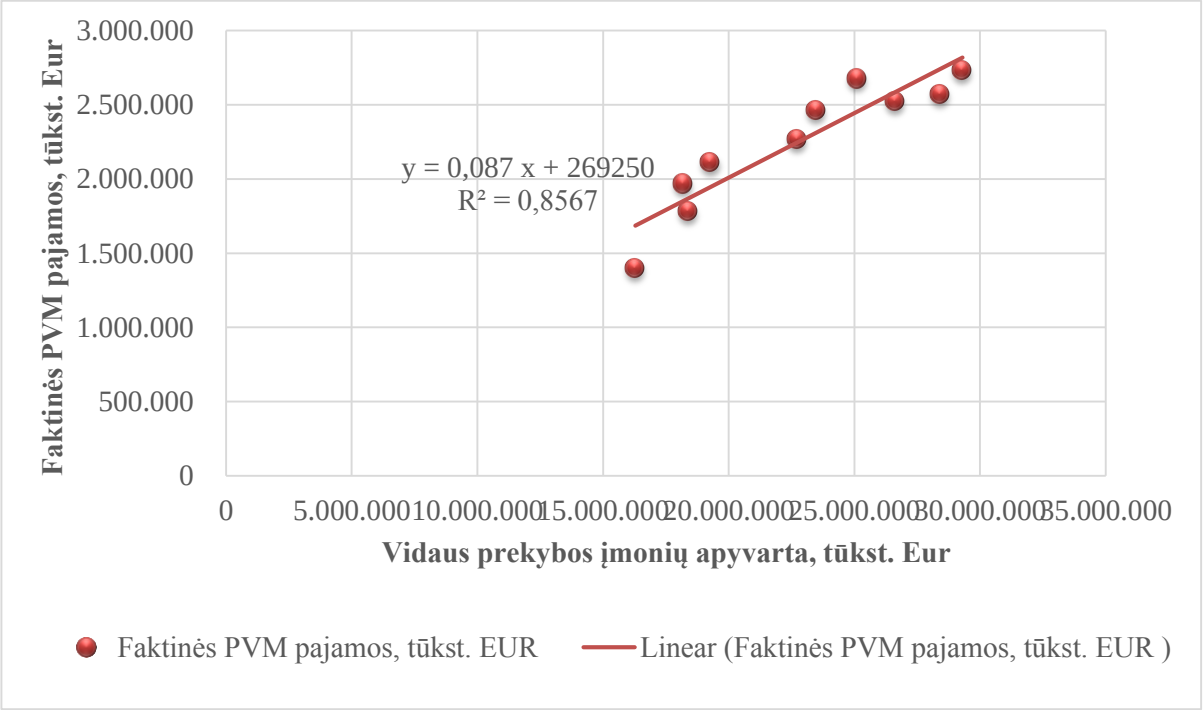
15 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų tiesinės regresijos lygtis

Iš 15 paveiksle pateiktos regresijos lygties matyti, kad **iš PVM surenkamos pajamos tiesiogiai priklauso nuo namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų**, t.y. **namų ūkių galutinio vartojimo išlaidoms didėjant, didėja ir surenkamos PVM pajamos**, ir atvirkščiai. Regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos didėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,1448 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas ($R^2 = 0{,}9437$) rodo, kad net **94,37 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų pokyčiais.** Apskaičiuotas determinacijos koeficientas, taip pat, padeda išsiaiškinti, ar tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu. Kadangi nagrinėjamu atveju $R^2 = 0{,}9437 \geq$

0,25,vadinasi, **sudarytas PVM surenkamų pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu.**

Siekiant nustatyti, ar sudaryta PVM surenkamų pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų regresijos lygtis yra adekvati realiai padėčiai, lyginamas regresijos lygties reikšmių išsibarstymas apie vidurkį. Tam, kad lygtis būtų adekvati realiai padėčiai, apskaičiuotas dispersijų santykis *(F)* turi būti didesnis už *F kritinę* (Fišerio skirstinio) reikšmę, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *FINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0,05$. Apskaičiuota *F kritinė* reikšmė lygi 5,317, o dispersijų santykis *(F)* lygus 45,02. Kaip matome, dispersijų santykis *(F)* > *F kritinė* reikšmė (45,02 > 5,317), taigi, galima teigti, kad **lygtis yra adekvati realiai padėčiai**, todėl lygtį galima taikyti analizei.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 16 pav.) galima matyti pajamų iš PVM surinkimo ir dar vieno labai svarbaus veiksnio, t.y. vidaus prekybos įmonių apyvartos, tiesinės regresijos lygtį.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais

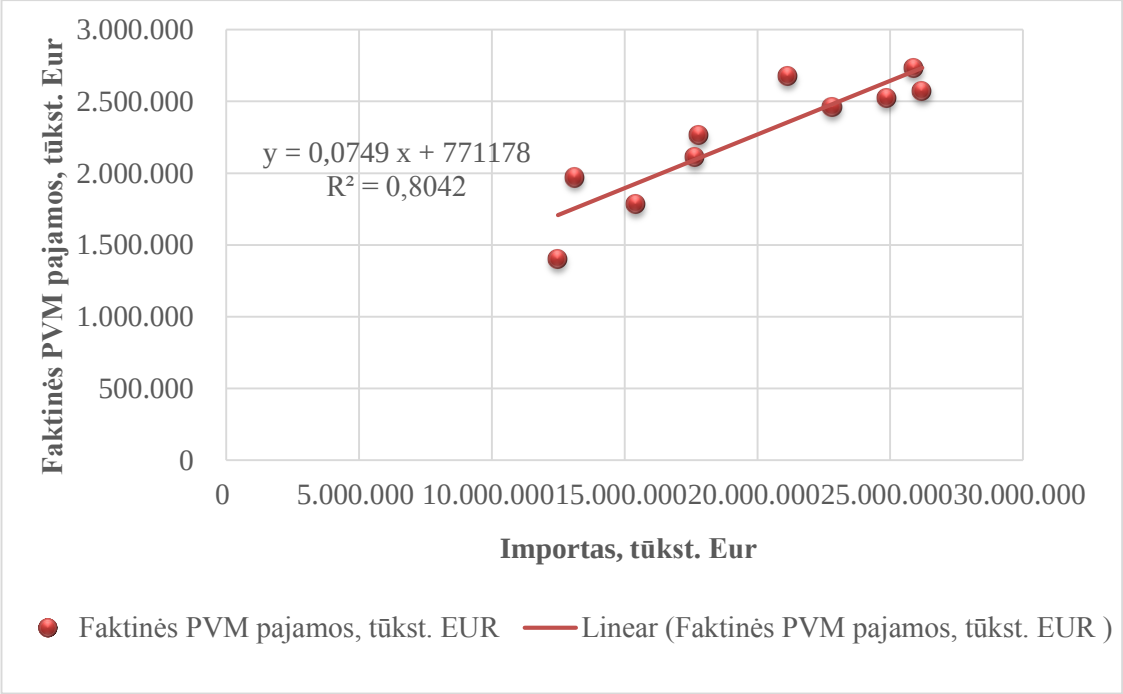
16 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos tiesinės regresijos lygtis

Iš 16 paveiksle pateiktos regresijos lygties matyti, kad **iš PVM surenkamos pajamos tiesiogiai priklauso nuo vidaus prekybos įmonių apyvartos**, t.y. **didėjant vidaus prekybos įmonių apyvartai, didėja ir pajamų iš PVM surinkimas**, ir atvirkščiai. Regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei vidaus prekybos įmonių apyvarta padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0087 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas ($R^2 = 0,8567$) rodo, kad net **85,67 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta vidaus prekybos įmonių apyvartos pokyčiais.** Apskaičiuotas determinacijos koeficientas, taip pat, padeda išsiaiškinti, ar tiesinis

regresijos modelis laikomas tinkamu. Kadangi nagrinėjamu atveju $R^2 = 0{,}8567 \geq 0{,}25$,vadinasi, **sudarytas PVM surenkamų pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu.**

Siekiant nustatyti, ar sudaryta PVM surenkamų pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos regresijos lygtis yra adekvati realiai padėčiai, lyginamas regresijos lygties reikšmių išsibarstymas apie vidurkį. Tam, kad lygtis būtų adekvati realiai padėčiai, apskaičiuotas dispersijų santykis *(F)* turi būti didesnis už *F kritinę* (Fišerio skirstinio) reikšmę, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *FINV* pagalba, kai tikimybė $\alpha = 0{,}05$. Apskaičiuota *F kritinė* reikšmė lygi 5,317, o dispersijų santykis *(F)* lygus 113,18. Kaip matome, dispersijų santykis *(F)* > *F kritinė* reikšmė (113,18 > 5,317), taigi, galima teigti, kad **lygtis yra adekvati realiai padėčiai**, todėl lygtį galima taikyti analizei.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 17 pav.) galima matyti iš PVM surenkamų pajamų ir importo tiesinės regresijos lygtį.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais

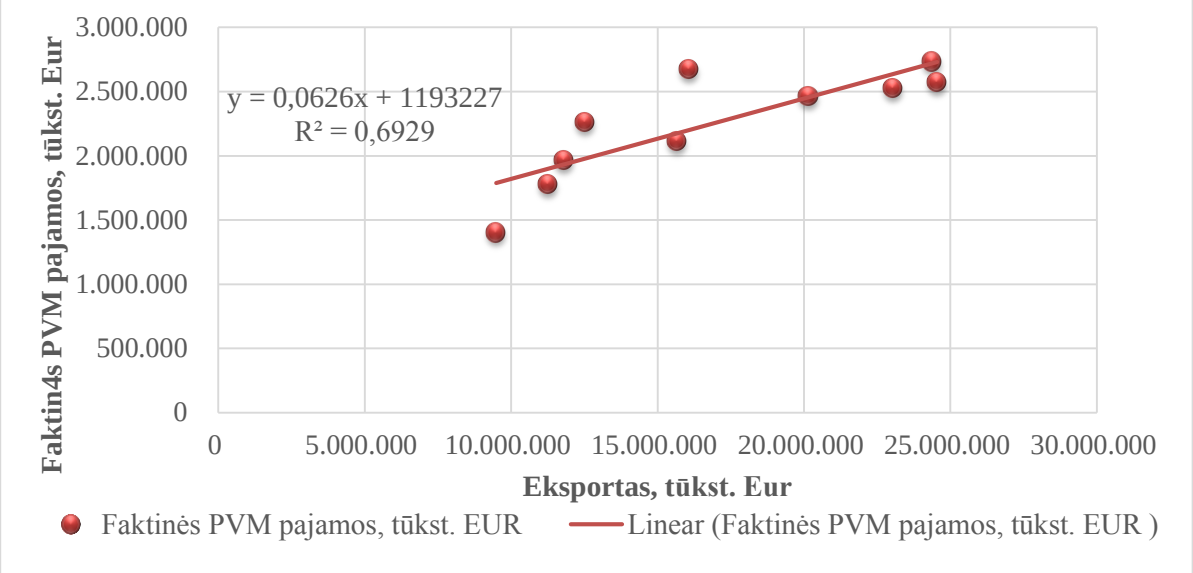
17 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir importo regresijos lygtis

Iš 17 paveiksle pateiktos regresijos lygties matyti, kad **iš PVM surenkamos pajamos tiesiogiai priklauso nuo importo**, t.y. **didėjant importui, didėja ir surenkamos PVM pajamos**, ir atvirkščiai. Regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei importas padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0749 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas ($R^2 = 0{,}8042$) rodo, kad net **80,42 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta importo pokyčiais.** Apskaičiuotas determinacijos koeficientas, taip pat, padeda išsiaiškinti,

ar tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu. Kadangi nagrinėjamu atveju R^2 = 0,8042 ≥ 0,25,vadinasi, **sudarytas PVM surenkamų pajamų ir importo tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu.**

Siekiant nustatyti, ar sudaryta PVM surenkamų pajamų ir importo regresijos lygtis yra adekvati realiai padėčiai, lyginamas regresijos lygties reikšmių išsibarstymas apie vidurkį. Tam, kad lygtis būtų adekvati realiai padėčiai, apskaičiuotas dispersijų santykis *(F)* turi būti didesnis už *F kritinę* (Fišerio skirstinio) reikšmę, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *FINV* pagalba, kai tikimybė α = 0,05. Apskaičiuota *F kritinė* reikšmė lygi 5,317, o dispersijų santykis *(F)* lygus 143,31. Kaip matome, dispersijų santykis *(F)* > *F kritinė* reikšmė (143,31 > 5,317), taigi, galima teigti, kad **lygtis yra adekvati realiai padėčiai**, todėl lygtį galima taikyti analizei.

Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 18 pav.) galima matyti iš PVM surenkamų pajamų ir eksporto tiesinės regresijos lygtį.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais

18 pav. Iš PVM surenkamų pajamų ir eksporto regresijos lygtis

Iš 18 paveiksle pateiktos regresijos lygties matyti, kad **iš PVM surenkamos pajamos tiesiogiai priklauso nuo eksporto**, t.y. **didėjant eksportui, didėja ir surenkamos PVM pajamos**, ir atvirkščiai. Regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei eksportas padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0626 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas (R^2 = 0,6929) rodo, kad **69,29 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta eksporto pokyčiais.** Apskaičiuotas determinacijos koeficientas, taip pat, padeda išsiaiškinti, ar tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu. Kadangi nagrinėjamu atveju R^2 = 0,6929 ≥ 0,25,vadinasi, **sudarytas PVM surenkamų pajamų ir eksporto tiesinis regresijos modelis laikomas tinkamu.**

Siekiant nustatyti, ar sudaryta PVM surenkamų pajamų ir eksporto regresijos lygtis yra adekvati realiai padėčiai, lyginamas regresijos lygties reikšmių išsibarstymas apie vidurkį. Tam, kad lygtis būtų adekvati realiai padėčiai, apskaičiuotas dispersijų santykis *(F)* turi būti didesnis už *F kritinę* (Fišerio skirstinio) reikšmę, kuri randama *Microsoft Excel* funkcijos *FINV* pagalba, kai tikimybė α = 0,05. Apskaičiuota *F kritinė* reikšmė lygi 5,317, o dispersijų santykis *(F)* lygus 176,85. Kaip matome, dispersijų santykis *(F)* > *F kritinė* reikšmė (176,85> 5,317), taigi, galima teigti, kad **lygtis yra adekvati realiai padėčiai**, todėl lygtį galima taikyti analizei.

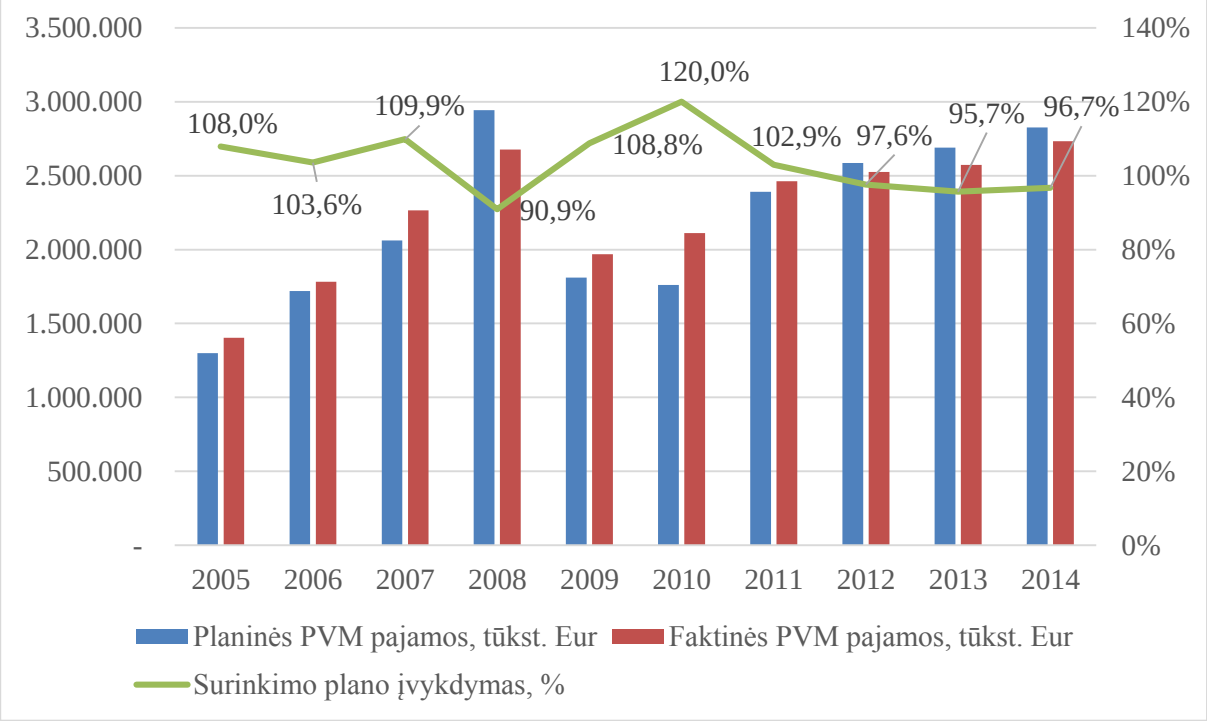
Atlikus koreliacinę-regresinę iš PVM surenkamų pajamų ir jas lemiančių veiksnių analizę, galima darytis tokias išvadas: apskaičiuoti koreliacijos koeficientai rodo, kad egzistuoja **labai stiprus tiesinis ryšys tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir BVP *(X_1)*, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų *(X_2)* vidaus prekybos įmonių apyvartos *(X_3)* ir importo *(X_4)*.** Tuo tarpu, **tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir eksporto *(X_5)*** egzistuoja **stiprus tiesinis ryšys.** Atlikus, koreliacijos koeficiento reikšmingumo tikrinimą nustatytą, kad **ryšys tarp faktinių PVM pajamų *(Y)* ir minėtų veiksnių (*X_1, X_2, X_3, X_4, X_5*) yra statistiškai reikšmingas.** Tuo tarpu, atlikus regresinę analizę, išsiaiškinta, kad **iš PVM surenkamos pajamos tiesiogiai priklauso nuo BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų, vidaus prekybos įmonių apyvartos**, **importo** ir **eksporto**. Iš PVM surenkamų pajamų ir BVP regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei BVP padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0861 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas (R^2 = 0,953) rodo, kad net **95,30 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta BVP pokyčiais.** Iš PVM surenkamų pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos didėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,1448 tūkst. Eur, ir atvirkščiai.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas (R^2 = 0,9437) rodo, kad net **94,37 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų pokyčiais.** Iš PVM surenkamų pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei vidaus prekybos įmonių apyvarta padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0087 tūkst. Eur, ir atvirkščiai.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas (R^2 = 0,8567) rodo, kad net **85,67 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta vidaus prekybos įmonių apyvartos pokyčiais.** Iš PVM surenkamų pajamų ir importo regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei importas padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0749 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas (R^2 = 0,8042) rodo, kad net **80,42 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta importo pokyčiais.** Iš PVM surenkamų pajamų ir eksporto regresijos lygties koeficientas *b* rodo, kad **jei eksportas padidėja 1 tūkst. Eur, iš PVM surenkamos pajamos vidutiniškai padidėja 0,0626 tūkst. Eur.** Tuo tarpu, apskaičiuotas determinacijos koeficientas (R^2 = 0,6929) rodo, kad **69,29 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo**

gali būti paaiškinta eksporto pokyčiais. Apskaičiuoti determinacijos koeficientai ($R^2 \geq 0,25$), taip pat, rodo, kad **sudaryti** PVM surenkamų pajamų ir pasirinktų veiksnių **tiesiniai regresijos modeliai laikomi tinkamais.** Analizės metu, taip pat, nustatyta, kad iš PVM surenkamų pajamų ir BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų, vidaus prekybos įmonių apyvartos, importo ir eksporto **regresijos lygtys yra adekvačios realiai padėčiai.**

3.4. Iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu

Visų pirma, analizuojant mokesčių surinkimą, šiame poskyryje bus išanalizuota, kaip vykdomas mokesčių surinkimo planas. Tam tikslui pasiekti PVM pavyzdžiu bus atliekamas planuojamų ir faktinių iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokesčio pajamų palyginimas: tikrinama, ar faktinės mokesčių pajamos viršijo planuojamas. Mokesčių surinkimo vertinimui, taip pat, bus pasitelkti tam tikri rodikliai, padėsiantys įvertinti surinkimo efektyvumą.

Žemiau esančiame paveiksle (žr. 19 pav.) siekiant įvertinti PVM surinkimo plano vykdymą, pateikiama planinių ir faktinių PVM mokestinių pajamų dinamika bei atskleidžiama, kaip analizuojamu laikotarpiu buvo vykdomas šio mokesčio surinkimo planas. Surinkimo plano vykdymą atskleidžia *surinkimo plano įvykdymo rodiklis* (žr. 19 pav.), kuris rodo, kiek procentų planuojamų PVM pajamų faktiškai surinkta į LR Valstybės biudžetą.

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

19 pav. Mokestinių pajamų iš PVM surinkimas 2005-2014 metais

Kaip matome iš aukščiau pateikto paveikslo (žr. 19 pav.), didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį, t.y. **2005-2007 metais** ir **2009-2011 metais**, į LR Valstybės biudžetą buvo surinkta **daugiau** mokestinių pajamų iš PVM **nei planuota**. Aptartu laikotarpiu PVM surinkimo **planas** buvo **viršytas nuo 2,95 proc. iki 20,01 proc..** Didžiausias atotrūkis tarp planuojamų ir faktinių mokestinių pajamų iš PVM užfiksuotas **2010 metais,** kuomet į LR Valstybės biudžetą surinkta net **20,01 proc. daugiau** pajamų iš PVM nei planuota. Tuo tarpu, **2008 metais** ir **2012-2014 metais** PVM surinkimo **planas nebuvo įvykdytas**. Šiuo laikotarpiu **nuo 2,37 proc. iki 9,07 proc.** buvo **surinkta mažiau** pajamų iš PVM nei planuojama surinkti. Ypač išsiskiria **2008 metai**, kuomet į LR Valstybės biudžetą buvo surinkta net **9,07 proc. mažiau** mokestinių pajamų iš PVM nei planuota. **Vidutiniškai** analizuojamu laikotarpiu PVM surinkimo **planas** buvo **vykdomas 103,4 proc.**. Vadinasi, faktiškai į LR Valstybės biudžetą **kasmet** surenkama **vidutiniškai 3,4 proc. daugiau** mokestinių pajamų iš PVM nei planuota.

Įvertinę PVM surinkimo plano vykdymą, toliau siekdami įvertinti mokesčių surinkimą, skaičiuosime *PVM nepriemokos rodiklį,* kuris atspindi **kaip efektyviai į LR Valstybės biudžetą surenkamas PVM**. PVM nepriemokos rodiklis rodo nesurinktų mokesčių dalį (procentais) nuo surinktų mokesčių ir charakterizuoja bendrus sunkumus, susijusius tiek su ekonominėmis sąlygomis, tiek su mokesčių mokėtojų nusistatymu, surenkant mokesčius. Kalbant apie skaičiuojamo rodiklio reikšmę, reikia pažymėti, kad kuo rodiklio reikšmė mažesnė, tuo mokesčiai surenkami geriau,- tai rodo mokesčių surinkimo efektyvumą. Tiesa, rodiklio tikslumas priklauso ir nuo to, kaip tiksliai planuojamas mokestinių pajamų surinkimas. Kuo tiksliau planuojamas mokestinių pajamų surinkimas, tuo rodiklis tikslesnis.

Žemiau pateiktoje lentelėje (žr. 10 lent.) galima matyti planines ir faktines PVM pajamas bei jų skirtumą ir PVM nepriemokos rodiklį, atspindintį PVM surinkimo efektyvumą.

10 lentelė. PVM nepriemokos rodikliai 2005-2014 metais

Metai	Planinės PVM pajamos, tūkst. Eur	Faktinės PVM pajamos, tūkst. Eur	Skirtumas, tūkst. Eur	PVM nepriemokos rodiklis, %
2005	1.298.924,93	1.402.260,77	-103.335,84	*-7,37*
2006	1.720.663,23	1.781.804,33	-61.141,10	*-3,43*
2007	2.062.208,64	2.266.038,00	-203.829,36	*-8,99*
2008	2.943.730,31	2.676.821,13	**266.909,18**	**9,97**
2009	1.810.613,99	1.969.068,29	-158.454,30	*-8,05*
2010	1.760.271,08	2.112.496,23	-352.225,15	*-16,67*
2011	2.392.029,95	2.462.494,79	-70.464,84	*-2,86*
2012	2.586.076,52	2.524.764,54	**61.311,98**	**2,43**
2013	2.690.970,52	2.574.385,14	**116.585,38**	**4,53**
2014	2.826.542,23	2.733.494,84	**93.047,38**	**3,40**

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos duomenimis

Iš aukščiau esančioje lentelėje (žr. 10 lent.) pateiktų duomenų galima matyti, kad didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį į LR Valstybės biudžetą buvo surinkta daugiau pajamų iš PVM nei planuota. Išsiskiria tik **2008 metai ir 2012-2014 metų laikotarpis**, kai **į LR Valstybės biudžetą** buvo **surinka mažiau pajamų iš PVM nei planuota**. **2008 metais** surinkta **266.909,18 tūkst. Eur mažiau pajamų iš PVM nei planuota**. Šiuo laikotarpiu **PVM nepriemokos rodiklis** siekia − **9,97 proc.** Tai **didžiausia PVM nepriemoka ir mokestinės skolos rodiklis** užfiksuotas per visą nagrinėjamą laikotarpį**.** Taigi, **2008 metai** pasižymi kaip **patys neefektyviausi, surenkant pajamas iš PVM.** Tuo tarpu, **2012 metais** į LR Valstybės biudžetą surinkta **61.311,98 tūkst. Eur mažiau pajamų iš PVM nei planuota**. Šiuo laikotarpiu **PVM nepriemokos rodiklis** buvo – **2,43 proc.** Tai **mažiausia PVM nepriemoka ir mokestinės skolos rodiklis** užfiksuotas per visą nagrinėjamą laikotarpį**.** Taigi, **2012 metai** pasižymi kaip **mažiausiai neefektyvus PVM nesurinkimo klausimu. 2013 metais** surinkta **116.585,38 tūkst. Eur mažiau pajamų iš PVM nei planuota**. Šiuo laikotarpiu **PVM nepriemokos rodiklis** – **4,53 proc. Tuo tarpu, 2014 metais** surinkta **93.047,38 tūkst. Eur mažiau pajamų iš PVM nei planuota**, o **PVM nepriemokos rodiklis** – **3,40 proc.** Aptarus neefektyvius PVM surinkimo laikotarpius, pereisime prie efektyvių. Efektyviausiai PVM surinktas **2010 metais**: šiuo laikotarpiu į LR Valstybės biudžetą surinkta **352.225,15 tūkst. Eur daugiau pajamų iš PVM nei planuota**, o **PVM nepriemokos rodiklis siekė -16,67 proc.** Beveik dvigubai mažiau efektyvūs metai PVM surinkimo klausimu buvo **2007 metai**, kai į LR Valstybės biudžetą surinkta **203.829,36 tūkst. Eur daugiau pajamų iš PVM nei planuota**, o **PVM nepriemokos rodiklis siekė -8,99 proc.** Panašus PVM surinkimo efektyvumas užfiksuotas ir **2009 metais**, kuomet į LR Valstybės biudžetą surinkta **158.454,30 tūkst. Eur daugiau pajamų iš PVM nei planuota**, o **PVM nepriemokos rodiklis siekė -8,05 proc.** Šiek tiek mažesnis PVM surinkimo efektyvumas fiksuojamas **2005 metais**, kai į LR Valstybės biudžetą surinkta 103.335,84 **tūkst. Eur daugiau pajamų iš PVM nei planuota**, o **PVM nepriemokos rodiklis siekė -7,37 proc.** Beveik dvigubai mažiau efektyvūs metai PVM surinkimo klausimu buvo **2006 metai**, kai į LR Valstybės biudžetą surinkta 61.141,10 **tūkst. Eur daugiau pajamų iš PVM nei planuota**, o **PVM nepriemokos rodiklis siekė -3,43 proc.** Tuo tarpu, **2011 metai** laikomi **mažiausiai efektyviais** (teigiama prasme) **PVM surinkimo klausimu.** Šiuo laikotarpiu į LR Valstybės biudžetą surinkta 70.464,84 **tūkst. Eur daugiau pajamų iš PVM nei planuota**, o **PVM nepriemokos rodiklis siekė -2,86 proc.**

Taigi, atsižvelgus į atliktą analizę galima daryti tokias išvadas: vertinant PVM pajamų surinkimo plano įvykdymą, galima teigti, kad didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį, t.y. **2005-2007 metais** ir **2009-2011 metais**, **surinkimo planas buvo įvykdytas**, tai reiški, kad į LR Valstybės biudžetą buvo surinkta daugiau mokestinių pajamų iš PVM nei planuota. Vertinant surinkimo plano įvykdymą nagrinėjamą laikotarpį pagal didžiausią surinkimo plano įvykdymą galima suskirstyti taip: 2010 metais (120,0 proc.), 2007 metais **(**109,9 proc.), 2009 metais (108,8 proc.), 2005 metais (108,0 proc.), 2006 metais (103,6

proc.), 2011 metais (102,9 proc.), 2012 metais (97,6 proc.), 2014 metais (96,7 proc.), 2013 metais (95,7 proc.) ir 2008 metais (90,9 proc.). Anot Sadauskaitės (2008), šalies mokesčių sistema vertinama teigiamai, kai surenkama daugiau kaip 85-90 % potencialios mokesčių sumos. Taigi, atsižvelgiant į tai ir apskaičiuotus PVM surinkimo plano įvykdymo rodiklius, galima daryti išvadą, kad **šalies mokesčių sistema PVM surinkimo klausimu vertinama teigiamai.** Kalbant apie PVM surinkimo efektyvumą galima daryti išvadą, kad **PVM neefektyviai surenkamas buvo kriziniais 2008 metais ir net tris iš eilės einančius pastaruosius metus, t.y. nuo 2012 iki 2014 metų**. **Neefektyviausi metai, vertinant PVM surinkimo efektyvumą:** 2008 (9,97 proc.), 2013 (4,53 proc.), 2014 (3,40 proc.), 2012 (2,43 proc.). Tuo tarpu, e**fektyviausi metai, vertinant PVM surinkimo efektyvumą:** 2010 (-16,67 proc.), 2007 (-8,99 proc.), 2009 (-8,05 proc.), 2005 (-7,37 proc.), 2006 (-3,43 proc.), 2011 (-2,86 proc.).

Nors dėl darbo apimties apribojimų atsisakyta vertinti mokesčių administravimą, tačiau kadangi mokesčių surinkimas priklauso ne tik nuo makroekonominių veiksnių, lemiančių surenkamas mokestines pajamas, bet nuo mokesčių administravimo, t.y. pačio surinkimo proceso, todėl siekiant detalesnio mokesčių surinkimo įvertinimo reiktų atlikti ir smulkesnę mokesčių sistemos administravimo analizę, kuri suteikia galimybę įvertinti mokesčių administravimo efektyvumą, nustatyti mokesčių surinkimo sunkumus ir apribojimus, mokestinių pajamų administravimo spragas bei įvertinti mokesčių administravimui reikalingas išlaidas. Todėl be aptartų rodiklių, taip pat, reiktų skaičiuoti *ir mokesčių nepriemokos išieškojimo rodiklį*, *administravimo efektyvumo rodiklį* bei *administracinių išlaidų rodiklį*. Visa tai padės priimti mokesčių administravimo tobulinimo sprendimus, kurie prisidės prie mokesčių surinkimo gerinimo.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

IŠVADOS:

1. Išnagrinėjus LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų teoriją, galime daryti tokias išvadas:

- Lietuvoje mokesčiai yra pagrindinis valstybės pajamų šaltinis ir valstybės ekonominio gyvenimo pagrindas. Kadangi mokestinės pajamos sudaro didžiausią LR Valstybės biudžeto pajamų dalį, todėl vystantis valstybės aparatui bei plečiantis valstybės funkcijoms, mokesčių reikšmė didėja.

2. Atlikus LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūrinę-dinaminę analizę, galime daryti tokias išvadas:

- Išanalizavus LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūrą, nustatyti šie pagrindinių mokesčių svoriai LR Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje: PVM (52 proc.), akcizai (21 proc.), GPM (11 proc.) ir PM (11 proc.). Pajamos iš šių keturių mokesčių bendrai sudaro net 95 proc. visų per 2005-2014 metus į LR Valstybės biudžetą surinktų mokestinių pajamų.

3. PVM pavyzdžiu atlikę iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių analizę, galima daryti tokias išvadas:

- Tiesioginiai veiksniai labiausiai prisidėję prie PVM pokyčių nagrinėjamu laikotarpiu yra šalies ūkio plėtrą atspindinčio BVP kitimas, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų pokyčiai, vidaus prekybos įmonių apyvartos svyravimai bei importo ir eksporto apimčių kaita.
- Visu nagrinėjamu laikotarpiu, t.y. nuo 2005 iki 2014 metų, faktinių PVM pajamų ir BVP bei vidaus prekybos įmonių apyvartos dinamika sutampa. Tuo tarpu, faktinių PVM pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų dinamika sutampa beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu, išskyrus 2010 metus, o faktinių PVM pajamų ir importo bei eksporto dinamika sutampa beveik visu nagrinėjamu laikotarpiu, išskyrus 2014 metus.

4. PVM pavyzdžiu atlikę veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms LR Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinę-regresinę analizę, galima daryti tokias išvadas:

- Atlikus koreliacinę analizę nustatyta, kad egzistuoja labai stiprus ir statistiškai reikšmingas tiesinis ryšys bei tarpusavio priklausomybė tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir BVP ($r = 0,98$), namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų ($r = 0,97$), vidaus prekybos įmonių apyvartos ($r = 0,93$) ir importo ($r = 0,90$). Tuo tarpu, tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir eksporto ($r = 0,83$) egzistuoja stiprus ir statistiškai reikšmingas tiesinis ryšys bei tarpusavio priklausomybė.
- Atlikus regresinę analizę, sudarytos penkios vienmatės regresijos lygtys:

– Tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir BVP: $y = 0,0861\ x_1 – 312494$.

– Tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų: $y = 0,1448\ x_2 – 495930$.

- Tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir vidaus prekybos įmonių apyvartos: $y = 0,087\ x_3 + 269250$.
- Tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir importo: $y = 0,0749\ x_4 + 771178$.
- Tarp į LR Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir eksporto: $y = 0,0626\ x_5 + 1193227$.
    - Remiantis sudarytomis vienmatėmis regresijos lygtimis nustatyta, kad:
- 95,30 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta BVP pokyčiais.
- 94,37 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų pokyčiais.
- 85,67 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta vidaus prekybos įmonių apyvartos pokyčiais.
- 80,42 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta importo pokyčiais.
- 69,29 proc. iš PVM surenkamų pajamų kitimo gali būti paaiškinta eksporto pokyčiais.

5. PVM pavyzdžiu atlikę iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimą, galime daryti tokias išvadas:

- 2005-2007 ir 2009-2011 metais PVM surinkimo planas buvo įvykdytas. Šiuo laikotarpiu PVM surinkimo planas buvo viršytas nuo 2,9 proc. iki 20,0 proc. 2010 metai pasižymi kaip patys efektyviausi, surenkant PVM, kuomet į LR Valstybės biudžetą surinkta net 20,0 proc. daugiau pajamų iš PVM nei planuota, o PVM nepriemokos rodiklis siekė -16,67 proc.
- 2008 ir 2012-2014 metais PVM surinkimo planas nebuvo įvykdytas. Šiuo laikotarpiu nuo 2,4 proc. iki 9,1 proc. buvo surinkta mažiau pajamų iš PVM nei planuota. 2008 metai pasižymi kaip patys neefektyviausi, surenkant PVM, kuomet į LR Valstybės biudžetą buvo surinkta net 9,1 proc. mažiau pajamų iš PVM nei planuota, o PVM nepriemokos rodiklis siekė 9,97 proc.
- Atsižvelgiant į apskaičiuotus PVM surinkimo plano įvykdymo rodiklius, nustatyta, kad šalies mokesčių sistema PVM surinkimo klausimu vertinama teigiamai, nes surenkama daugiau kaip 85-90 proc. potencialios mokesčių sumos.
- Teigiamam PVM surinkimo plano įvykdymui ir PVM surinkimo efektyvumui įtakos turi dvi pagrindinės priežastys: 1. Vis efektyvesnis PVM pajamų surinkimas; 2. Vis tiksliau planuojamas PVM pajamų surinkimas.
- Kadangi apskaičiuoti mokesčių surinkimo plano įvykdymo rodikliai rodo, kad mokesčių surinkimo plano įvykdymas nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu svyruoja nuo 90,9 proc. iki 120,0 proc., o tai sudaro daugiau nei 85-90 proc. potencialios mokesčių sumos, todėl galima teigti, kad magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė pasitvirtino, t.y. atsižvelgiant į mokesčių surinkimo plano vykdymą, iš pagrindinių mokesčių į LR Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimą galima vertinti teigiamai.

SIŪLYMAI:

- Nors dėl darbo apimties apribojimų atsisakyta vertinti mokesčių administravimą, tačiau kadangi mokesčių surinkimas priklauso ne tik nuo makroekonominių veiksnių, lemiančių surenkamas mokestines pajamas, bet nuo mokesčių administravimo, t.y. mokesčių ir su jais susijusių baudų bei delspinigių surinkimo proceso, todėl siekiant detalesnio mokesčių surinkimo vertinimo reiktų atlikti smulkesnę mokesčių sistemos administravimo analizę, kuri suteikia galimybę įvertinti mokesčių administravimo efektyvumą bei įvertinti mokesčių administravimui reikalingas išlaidas. Todėl be išanalizuotų rodiklių, taip pat, siūloma skaičiuoti *ir mokesčių nepriemokos išieškojimo rodiklį, administravimo efektyvumo rodiklį* bei *administracinių išlaidų rodiklį*. Visa tai padės priimti mokesčių administravimo tobulinimo sprendimus, kurie prisidės prie mokesčių surinkimo gerinimo.
- Siekiant didesnio mokestinių pajamų surinkimo į LR Valstybės biudžetą, siūloma:

− Vykdyti stabilią mokesčių politiką, kur mokesčių politikos klausimais atliekamos pertvarkos būtų pasvertos ir ilgalaikės. Tai užtikrintų mokesčių sistemos supaprastinimą ir aiškumą, mokesčių mokėtojams leistų labiau pasitikėti šalies vykdoma fiskaline politika, padėtų tiksliau suplanuoti mokesčių mokėtojų biudžetą ir daugiau lėšų skirti vartojimui, kuris šiuo metu yra svarbiausias veiksnys, lemiantis didžiausius mokestinių pajamų svyravimus.

− Mažinti šešėlinės ekonomikos mastą, kovojant su akcizinių prekių kontrabanda ir nelegalia prekyba; mažinant šešėlį darbo rinkoje; kovojant su ekonominės veiklos slėpimu ir prekių bei paslaugų teikimu, nesumokant mokesčių; bei apribojant grynųjų pinigų apyvartą. Kovojant su šešėliu patartina mažinti apmokestinimą (darbo jėgos, akcizus, PVM ir kitus mokesčius) bei ekonominės veiklos reguliavimą (mažinti darbo santykių reguliavimo griežtumą, sumažinti terminuotų darbo sutarčių sudarymo reikalavimus).

− Daugiau dėmesio skirti mokesčių kultūros plėtojimui bei mokesčių mokėtojų švietimui ir konsultavimui. Tai paskatintų mokesčių mokėtojų sąmoningumą, suvokimą, kodėl reikia mokėti mokesčius ir kokią nauda gaunama juos mokant, kas skatintų mokesčių mokėtojų savanorišką mokesčių mokėjimą.

− Pasinaudoti užsienio šalių patirtimi mokesčių administravimo srityje, pvz.: kaip JAV viešai nagrinėti mokestinius ginčus ir publikacijose analizuoti teisme tiriamas bylas. Tai skatintų mokesčių mokėtojus nepažeidinėti mokesčių įstatymų. Taip pat, siūloma dalį nuslėptos mokesčių sumos (JAV – 10 proc.) sumokėti asmenims, suteikusiems informaciją apie mokesčių slėpimą ar vengimą mokėti mokesčius.

LITERATŪRA

Mokomosios knygos, vadovėliai, mokslo studijos ir monografijos:

1. Dubauskas G. Finansų valdymo teorijos: mokslo studija – Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2011, p. 11-28. – ISBN 978-9955-423-97-3
2. Kazlauskienė V. Finansai: mokomoji knyga – Kaunas: Technologija, 2012, p. 65-96. – ISBN 978-609-02-0280-7
3. Naraškevičiūtė V., Lakštutienė, A. Valstybės finansai: mokomoji knyga – Kaunas: Technologija, 2009, p. 17-45. – ISBN 9955-09-369-X
4. Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika): monografija – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 226-231, 265-275, 294-307. – ISBN 9955-19-032-9
5. Ruškytė D. ir kt. Mokesčių ir darbo rinkos sąveika: monografija – Vilnius: „Edukologija“, 2012, p. 67-91. – ISBN 978-9955-20-747-4
6. Skačkauskienė I. Valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamos: mokomoji knyga – Vilnius: Technika, 2012, p. 62-105. – ISBN: 978-609-457-136-7
7. Šapalienė L. Lietuvos mokesčių sistema: teoriniai ir praktiniai pagrindai: mokomoji knyga (2-asis, atnauj. ir papild. leid.) – Vilnius: UAB „ RDI grupė“, 2010, p. 7-118. – ISBN 978-609-8042-02-3

Moksliniai straipsniai:

8. Bikas E., Keliuotytė-Staniulėnienė G. Europos Sąjungos valstybių mokesčių sistemų daugiakartinis vertinimas. Tarptautinis verslas : inovacijos, psichologija, ekonomika. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2012, vol. 3, no. 1, p. 114-128. - ISSN 2029-5774
9. Bivainis J., Skačkauskienė I. Kompleksinio mokesčių sistemos vertinimo rodiklių sistema Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Verslas: teorija ir praktika, 2009, 10 (4), p. 298-307. ISSN 1822-4202. Prieiga per internetą: http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/download/1648...2009.../pdf [žiūrėta 2015 05 01]
10. Bivainis J., Skačkauskienė I. Mokesčių sistemos vertinimo metodinio potencialo analizė. Verslas: teorija ir praktika, Vilnius: VGTU leidykla, 2007 VIII tomas, Nr. 2. − ISSN 1822-4202. Prieiga per internetą: http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/download/ 1648-0627.../pdf [žiūrėta 2015 05 01]

11. Cosgel M. M., Miceli T. M. *Tax Collection in History: Public Institutions and Institutional Change in the Ottoman Empire //* The University of Connecticut Storrs, 2006, p. 1-32. Prieiga per internetą: http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Cosgel.pdf, [žiūrėta 2015 03 26]

12. Gill J. B. S. *A diagnostic framework for revenue administration.* // World Bank Technical Paper, 2000 No. 472, p. 68. Prieiga per internetą: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2000/08/14/000094946_00072405371532/Rendered/PDF/multi_page.pdf, [žiūrėta 2015 04 01]

13. Hillman A. *Public Finance and Public Policy responsibilities and Limitations of Government.-Bar*. // LLan University: Cambridge university press, 2009, p. 859. -ISBN 978 –0 –521 –73805 -7. Prieiga pert internetą: http://www.helsinki.fi/iehc2006/papers3/Cosgel.pdf, [žiūrėta 2015 02 28]

14. Huang W. *Brief analysis on value-added tax transformation and its influence on enterprises.* // Chinese Business Review, USA, Feb. 2009, Volume 8, No.2 (Serial No.68). - ISSN1537-1506. Prieiga per internetą: http://crawl.prod.proquest.com.s3.amazonaws.com/fpcache/2315f811dfac1a386d74ae1ed254ac59.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAJF7V7KNV2KKY2NUQ&Expires=1459331794&Signature=61BzZleIjJynzWpJJua%2FqIF2u7U%3D, [žiūrėta 2015 06 20]

15. Imbrasienė A. Mokesčių sistemos vertinimo metodika. Jaunasis mokslininkas. Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Akademija, 2008, p. 158-162. - ISSN 1822 – 9913

16. Jakštonytė G., Giriūnas L. *Tax system efficiency evaluation modeling with reference to V. Tanzi criteria.* // Ekonomika ir vadyba, 2010 (15), p. 941-946. Prieiga per internetą: http://www.ktu.lt/lt/mokslas/.../1822-6515-2010-941.pdf [žiūrėta 2015 05 01]

17. Koncevičienė I., Prievelis M. Lietuvos mokesčių sistemos efektyvumo vertinimas. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai: 2012.6/2, p. 13-17. - ISSN 1822-7996

18. Levišauskaitė K., Šinkūnienė K. Mokesčių kultūros ir mokesčių mentaliteto aspektai efektyvioje valstybės mokesčių sistemoje. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006. Nr. 15, p. 10-16. - ISSN 1648-2603

19. Nerre B. *Moddeling tax culture. //* University of Hamburg, 2006, p. 1-6. Prieiga per internetą: https://www.uni-hamburg.de/onTEAM/grafik/1112363973/disk_69.pdf, [žiūrėta 2016 02 18]

20. Novošinskienė A. Lietuvos mokesčių sistemos vertinimas fiskalinės mokesčių funkcijos aspektu. Lietuvos mokslų akademija, 2013, Žemės ūkio mokslai. 2013. t.20. nr. 3, p. 222–229

21. Novošinskienė A., Slavickienė A Lietuvos mokesčių sistemos analizė // Vagos: LŽŪU mokslo darbai.- Akademija, 2007.-Nr.76(29), p. 65-71

22. Novošinskienė A., Slavickienė A. Lietuvos mokesčių sistemos vertinimas. Vagos: LŽŪU mokslo darbai, 2007. Nr. 76

23. Popelnikova N., Žaptorius J. Lietuvos mokesčių sistemos analizė. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. 15-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – lietuvos ateitis“ 2012 metų teminės konferencijos straipsnių rinkinys. Verslas XXI amžiuje, p. 1-11. - ISSN 2029-7149

24. Rakauskienė R. Mokesčių sistemos vertinimo teorinis pagrindimas. Lietuvos žemės ūkio universitetas. p. 2-3

25. Sadauskaitė E. Mokesčių sistemos vertinimo metodika. Jaunasis mokslininkas. Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. Lietuvos žemės ūkio universitetas. Akademija, 2008, p. 197-201. - ISSN 1822 – 9913

26. Seidman L. Public Finance. // University of Delaware: Mc Graw Hill, 2009, p. 356. -ISBN 978 – 007 –127630 –6

27. Skačkauskienė I. Lietuvos Mokesčių sistemos vertinimas remiantis J. Gill diagnostiniais rodikliais. Vilnius: Gedimino technikos universitetas. Verslas, vadyba ir studijos, 2009, p. 168-183

28. Skačkauskienė I. *Tax System Evaluation Model* // Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 2010, p. 719–727. Prieiga per internetą: http://dspace.vgtu.lt/handle/1/591, [žiūrėta 2015 05 20]

29. Tamašauskienė Z., Žadvidaitė A. Mokesčių sistemos Lietuvoje kitimo įtakos biudžeto pajamoms ekonominis vertinimas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2011. 1 (21), p. 44–57. ISSN 1648-9098

30. Žukauskas V. Lietuvos šešėlinė ekonomika. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Vilnius, Periodinis leidinys, 2014 m. Nr. 3., p. 11-27. - ISSN 2335-8637

Įstatymai ir kiti teisės aktai:

31. **LR 2016 metų savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių projektas.** Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/home/ivairus/biudzetas2016/data/1_kng/18_SB_projektas.pdf, [žiūrėta 2016 03 09]

32. **LR 2016 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas.** Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f667faa0a7ef11e5be7fbe3f919a1ebe, [žiūrėta 2016 03 09]

33. **LR Biudžeto sandaros įstatymas.** Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=468453, [žiūrėta 2016 03 09]

34. **LR Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas.** Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=449570, [žiūrėta 2016 03 09]

35. **LR Mokesčių administravimo įstatymas.** Prieiga per internetą: http://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=76519, [žiūrėta 2016 03 09]

36. **Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas.** Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F960F4CF3005/QbobOJMKhULR, [žiūrėta 2016 03 09]

Internetiniai šaltiniai:

37. Butkevičienė E., Vaicekauskaitė A. Antrinė kiekybinių duomenų analizė. Lietuvos HSM duomenų archyvas. Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/kiek2/kiek2.html&course_file=kiek2_3_5.html, [žiūrėta 2015 04 19]

38. Janilionis V. Koreliacinės ir regresinės analizės pagrindai. Lietuvos HSM duomenų archyvas. Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/Janilionis_III/jan_III.html&course_file=jan_III_1.html, [žiūrėta 2015 04 19]

39. **Koreliacija SPSS**. Prieiga per internetą: http://spsspagalba.lt/, [žiūrėta 2015 04 19]

Statistiniai duomenys, apžvalgos ir ataskaitos:

40. **Finansų ministerija. Biudžeto pajamų apžvalga. 2014 m. Nacionalinio biudžeto pajamos.** Prieiga per internetą: https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Aktual%C5%ABs_valstyb%C4%97s_finans%C5%B3_duomenys/Ataskaita_2014_metai.pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

41. **Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2005-4.pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

42. **Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Valstybes_biudzetas/2006m._inter.pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

43. **Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Valstybes_biudzetas/2007_m.VB_vykd.(internetui).pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

44. **Lietuvos Respublikos 2008 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2008_valstbiudz_vykd_met.pdf , [žiūrėta 2015 03 21]

45. **Lietuvos Respublikos 2009 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2009m.pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

46. **Lietuvos Respublikos 2010 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2010m.pdf ,[žiūrėta 2015 03 21]

47. **Lietuvos Respublikos 2011 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2011__m_2.pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

48. **Lietuvos Respublikos 2012 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2012_m.pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

49. **Lietuvos Respublikos 2013 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2013_m_.pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

50. **Lietuvos Respublikos 2014 metų valstybės biudžeto vykdymas.** Prieiga per internetą: http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/Biudzeto_vykdymas/2014_m._Metinis(internetui).pdf, [žiūrėta 2015 03 21]

51. **Oficialios statistikos portalas. BVP, tūkst. Eur.** Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2230&status=A, [žiūrėta 2016 01 21]

52. **Oficialios statistikos portalas. Didmeninės prekybos įmonių apyvarta (be PVM) to meto kainomis, Mažmeninės prekybos, variklinių transporto priemonių, maitinimo įmonių apyvarta (be PVM) to meto kainomis, tūkst. Eur.** Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=5ab830c1-5ef5-4005-8ceb-8e98ed593e39, [žiūrėta 2016 01 08]

53. **Oficialios statistikos portalas. Eksportas, tūkst. Eur.** Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2124&status=A, [žiūrėta 2016 01 21]

54. **Oficialios statistikos portalas. Importas, tūkst. Eur.** Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2230&status=A, [žiūrėta 2016 01 21]

55. **Oficialios statistikos portalas. Namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, tūkst. Eur.** Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=8452&status=A, [žiūrėta 2016 01 21]

56. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2005 m.** Prieiga per internetą: https://www.google.lt/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#, [žiūrėta 2015 03 21]

57. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2006 m.** Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/02018670-8496-42c0-b330-9bc608698523, [žiūrėta 2015 03 21]

58. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2007 m.** Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/a33de3ba-c503-44fd-970d-946c057b2e1b, [žiūrėta 2015 03 21]

59. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2008 m.** Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/8c95063d-e634-43a9-855c-ddfe4202c5cc, [žiūrėta 2015 03 21]

60. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2009 m.** Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/0bcf9b26-e60d-4bd7-a287-c165512c0a40, [žiūrėta 2015 03 21]

61. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2010 m.** Prieiga per internetą: http://www.vmi.lt/cms/documents/10162/88d98e98-49fd-4533-be2e-0eaf8c3ef047, [žiūrėta 2015 03 21]

62. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2011 m.** Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/3319e8ee-318c-4d3e-accb-ed92cab18a31, [žiūrėta 2015 03 21]

63. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2012 m.** Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/d931fc82-b182-4208-b31c-56d63521654e, [žiūrėta 2015 03 21]

64. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2013 m.** Prieiga per internetą: http://www.vmi.lt/cms/documents/10162/6988129/VMI+administruojam%C5%B3%20nacionalinio+biud%C5%BEeto+pajam%C5%B3%20surinkimo+ap%C5%BEvalga/d166a1d3-b535-4544-ab13-4edf4c231750, [žiūrėta 2015 03 21]

65. **VMI administruojamų nacionalinio biudžeto pajamų surinkimo apžvalga 2014 m.** Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/8881261/NB_apzvalga_2014_metai_internetas/9b5fe517-1cbe-4e03-9f18-b805b4e600a9, [žiūrėta 2015 03 21]

Bartkevičiūtė B. *Iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas 2005 - 2014 metų laikotarpiu* / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. G. Černius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe atlikta struktūrinė Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų analizė 2005-2014 metų laikotarpiu, kurios metu išsiaiškinta, kad visu analizuojamu laikotarpiu pajamos iš PVM sudaro didžiausią svorį Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje, todėl šio mokesčio pagrindu magistro baigiamajame darbe atlikta iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas 2005 - 2014 metų laikotarpiu. *Pirmame skyriuje*, remiantis moksline literatūra ir šalies teisine baze, aprašomi teoriniai Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų bei jų surinkimo vertinimo aspektai, kur atskleidžiami Lietuvos Respublikos mokesčių sistemą sudarantys mokesčiai ir jų klasifikavimas, Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto pajamų struktūra ir mokesčių reikšmė biudžetui bei mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimas. *Antrame skyriuje* pateikiama iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizės ir surinkimo vertinimo metodologija, kur pateikiami tyrimo metu naudojami analizės metodai, tokie kaip: laiko eilučių analizė, struktūrinė-dinaminė analizė, koreliacinė-regresinė analizė bei mokesčių surinkimo vertinimą atskleidžiančių rodiklių analizė. *Trečiame skyriuje* PVM pavyzdžiu atliekama iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu, kur atliekama faktinių PVM pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių dinaminė analizė, veiksnių įtakos iš PVM surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinė-regresinė analizė bei iš PVM į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu. Darbo pabaigoje, remiantis atlikta analize ir gautais tyrimo rezultatais, pateikiamos išvados bei siūlymai, kaip gerinti mokesčių surinkimą.

Pagrindiniai žodžiai: pagrindiniai mokesčiai, pridėtinės vertės mokestis, Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetas, mokestinės pajamos, surinkimo vertinimas.

Bartkevičiūtė B. *The analysis and collection assessment of the tax revenue collected from the main taxes to the Lithuanian Republic State budget during the period of 2005 – 2014*/ Master‘s graduating work of Finance management. Research adviser – prof. dr. G. Černius – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2016.

ANOTATION

A structural Lithuanian Republic State budget tax revenue analysis for the period 2005-2014 had made in the master’s thesis. During that analysis had found that the entire analysis period, revenue from VAT accounts for the largest weight in the Republic of Lithuania State budget tax revenues, so on the basis of that tax in master's thesis carried out from the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenue analysis and collection assessment during 2005 - 2014 period. In the first chapter, based on the scientific literature and the country's legal framework, describes the theoretical Lithuanian Republic State budget tax revenues and collection aspects of the treatment, where disclosure of the Lithuanian tax system comprising taxes and their classification, the Lithuanian State budget revenue structure and the tax value of the budget and tax collection and administrative efficiency. In the second chapter, presented a methodology of the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenue analysis and collection assessment which lists analysis methods used in the study, such as time series analysis, structural-dynamic analysis, correlation-regression analysis, and tax collection assessment revealing indicators analysis. In the third chapter, as an example of VAT, carried out an analysis and collection assessment of the tax revenue collected from the basic tax to the Lithuanian state budget for the period 2005-2014, where performed the dynamic analysis of the actual VAT revenue and factors affecting VAT, the correlation-regression analysis of VAT and factors affect the VAT and collection assessment of VAT revenue to the Lithuanian State budget during 2005-2014 period. In the end, based on the analysis and results of the research, presented conclusions and recommendations on how to improve the collection of the tax.

Key words: major taxes, VAT, the Lithuanian state budget, tax revenue, collection assessment.

Bartkevičiūtė B. *Iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas 2005 - 2014 metų laikotarpiu* / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. dr. G. Černius. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2016.

SANTRAUKA

Kadangi Lietuvoje mokesčiai yra pagrindinis valstybės biudžeto pajamų šaltinis, nuo kurio surinkimo priklauso, kaip šalis sugebės įgyvendinti savo funkcijas, todėl mokesčių surinkimo klausimas itin aktualus. Valstybei siekiant ateityje surinkti daugiau mokestinių pajamų, reikia atlikti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų ir jas lemiančių veiksnių analizę bei surinkimo vertinimą, kuris padėtų išspręsti iškilusią problemą, t.y. kokie veiksniai daugiausiai lemia iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas? Kaip vertinamas pagrindinių Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų surinkimo plano vykdymas ir surinkimo efektyvumas? Kaip būtų galima padidinti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas? Rasti atsakymai į šiuos klausimus padėtų priimti tam tikrus sprendimus mokestinių pajamų surinkimui užtikrinti ir surinkimo efektyvumui didinti, kas padėtų užtikrinti būtinų valstybės funkcijų įgyvendinimą. Tyrimo objektas - iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamos mokestinės pajamos, jas lemiantys veiksniai ir surinkimo vertinimas. Magistro baigiamajame darbe iškeltas tyrimo tikslas - pagal sudarytą modelį, pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu, išanalizuoti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamas mokestines pajamas ir jas lemiančius veiksnius bei atlikti surinkimo vertinimą 2005-2014 metų laikotarpiu ir pareikti siūlymus mokestinių pajamų surinkimo didinimui. Tyrimo tikslui pasiekti iškelti uždaviniai: apžvelgti mokesčių reikšmę, formuojant Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą; pateikti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizės ir surinkimo vertinimo metodologiją; atlikti surenkamų Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūrinę-dinaminę analizę 2005-2014 metų laikotarpiu, atskleidžiant pagrindinių mokesčių svorį Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje; pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu atlikti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių analizę; pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu atlikti veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinę-regresinę analizę; pagal sudarytą vertinimo metodiką, pridėtinės vertės mokesčio pavyzdžiu, atlikti iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimą. Iškeltam tyrimo tikslui ir uždaviniams pasiekti

naudojami tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė, Valstybės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Oficialiosios statistikos portalo duomenų analizė, statistinei informacijai apdoroti ir sisteminti naudojami grupavimo, palyginimo ir grafinio vaizdavimo būdai, taip pat, atliekama struktūrinė-dinaminė analizė, koreliacinė-regresinė analizė bei mokesčių surinkimo plano vykdymą ir surinkimo efektyvumą atskleidžiančių rodiklių analizė.

Magistro baigiamajame darbe atlikta struktūrinė Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų analizė 2005-2014 metų laikotarpiu, kurios metu išsiaiškinta, kad visu analizuojamu laikotarpiu pajamos iš PVM sudaro didžiausią svorį Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų struktūroje, todėl šio mokesčio pagrindu magistro baigiamajame darbe atlikta iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas 2005 - 2014 metų laikotarpiu. Visų pirma, PVM pavyzdžiu atlikta iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų kitimo tendencijas lėmusių priežasčių analizė, kurios metu atskleista, kad tiesioginiai veiksniai labiausiai prisidėję prie PVM pokyčių nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu yra šalies ūkio plėtrą atspindinčio BVP kitimas, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų pokyčiai, vidaus prekybos įmonių apyvartos svyravimai bei importo ir eksporto apimčių kaita. Magistro baigiamajame darbe, PVM pavyzdžiu, taip pat, atlikta veiksnių įtakos iš pagrindinių mokesčių surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinė-regresinė analizė, kurios metu atskleista, kad egzistuoja labai stiprus ir statistiškai reikšmingas tiesinis ryšys tarp į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir BVP, namų ūkių galutinio vartojimo išlaidų, vidaus prekybos įmonių apyvartos bei importo. Tuo tarpu, tarp į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų PVM pajamų ir eksporto egzistuoja stiprus ir statistiškai reikšmingas tiesinis ryšys. Regresinės analizės metu sudarytos penkios vienalypės tiesinės regresijos lygtys suteikia galimybę įvertinanti minėtų veiksnių įtaką į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą faktiškai surenkamoms PVM pajamoms. Magistro baigiamajame darbe, PVM pavyzdžiu, taip pat, atliktas iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu, kurio metu apskaičiuoti PVM pajamų surinkimo plano įvykdymo ir mokesčių nepriemokos rodikliai atskleidė, kad šalies mokesčių sistema PVM surinkimo klausimu vertinama teigiamai, o PVM surinkimas didžiąją nagrinėjamo laikotarpio dalį, išskyrus 2008 metus ir 2012-2014 metus, buvo efektyvus. Taip pat, svarbu paminėti, kad atlikus iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizę ir surinkimo vertinimą, magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė pasitvirtino, t.y. atsižvelgiant į mokesčių surinkimo plano vykdymą, iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimą galima vertinti teigiamai, nes apskaičiuoti mokesčių surinkimo plano įvykdymo

rodikliai rodo, kad mokesčių surinkimo plano įvykdymas nagrinėjamu 2005-2014 metų laikotarpiu svyruoja nuo 90,9 proc. iki 120,0 proc., o tai sudaro daugiau nei 85-90 proc. potencialios mokesčių sumos, kuri, anot Sadauskaitės (2008), reikalinga, kad šalies mokesčių sistema būtų vertinama teigiamai.

Kalbant apie magistro baigiamojo darbo struktūrą, reikia paminėti, kad darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados ir siūlymai, anotacija, santrauka, literatūros sąrašas (65 šaltiniai) bei priedai. *Pirmame skyriuje*, remiantis moksline literatūra ir Lietuvos respublikos teisine baze, aprašomi teoriniai Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinių pajamų ir jų surinkimo vertinimo aspektai, kur atskleidžiami Lietuvos Respublikos mokesčių sistemą sudarantys mokesčiai ir jų klasifikavimas, Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto pajamų struktūra ir mokesčių reikšmė biudžetui bei mokesčių surinkimo ir administravimo efektyvumo vertinimas. *Antrame skyriuje* pateikiama iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizės ir surinkimo vertinimo metodologija, kur pateikiami tyrimo metu naudojami analizės metodai, tokie kaip: laiko eilučių analizė, struktūrinė-dinaminė analizė, koreliacinė-regresinė analizė bei mokesčių surinkimo vertinimą atskleidžiančių rodiklių analizė. *Trečiame skyriuje* PVM pavyzdžiu atliekama iš pagrindinių mokesčių į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą surenkamų mokestinių pajamų analizė ir surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu, kur atliekama faktinių PVM pajamų ir jų kitimą lemiančių veiksnių dinaminė analizė, veiksnių įtakos iš PVM surenkamoms Lietuvos Respublikos Valstybės biudžeto mokestinėms pajamoms koreliacinė-regresinė analizė bei iš PVM į Lietuvos Respublikos Valstybės biudžetą patenkančių mokestinių pajamų surinkimo vertinimas 2005-2014 metų laikotarpiu. *Darbo pabaigoje* pateikiamos išvados ir siūlymai pajamų surinkimo didinimui.

Bartkevičiūtė B. *The analysis and collection assessment of the tax revenue collected from the main taxes to the Lithuanian Republic State budget during the period of 2005 – 2014*/ Master‘s graduating work of Finance management. Research adviser – prof. dr. G. Černius – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, 2016

SUMMARY

Since taxes are the main source of income for the state budget in Lithuania, from which collection depends on how the country will be able to fulfill their functions, so the tax collection issue is particularly relevant. If the state has purpose to collect more tax revenue in the future, it is necessary to carry out of the analysis and collection assessment from the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenue and their determinants, which would help to solve the problem: which factors mainly determine the tax revenues collected to the Lithuanian State budget from the main taxes? How to assess the main Lithuanian state budget tax revenue collection plan execution and collection efficiency? How to increase from the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenues? Find answers to these questions will help to take certain decisions to ensure the collection of tax revenues and increasing the efficiency of the assembly, which would help to ensure the necessary implementation of state functions. The object of research – from the main taxes to the Lithuanian State budget collected tax revenues, their determinants and assembly assessment. In the Master's thesis raised purpose - according to the model, as an example of the VAT, to analyze from the main taxes to the Lithuanian State budget collected tax revenues and their determinants and to perform collection assessment 2005-2014 period and to present proposals how to increase tax revenue collection. Objectives to achieve the purpose: to review the tax value, forming the state budget of the Republic of Lithuania; to present a methodology of analysis and collection assessment of the main taxes to the Lithuanian state budget; to perform structural-dynamic analysis of the collected Lithuanian State budget tax revenues 2005-2014 period, revealing the main tax weight in the Republic of Lithuania State Budget tax revenues in the structure; as an example of VAT to carry out the causation analysis of the main trend changes of from the main taxes to Lithuanian state budget collected tax revenue; as an example of VAT to carry out the correlation-regression analysis of factors affect the main tax collection of the Republic of Lithuania State Budget tax revenues; by structured evaluation methodology, as an example of VAT, to carry out the collection assessment of the main taxes to the Lithuanian state budget falling tax revenue. Any recovery of the study aims and targets are used research methods: analysis of scientific literature, the Lithuanian legislation analysis, the State Tax Inspectorate under the Lithuanian Ministry of Finance and the official statistics portal data analysis, statistical information processing and systematization used for grouping, comparison and visualization

techniques, as well also performed a structural-dynamic analysis, correlation-regression analysis of the tax collection plan execution and collection efficiency indicators revealing analysis.

Master's thesis for structural Lithuanian Republic state budget tax revenue analysis for the period 2005-2014, during which found that the entire analysis period, revenue from VAT accounts for the largest weight in the Republic of Lithuania State Budget tax revenues in the structure, so the tax basis of the master's thesis carried out of the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenue collection and analysis of assessment 2005 - 2014 period. In particular, the VAT Sample of the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenue trends have led to analysis of the causes, which revealed that the most direct factors contributing to the VAT changes in the present 2005-2014 period is the country's economic development reflecting the change in GDP, home final consumption expenditure developments, internal trade turnover fluctuations, and the import and export volumes change. Master's thesis, the VAT model, as well as carried out factors affect the main tax collected by the Lithuanian State Budget tax revenues of correlation-regression analysis, which revealed that there is a very strong and statistically significant linear relationship between the Republic of Lithuania State Budget collection of VAT receipts GDP, household final consumption expenditure, internal trade turnover and imports. Meanwhile, between the Republic of Lithuania State Budget collection of VAT receipts and export there is a strong and statistically significant linear relationship. Regression analysis created five very homogeneous and a multiple linear regression equation gives the opportunity to evaluate the contribution of the above factors on the Lithuanian state budget actually collected VAT receipts and to forecast the future of VAT revenue Lithuanian state budget. Master's thesis, the VAT model, also made by the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenue collection Evaluation 2005-2014 period, during which the VAT revenue collection plan execution and tax arrears indicators revealed that the country's tax system VAT collection the subject are welcome and the collection of VAT in most of the review period, with the exception of the year 2008 and 2012-2014, it was effective. Also, it is important to mention that after the main taxes to the Lithuanian state budget collected tax revenue analysis and evaluation of the collection, the master's thesis hypothesis was confirmed, i in terms of tax collection plan for the execution of the main taxes to the Lithuanian state budget falling tax revenue collection can be seen as positive because the calculation of the tax collection plan execution indicators show that the tax collection plan execution in the present 2005-2014 period ranges from 90.9 percent. up 120.0 per cent., which is more than 85-90 percent. potential tax amount which, according to Sadauskaitė (2008), requires that the country's tax system to be evaluated positively.

As for the master's thesis structure, it should be noted that the work consists of an introduction, 3 chapters, conclusions and recommendations, annotation, summary, references (66 sources) and accessories. The first section, based on the scientific literature and the Republic of Lithuania legal framework, describes theoretical Lithuanian Republic State Budget tax revenues and collection aspects

of the treatment, where disclosure of the Lithuanian tax system comprising taxes and their classification, the Lithuanian State budget revenue structure and the tax value of the budget and tax collection and administrative efficiency. The second section contains the main charges of the Lithuanian state budget collected tax revenue analysis and collection of assessment methodology, which lists the study used analysis methods such as time series analysis, structural-dynamic analysis, correlation-regression analysis, and tax collection assessment revealing indicators analysis. The third chapter VAT suit made from the basic tax to the Lithuanian state budget collected tax revenue collection and analysis of assessment for the period 2005-2014, to undergo the actual VAT revenue and changes in factors affecting the dynamic analysis of factors affect the VAT collected the Republic of Lithuania State Budget tax revenues correlation-regression analysis of VAT to the Lithuanian state budget falling tax revenue collection evaluation 2005-2014 period. At the end of the conclusions and recommendations for improving revenue collection.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

PLANINĖS IR FAKTINĖS PVM PAJAMOS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Planinės PVM pajamos, tūkst. Eur	1.298.924,93	1.720.663,23	2.062.208,64	2.943.730,31	1.810.613,99	1.760.271,08	2.392.029,95	2.586.076,52	2.690.970,52	2.826.542,23
Faktinės PVM pajamos, tūkst. Eur	1.402.260,77	1.781.804,33	2.266.038,00	2.676.821,13	1.969.068,29	2.112.496,23	2.462.494,79	2.524.764,54	2.574.385,14	2.733.494,84

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Finansų ministerijos pateikiamomis Lietuvos Respublikos 2005-2014 metų valstybės biudžeto vykdymo ataskaitomis

2 PRIEDAS

BVP, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
BVP, tūkst. Eur	21.002.351,00	24.079.178,00	29.040.662,00	32.696.282,00	26.934.820,00	28.027.659,00	31.263.097,00	33.334.730,00	34.962.230,00	36.444.362,00

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas: : http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2230&status=A

3 PRIEDAS

NAMŲ ŪKIŲ GALUTINIO VARTOJIMO IŠLAIDOS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Namų ūkių galutinio vartojimo išlaidos, tūkst. Eur	13.541.342,73	15.457.476,58	18.393.505,07	21.182.677,79	18.280.153,37	17.881.996,65	19.471.372,94	20.785.938,24	21.884.478,58	22.817.234,82

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas: http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=8452&status=A

4 PRIEDAS

VIDAUS PREKYBOS ĮMONIŲ APYVARTA, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vidaus prekybos įmonių* apyvarta, tūkst. Eur	16.279.292,80	18.363.460,60	22.711.570,60	25.101.654,60	18.182.922,70	19.277.435,90	23.481.589,70	26.612.537,40	28.407.477,70	29.298.116,00

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas: http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=5ab830c1-5ef5-4005-8ceb-8e98ed593e39

5 PRIEDAS

IMPORTAS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Importas, tūkst. Eur	12.497.657,50	15.429.392,60	17.812.659,60	21.144.105,50	13.122.981,80	17.653.141,40	22.825.604,50	24.879.006,60	26.207.664,40	25.889.455,80

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas: http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2230&status=A

6 PRIEDAS

EKSPORTAS, TŪKST. EUR 2005-2014 METAIS

Metai	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Eksportas, tūkst. Eur	9.490.052,70	11.262.843,00	12.509.378,20	16.077.086,70	11.796.800,70	15.650.730,00	20.150.844,50	23.047.361,20	24.544.604,10	24.361.334,20

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas: http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?id=2124&status=A

7 PRIEDAS

PAGRINDINIŲ MOKESČIŲ SKLAIDOS CHARAKTERISTIKOS

GPM		*PM*		*PVM*		*Akcizai*		*Kiti mokesčiai*	
Mean	**11%**	Mean	**11%**	Mean	**52%**	Mean	**21%**	Mean	**5%**
Standard Error	1%	Standard Error	1%	Standard Error	1%	Standard Error	1%	Standard Error	0%
Median	10%	Median	11%	Median	53%	Median	21%	Median	4%
Mode	#N/A	Mode	#N/A	Mode	#N/A	Mode	#N/A	Mode	#N/A
Standard Deviation	**3%**	Standard Deviati	**3%**	Standard Deviat	**5%**	Standard Deviation	**2%**	Standard Deviation	**1%**
Sample Variance	0%	Sample Variance	0%	Sample Varianc	0%	Sample Variance	0%	Sample Variance	0%
Kurtosis	18%	Kurtosis	-93%	Kurtosis	-62%	Kurtosis	-102%	Kurtosis	-38%
Skewness	101%	Skewness	-22%	Skewness	-47%	Skewness	36%	Skewness	79%
Range	10%	Range	10%	Range	14%	Range	7%	Range	3%
Minimum	**7%**	Minimum	**6%**	Minimum	**44%**	Minimum	**18%**	Minimum	**3%**
Maximum	**17%**	Maximum	**16%**	Maximum	**58%**	Maximum	**25%**	Maximum	**7%**
Sum	109%	Sum	114%	Sum	524%	Sum	207%	Sum	47%
Count	1000%	Count	1000%	Count	1000%	Count	1000%	Count	1000%
Confidence Level(9	2%	Confidence Leve	2%	Confidence Lev	3%	Confidence Level(95,(	2%	Confidence Level(95,0%)	1%

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis atliktais skaičiavimais